

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA MANAŽMENTU KULTÚRY A TURIZMU

KONTEXTY kultúry a turizmu
ročník 14 – číslo 1

Redakčná rada:

prof. PhDr. Jaroslav Čukan, Csc. – predseda
doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
doc. Dr. Vladimír Senič
PhDr. Michal Kurpaš, PhD.
DrSc. Sandra Kralj Vukšić, PhD.
PaedDr. Lucia Záhumenská, PhD.
doc. PhDr. Marián Žabenský, PhD.
doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD.

Šéfredaktor:

doc. PhDr. Boris Michalík, PhD.
E-mail: bmichalik@ukf.sk

Zodpovedná redaktorka:

doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD.
E-mail: sletavajova@ukf.sk

Preklad do anglického jazyka:

autori, PaedDr. Lucia Záhumenská, PhD.
a Mgr. Jana Hučková, PhD.

Technický redaktor:

PhDr. Roman Zima, PhD.

Foto na obálke:

Moka Coffee shop - Raňajková ponuka,
Roman Zima, 2019

Adresa redakcie:

Kontexty kultúry a turizmu
Katedra manažmentu kultúry a turizmu,
FF UKF v Nitre
Štefánikova 67, 949 74 Nitra
Tel.: 037/64 08 361
E-mail: jkollarova@ukf.sk

Všetky príspevky sú recenzované.

Neprešlo jazykovou úpravou.

Náklad: 200 ks

IČO vydavateľa: 00 157 716

Periodicita vydávania: 2x ročne

Poradové číslo periodickej tlače: 1/2021

Dátum vydania: 20. 7. 2021

Ročník vydávania periodickej tlače: 14. ročník

Registračné číslo Ministerstva kultúry SR:

EV3217/09

ISSN 1337-7760

Elektronická verzia: kmkt.sk/kontexty

Obsah

Editoriál.	5
--------------------	---

Príspevky

ANDREA MOLNÁROVÁ

Klasické a alternatívne metódy osvojovania si cudzích jazykov	7
--	---

ZUZANA POLAKOVIČOVÁ

Lokálne médiá ako nástroj inštitucionalizácie miestnej kultúry . . .	19
---	----

JANA HUČKOVÁ

Psychická záťaž a stres v období pandémie	35
--	----

KATARÍNA NÁDASKÁ

Bene veniatis festum (Budte vítaní na hostine) – uhorská meštiacka a šľachtická kulinária 16. až 19. storočia.	43
---	----

EUDMILA HÚSKOVÁ

Prierez činnosťou Regionálneho kultúrneho centra v Prievidzi (osobitne v čase pandémie koronavírusu)	55
--	----

LUCIA BEDNÁRIKOVÁ – ROMAN ZIMA

Food styling umenie vs. marketingový nástroj.	63
--	----

JANA AMBRÓZOVÁ

Kolotoč.sk – “Najväčší archív a online obchod s rómskou hudbou na internete”	75
--	----

Recenzie

VONTORČÍK, E.: Bitka pri Viedni 1683. Stret civilizácií kresťanského kríža a islamského polmesiaca. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2020, 651 s.	94
---	----

JAKUBOVSKÁ, K.: Vybrané kapitoly z regionálnej kultúry (Pre kulturológiu a príbuzné disciplíny). Nitra, 2021, 98 s.	95
--	----

SETH, G.: Tohle je marketing! Zcela nový přístup k marketingu, prodeji a reklamě. Grada, 2019, 208 s.. . . .	97
--	----

Správy

Kolokvium doktorandov študijného odboru kulturológia	99
---	----

Deň otvorených dverí na KMKF FF UKF v Nitre	100
--	-----

ŠVOČ 2021 na Katedre manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre	101
---	-----

Diskusia „Na slovíčko... dopady pandémie na cestovný ruch v regiónoch“	103
---	-----

Editoriál

Prvé číslo 14. ročníka časopisu Kontexty kultúry a turizmu prináša čitateľom sedem podnetných štúdií. Ich autormi sú odborníci pracujúci v akademickej sfére, ale aj v kultúrnych inštitúciách. Viaceré z nich reflektujú historický vývoj jednotlivých fenoménov kultúry, ale i ich súčasné podoby, zaoberajú sa tiež dopadom pandémie na jednotlivé sféry kultúry.

Prvý z textov sa venuje klasickým a alternatívnym metódam osvojovania si cudzích jazykov. Autorka Andrea Molnárová v ňom charakterizuje jednotlivé metódy učenia sa cudzích jazykov, opisuje hlavné atribúty tradičných metód v kontexte nových, alternatívnych spôsobov. Zameriava sa na historické súvislosti výučby jazykov v procese sociálneho rozvoja. Hlavnou úlohou štúdie je poskytnúť čitateľovi prehľad o metódach výučby cudzích jazykov.

Príspevok Zuzany Polakovičovej, doktorandky z Katedry kulturológie FF UK v Bratislave, sa venuje vplyvu médií na formovanie miestnej kultúry. Lokálne médiá považuje autorka za dôležitý nástroj pri inštitucionalizovaní lokálnej kultúry. Túto tému skúma na konkrétnom príklade obce Vištuk. Sleduje ju skrz činnosť Komisie kultúry v rokoch 2015 až 2018. Hlavnou technikou jej výskumu bolo pozorovanie, ale i obsahová analýza dokumentov. Vo svojej štúdii sa zaoberá vzťahom lokálnej kultúry a socio-kultúrnej animácie, priamou participáciou občanov na ovplyvňovaní verejnej politiky, typom lokálnych médií v obci a ich vplyvom na miestnu kultúru, ako aj konkrétnymi inštitúciami, ako sú obecný rozhlas, facebook obce, obecné periodikum a ďalšie.

Jana Hučková vo svojom príspevku pod názvom Psychická záťaž a stres v období pandémie vníma stres ako dôležitý faktor spojený s udržiavaním duševného zdravia a kvality života. Téma stresu a jeho zvládania sa stáva predmetom diskusií najmä dnes, v období, kedy globálna pandémia zasiahla všetky oblasti života, rodiny, práce, zdravia a narušila pocit bezpečia a istoty. Príspevok prináša teoretický pohľad na tému stresu, tiež výskumné zistenia. Štúdia skúma stres počas pandémie v prostredí vysokoškolských pedagógov. Jeho cieľom bolo zistiť, do akej miery prežívajú vysokoškolskí učitelia pracovnú záťaž a či sa miera prežívania stresu v období pandémie zvýšila. Autorke sa podarilo identifikovať problémy spojené s home office, tiež najpoužívanejšie kompenzačné mechanizmy na zvládanie stresu.

Nasledovná štúdia nás preniesie do obdobia 16. až 19. storočia a kulinárskej kultúry u uhorskej meštiackej a šľachtickej vrstvy. Autorkou práce pod

názvom *Bene venitis festum* (Buďte vítaní na hostine) je Katarína Nádaská, pracovníčka Archívu Starého mesta Bratislava. Jej text sleduje spôsob života a stravovania vyšších uhorských vrstiev. Mapuje zmeny v stravovaní a preferenciu jedál v sociálnom a kultúrnom systéme. Svoje zistenia prináša na základe štúdia archívnych materiálov a odbornej literatúry.

Riaditeľka Regionálneho kultúrneho centra v Prievidzi Ľudmila Húsková sa vo svojom texte zamýšľa nad činnosťou centra v historickom priereze, osobitne v čase pandémie koronavírusu. Príspevok sa zaoberá pôsobením centra ako regionálnej kultúrno-osvetovej inštitúcie pôsobiacej na hornej Nitre od roku 1959. Predstavuje jeho históriu, ťažiskové oblasti pôsobenia, popisuje cieľové skupiny a prácu centra s nimi. Zvlášť definuje a pomenováva aktivity a skúsenosti z posledného obdobia, sleduje dopady pandémie na aktivity centra.

Ďalší príspevok je venovaný food styling umeniu ako marketingovému nástroju. Jeho autormi sú Lucia Bednáriková a Roman Zima. Príspevok sa zaoberá najmä významom fotografie v gastronómii, najmä jej marketingu. Poskytuje teoretický pohľad na danú tému, definuje základné pojmy z oblasti food stylingu. Prostredníctvom dotazníkového výskumu skúma rôzne aspekty stravovania a fotografie. Zaoberá sa fotografiou a food stylingom na sociálnych sieťach. V závere práce autori navrhujú metodické postupy v oblasti fotografovania jedla, ktoré sú prínosné nielen pre jednotlivcov, ale i podnikovú prevádzku gastronomických zariadení a ich marketingovú stratégiu, prezentáciu na sociálnych sieťach.

Štúdia Jany Ambrózovej sa venuje analýze internetovej stránky Kolotoč.sk, ktorý archivuje a sprostredkováva predaj rómskej hudby na Slovensku. Autorka sa opiera tiež o etnografický rozhovor, ktorý uskutočnila s tvorcom internetového portálu. Zameriava sa na okolnosti vzniku stránky, súvislostí vývoja, textový obsah, filozofiu kategorizácie rómskej hudby a interakcie používateľov portálu.

Veríme, že texty prinesú nové poznatky do oblasti manažmentu kultúry a turizmu, podnietia diskusiu v tejto oblasti.

Silvia Letavajová

Klasické a alternatívne metódy osvojovania si cudzích jazykov

Andrea Molnárová

Kľúčové slová: cudzojazyčné vzdelávanie, klasické metódy, alternatívne metódy, cudzie jazyky

Key words: foreign language education, classical methods, alternative methods, foreign languages

Abstract: Foreign languages are the way to get to know another culture and learn to perceive its differences. The clashes of other cultures have always been a significant enrichment of existing society. Whereas once the command of foreign languages was intended for a selected higher society, today it is one of the conditions for inclusion in work or social life. Along with higher mobility of the population, intensive mutual contacts, the need for foreign language communication is also growing, which increases the pressure on individuals to improve their foreign language competencies. There are many ways to learn a foreign language, but the very effort and desire to learn a language often fails over how to proceed. In the presented article we will focus on the characteristics of individual methods of learning foreign languages. We will describe the main attributes of traditional methods in the context of new, alternative ones. We will focus on the historical context of foreign language teaching in connection with social development. The aim of the article is to provide the reader with a comprehensive overview of methods of teaching foreign languages.

Úvod. Ovládanie cudzích jazykov je spôsobom ako spoznať inú kultúru a naučiť sa vnímať jej odlišnosti. Odjakživa boli strety iných kultúr výrazným obohatením existujúcej spoločnosti. Kým kedysi bolo ovládanie cudzích jazykov

určené vybranej vyššej spoločnosti, dnes je jednou z podmienok zaradenia sa do pracovného či spoločenského života. Spolu s vyššou mobilitou obyvateľstva, zintenzívnením vzájomných kontaktov rastie aj potreba cudzojazyčnej komunikácie, čím sa zvyšuje tlak na jednotlivca zlepšiť svoje cudzojazyčné kompetencie. Existuje niekoľko spôsobov, ako sa cudzí jazyk učíme. Slovenská polyglotka Machová, propagátorka jazykového mentoringu, definuje šesť takýchto spôsobov. Buď sa cudzí jazyk naučíme doma v bilingválnom prostredí a naše cudzojazyčné zručnosti sa vytvárajú prirodzene, alebo nás cudzí jazyk naučí škola. V školskom prostredí prevláda externá motivácia učiaceho sa, keďže obsah a formu učenia určuje škola. Ak naopak chceme ovládať cudzí jazyk z vlastnej vôle, resp. z vlastnej potreby komunikácie, hovoríme o internej motivácii. Tá prevláda, ak sa jazyk rozhodneme učiť v dospelosti. Jedným z takýchto spôsobov je učenie sa formou samouk. Existujúce publikácie sľubujú osvojenie si komunikatívnej formy jazyka za veľmi krátky čas. Ďalšie formy ponúkajú jazykové školy vo forme jazykových kurzov. Nemenej zaujímavou formou učenia sa je priame naučenie sa jazyka v krajine, v ktorej sa používa, vyžaduje si len dostatočnú dávku odvahy a trpezlivosti naučiť sa žiť v inej krajine. Spôsobov osvojovania si cudzieho jazyka je mnoho, avšak samotná snaha a chuť sa jazyk naučiť často stroskotá na otázke, ako správne postupovať. V predkladanom článku sa zameriame na charakteristiku jednotlivých metód osvojovania sa cudzích jazykov. Popíšeme hlavné atribúty tradičných metód v kontexte nových, alternatívnych. Zameriame sa na historické súvislosti vyučovania cudzích jazykov v spojitosti so spoločenským vývojom. Zámerom článku je poskytnúť čitateľovi komplexný prehľad o súčasných klasických a alternatívnych metódach výučby cudzích jazykov.

Používanie cudzích jazykov v historickom kontexte. Vyučovanie cudzích jazykov sa vždy odohrávalo v historických kontextoch a reflektovalo požiadavky spoločenského vývoja. Bolo úzko späté s ekonomickou či vojenskou expanziou vládnuvúcich ríš. Už v časoch starovekého Grécka šíрили Gréci svoje myšlienky prostredníctvom gréčtiny. Tá sa stala úradným jazykom na ovládanom území. Základnou metódou osvojovania si cudzieho jazyka bolo dokonalé ovládanie gréckej gramatiky, dialektika, rétorika a občianska náuka. V období helenizmu expandujú grécki učitelia do Ríma, kde vznikajú gramatické a rétorické školy. Hlavným predmetom vyučovania je gramatika, filozofia a neskôr právo. Grécki otroci učili deti bohatých Rimanov gréčtinu priamo doma a neskôr mladí aristokrati cestovali do Grécka, aby si doplnili vzdelanie u rétorov a filozofov. Cieľom gramatických škôl bolo naučiť gréčtinu na úrovni rodného latinského jazyka. Hlavnými predmetmi boli čítanie, písanie, gramatika (Bálintová 2003: 9-11). A hoci sa nám informácie o cudzojazyčnom vzdelávaní v Grécku a Ríme môžu zdať nepodstatné pre súčasnosť, práve teória o dokonalom ovládaní gramatiky na stáročia ovplyvnila spôsob osvojovania si cudzích jazykov. V 4. storočí Aelius Donatus napísal knihu latinskej gramatiky, ktorá sa využívala až do 18. storočia. Napriek

tomu, že Rímska ríša zaniká, latinčina ako jazyk učencov pretrváva celé nasledujúce stáročia. Centrom vzdelanosti sa stávajú kláštory a kláštorné školy. Za vzdelaného sa považoval ten, kto ovládal latinčinu. A tak v tej dobe už mŕtvy jazyk ovplyvňoval cudzojazyčnú vzdelanosť Európy. Vzdelanie v kláštorných školách sa zameriavalo na sedem slobodných umení, memorovali sa latinské texty, učili sa modlitby, žalmy, gramatika latinského jazyka. Vyučovanie prebiehalo iba v latinskom jazyku. Vzdelávanie v latinčine pretrvávalo aj v období humanizmu a renesancie. Základnou metódou osvojovania si latinčiny bola deduktívna metóda bez tvorivej účasti žiakov. Veľa priestoru sa venovalo písomnej forme jazyka. Nový smer vo vývoji školstva priniesla až reformácia. Nemeckí reformátori žiadali zrušenie latinských škôl a pozdvihnutie národných jazykov na literárny a vyučujúci jazyk na školách. Prvýkrát sa do vyučovania dostáva hra ako didaktický prostriedok. Žiaci si mali latinčinu osvojiť novou hravou formou, priestor dostávajú nové predmetové didaktiky (Bálintová 2003: 11).

Výraznou mierou k didaktike cudzích jazykov prispel svojimi pedagogickými dielami Ján Ámos Komenský. V diele Brána jazykov otvorená, ktorá je istou formou didaktiky cudzích jazykov, odmieta memorovanie zložitých pojmov a gramatiky a navrhuje ich nahradiť pojmi z pozorovania prírody, človeka, umenia, vied a Boha (Bálintová 2003: 12). Učebnica by mala žiaka učiť o reálnom svete, nie iba o gramatike a lexike. Preto vybral 7 300 slov a vytvoril 100 viet, ktoré tematicky usporiadal do blokov o prírode, Bohu, ľudskom tele. Avšak aj v reformačnom školstve doménou cudzích jazykov zostáva latinčina. Okrem nej sa v období stredoveku rozšírilo aj učenie francúzštiny, ktorá bola považovaná za moderný jazyk šľachty. Kým latinčina sa učila primárne gramaticko-prekladovou metódou a hlavnou úlohou bolo pasívne osvojenie si písaného textu, pri vyučovaní moderných, nových jazykov sa šľachta spoliehala na priamu výučbu pomocou rodeného hovoriaceho. Učeniu francúzštiny sa venovali súkromí učitelia, ktorí učili tento jazyk priamo konverzáciou, opravou intonácie, či čítaním a memorovaním cudzojazyčných textov. Medzi príslušníkmi vyšších spoločenských vrstiev sa veľmi obľúbenými stali tzv. gavalierske cesty, kedy mladí šľachtici cestovali niekoľko rokov po Európe s úmyslom spoznať kultúrne krajiny a ich jazyk (Rückert 2021). Latinčina ako dominantný cudzí jazyk pretrval až do 19. storočia. Rozmach národných škôl umožnil väčší priestor aj výučbe nových jazykov, ako bola angličtina, nemčina či francúzština. Reflektoval tak na potreby spoločnosti, ktoré súviseli so zintenzívnením obchodných kontaktov medzi jednotlivými krajinami. Vo vyučovaní týchto jazykov sa uplatňovala metóda deduktívneho prístupu a memorovania na základe metodického prístupu latinského jazyka. Okrem školského prostredia dochádzalo aj k osvojovaniu si cudzích jazykov v spoločnosti. Kontakty s inak hovoriacimi príslušníkmi iných národov neboli síce tak intenzívne ako v súčasnosti, ale neboli tiež ničím výnimočným. Zmenu v zameraní a v prístupe k vyučovaniu cudzích jazykov prinieslo až 20. storočie. Ako uvádza Kudláčová

(2010) týkala sa nielen vyučovania latinčiny, ktorá bola doplnená a neskôr nahradená inými modernými jazykmi, ale tiež použitím vyučovacích metód na získanie cudzojazyčných zručností. Kým v minulosti sa preferovala gramaticko-prekladová metóda primárne orientovaná na dokonalé ovládanie gramatických pravidiel cudzieho jazyka, neskôr sa dôraz začal klásť na komunikatívnu stránku jazyka s primárnym cieľom dorozumieť sa v danom jazyku. Súčasné koncepcie preferujú rozvoj tak receptívnych, ako aj perceptívnych zručností. Cieľ cudzojazyčného vzdelávania nie je iba v schopnosti v ňom komunikovať. Prostredníctvom nového jazyka sa má učiť vnímať odlišnosti vlastnej a cudzej kultúry a zároveň tieto odlišnosti nielen chápať, ale ich aj akceptovať. Cudzojazyčné vzdelávanie tým získava interkultúrny rozmer.

Preferencie výučby cudzích jazykov z historického aspektu. Učenie sa cudzích jazykov bolo celé stáročia ovplyvnené dominantným postavením latinského jazyka. Hoci v období humanizmu a renesancie rástla snaha o obnovenie znalostí klasickej gréčtiny, nakoniec zostalo dominantné postavenie latinčiny ako *lingua franca*, všeobecného dorozumievacieho prostriedku, neporušené až do obdobia 19. storočia. Aj dnes je latinčina používaná v odbornej terminológii medicíny či práva. Špecifikom jazykov je, že vytvárajú systém, ktorý sa neustále mení a vyvíja spoločnosťou a jej primárnymi používateľmi. Latinčina sa však po páde Rímskej ríše dostala do pozície mŕtveho jazyka, ktorý nebol reálne používaný žiadnym národom. Preto aj jeho učenie a osvojovanie si bolo pomerne náročným procesom. Nástupom novoveku sa väčšia pozornosť venovala výučbe moderných jazykov.

Kým v minulosti bolo badať istú mieru plurilingvizmu vo výučbe cudzích jazykov, v súčasnosti smeruje trend k monolingvizmu, ktorý je prezentovaný dominanciou anglického jazyka. Problematike ovládania cudzích jazykov sa venuje aj Európska únia, ktorá vo svojej jazykovej politike deklaruje myšlienku ovládania dvoch cudzích jazykov všetkými obyvateľmi EU. Takýto projekt trilingválnosti obyvateľov plánuje dosiahnuť vzdelávaním v dvoch cudzích jazykoch a podporou cudzojazyčného vzdelávania. Všeobecným cieľom je zabezpečiť dosiahnutie komunikačnej úrovne B1/B2 podľa Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky v prvom CJ a komunikačnú úroveň A2/B1 podľa Spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky v druhom CJ u všetkých žiakov edukačného systému v SR na konci strednej školy. Anglický jazyk má už niekoľko desaťročí celosvetovú dominanciu. Dôvodov je hneď niekoľko. Angličtina je primárnym jazykom internetu a elektronických médií, je hlavným jazykom biznisu a filmu. Jej ovládanie zvyšuje pravdepodobnosť pracovných príležitostí. V mnohých krajinách je anglický jazyk používaný ako druhý cudzí jazyk na školách, univerzity v ňom tiež ponúkajú celé svoje študijné programy. Angličtina je univerzálna a je možné sa ňou dohodnúť takmer všade, nielen v anglicky hovoriacich krajinách. Angličtina sa stáva univerzálnym dorozumievacím prostriedkom a je v prenesenom význame latinčinou 21. storočia.

Aj slovenský školský systém reflektuje potreby spoločnosti, a preto sa cudzojazyčnému vzdelávaniu venuje väčší priestor než v minulosti. S výučbou cudzieho jazyka sa začína už na prvom stupni základných škôl a najneskôr v siedmom ročníku pribúda druhý cudzí jazyk. Ovládanie angličtiny je preto takmer nevyhnutnosťou, osvojenie si druhého jazyka je zas chápané ako benefit.

Tabuľka č. 1: Počty učiacich sa cudzie jazyky na slovenských gymnáziách a stredných odborných školách vo vybraných rokoch

Typ školy	Šk. rok	Počty učiacich sa jednotlivé jazyky				
		Anglický jazyk	Nemecký jazyk	Francúzsky jazyk	Ruský jazyk	Španielsky jazyk
gymnázia	2009/2010	92 262	60 118	14 915	7 522	6 892
	2019/2020	70 519	42 513	6 090	11 795	7 971
SOŠ	2009/2010	148 662	109 430	7 132	15 265	1 575
	2019/2020	109 776	31 946	1 601	9 805	1 305

Zdroj: Spracované podľa www.cvtisr.sk, 2021

V tabuľke číslo jedna uvádzame počty učiacich sa cudzí jazyk na gymnáziách a na stredných odborných školách (SOŠ) v dvoch školských rokoch, konkrétne v roku 2009/2010 a 2019/2020, z dôvodu porovnania vývoja v dlhšom časovom úseku. Na slovenských stredných školách sa učí anglický, nemecký, francúzsky, ruský a španielsky jazyk. Ako vyplýva z tabuľky, pri takmer všetkých jazykoch dochádza k postupnému znižovaniu počtu učiacich sa, čo však môže byť spôsobené aj nižšími počtami žiakov v jednotlivých ročníkoch. Markantný je však prepád počtu učiacich sa nemecký jazyk. Kým v školskom roku 2009/2010 sa ho spolu učilo 169 548 žiakov, o desať rokov neskôr v šk. roku 2019/2020 iba 74 459. Tento fakt pravdepodobne súvisí s preferenciou angličtiny ako prvého cudzieho jazyka a výučbou angličtiny od prvého ročníka základných škôl, čím sa nemecký jazyk dostáva do pozície druhého jazyka. Výrazne tiež poklesol počet žiakov učiacich sa románske jazyky, akými sú francúzština a španielčina. Kým v roku 2009 mala ešte pomerne dobré zastúpenie aj taliančina, počet taliansky sa učiacich žiakov je o desať rokov neskôr zanedbateľný. Pravdepodobnou príčinou takéhoto veľkého prepadu je samotná náročnosť osvojenia si tohto jazyka, ako aj nedostatok kvalifikovaného pedagogického personálu. Počet učiacich sa ruský jazyk na gymnáziách postupne vzrastá, čo je pravdepodobne spôsobené vyšším záujmom o tento jazyk, ktorý môžeme vidieť aj na počte študentov študujúcich ruský jazyk na univerzitách. Naopak, na SOŠ došlo k poklesu počtu žiakov učiacich sa ruský jazyk, na čo môže mať vplyv zmenenie počtu týždennej hodinovej dotácie druhého cudzieho jazyka na tomto stupni škôl.

Tradičné, klasické vyučovacie metódy. Pokiaľ má človek záujem o ovládanie jazyka z celkového hľadiska, čo pripomína Bálintová (2003: 26), je nutné ovládať teóriu o výučbe jazyka, ale zároveň vedieť, ako prakticky cudzí jazyk používať. Tiež zdôrazňuje, že podľa vzťahu medzi teóriou o výučbe jazyka a praktickými návykmi môžeme určiť základné znaky jednotlivých metód aplikovaných pri výučbe cudzieho jazyka. Dichotomicky sa vyučovacie metódy delia do dvoch základných kategórií, ktoré predstavujú začiatok diferenciácie medzi klasickými (štandardnými) a alternatívnymi metódami. Pod pojmom klasickej metódy výučby, respektíve prístupu k výučbe jazyka, rozumieme štandardné pedagogicko-didaktické postupy využívané počas vyučovania v školskom prostredí. V rámci jazykového vzdelávania na základných, ako aj stredných školách určuje štátny vzdelávací program ciele, ktoré vedú k „vnímaniu a postupnému osvojovaniu si jazyka ako bohatého mnohotvárneho prostriedku na získavanie a odovzdávanie informácií, vedúceho k zvyšovaniu jazykovej kultúry ústnych i písomných jazykových prejavov žiakov a k rozvíjaniu čitateľských kompetencií zameraných na prácu s textom a jeho analýzu a hodnotenie“ (Štátny pedagogický ústav 2015: 7). Ako sme už vyššie uviedli, postavenie gramatiky vo vyučovaní cudzieho jazyka má svoje hlboké historické korene. Bolo prezentované tradičným spôsobom osvojovania si gréčtiny a neskôr latinčiny. Z historického aspektu za najstaršiu metódu považujeme gramaticko-prekladovú metódu. Jej metodické postupy boli aplikované na výučbu nemčiny, angličtiny či francúzštiny na školách. Hlavným elementom gramaticko-prekladovej metódy je gramatika. Kto ovláda gramatiku, ovláda cudzí jazyk (Neuner-Hunfeld 1992: 19). Základom učenia je kognitívny koncept, ktorý vychádza z princípu, pochopenia a následného použitia gramatických javov. Gramaticko-prekladová metóda je synteticky-deduktívnou metódou, čo znamená, že cudzí jazyk je pochopený prostredníctvom prepojenia množstva izolovaných naučených pravidiel. Jazykový systém je vybudovaný postupne. Nejde pritom o praktické ovládanie jazyka, ale o vedomé pochopenie formálnej stavby a pravidiel cudzieho jazyka. Vo vyučovaní dominuje materinský jazyk (Neuner-Hunfeld 1992: 30). V učebniciach koncipovaných na základe tohto princípu má primárne postavenie vysvetlenie gramatiky, ktorej sú prispôbované aj texty, doplnené cvičeniami na precvičovanie gramatických pravidiel, slovíčok, vetných fráz. Konkrétne prepojenie na cudzojazyčnú realitu absentuje. Na konci lekcií môžeme nájsť úryvky z diel významných autorov, ktoré majú slúžiť na preklad a taktiež majú byť reprezentantmi učenej kultúry.

Protikladom gramaticko-prekladovej metódy sú tie, ktoré vznikajú v Európe od 80. rokov 19. storočia. Vtedy začali silnieť hlasy o potrebe reformy cudzojazyčného vzdelávania, ktoré sa má prispôbiť novým trendom a má upustiť od prílišnej koncentrácie na gramatickú skladbu jazyka. Do skupiny týchto vyučovacích metód zaraďujeme priamu metódu, audiolingválnu, audiovizuálnu a sprostredkovaciu metódu. Všetky vychádzajú z princípu

orientácie na každodenné situačné použitie jazyka, avšak metodici im vyčítajú, že hoci sa pokúšajú o upriamenie pozornosti na hovorenú stránku jazyka, v pozadí stále ostáva osvojovanie si gramatiky na príklade každodenných situačných rozhovorov, ktoré sú prispôbované gramatickým javom. Priama metóda otvorila možnosti pre vznik neskorších obľúbených metód audiolingválnej a audiovizuálnej metódy. Priama metóda sa prioritne zamerala na aktívne cudzojazyčné vzdelávanie, pričom hovorená forma jazyka sa stala vo vyučovaní nosnou (Neuner-Hunfeld 1992: 33). Hlavnou premisou priamej metódy je, že cudzí jazyk by sa mal osvojovať „priamo“, tzn. bez rušivého elementu materinského jazyka. To má motivovať učiaceho sa premýšľať v kontextoch učenia cudzieho jazyka. Cudzí jazyk nemá dopĺňať uložený systém materinského jazyka, ale má vybudovať nový vlastný separovaný systém cudzieho jazyka. Priama metóda je spájaná najmä s menom Maximiliana Berlizta a vychádza z myšlienky, že cudzí jazyk sa učí podobne ako materinský, tzn. podobne ako dieťa „vyrastie“ v nejakom jazyku a prirodzene si ho osvojí, tak si má aj učitelia osvojiť cudzí jazyk. Nový jazyk mal byť preto prezentovaný formou bežnému životu blízkych situácií. Významnú úlohu zohrala asociačná metóda, kedy si mal učitelia odvodiť výrazy, hláskoslovie alebo isté obsahy na základe poznania materinského jazyka. Vyučovanie prebiehalo iba v cudzom jazyku. Hlavnou metódou výučby bol dialóg. Osvojovanie si jazyka má prebehnúť auditívne, najviac sa dá naučiť počúvaním a učiteľ slúži ako rečový model, ktorý má žiak napodobňovať. Veľká pozornosť sa venovala aj nácviku fonetickej stránky jazyka. Ďalšími metódami, ktoré boli pri vyučovaní používané, boli názornosť, ukazovanie, pomenovanie, definícia alebo vysvetľovanie súvislostí. Pri výučbe nechýba vizuálny element. Opakovanie a zvyknutie si na jazyk mali učiacemu sa sprostredkovať cit pre cudzí jazyk, pomocou ktorého vie učitelia sa správne použiť jazykové prostriedky (Neuner-Hunfeld 1992: 35-36). Medzi typické príklady cvičení priamej metódy patria otázky – odpovede, hovorenie podľa vzoru, dopĺňovacie cvičenia, opakovanie dialógov, učenie sa rýmov a piesní.

Na myšlienky priamej metódy nadviazali audiolingválna a audiovizuálna metóda. Ich rozvoj súvisí najmä so spoločenskou požiadavkou. Metóda nasledovala pragmatické ciele osvojovania si moderných jazykov, ktoré sa stali nevyhnutnými medzinárodnými komunikačnými prostriedkami. Počas druhej svetovej vojny chýbali ľudia, ktorí by boli schopní dohovoriť sa „exotickými jazykmi“ ako japončina, čínština. Preto boli v rokoch 1941 až 1943 americkou armádou podporované mnohé jazykové programy, ktoré mali intenzívnou formou naučiť základy týchto jazykov (Neuner-Hunfeld 1992: 45). Princíp oboch metód je založený na preferovaní hovorenia pred písanými textami. Zručnosti by sa mali osvojovať v nasledovnom poradí: počúvanie, napodobňovanie, hovorenie, čítanie a až na záver písanie. Situačné dialógy vychádzajú z každodenných hovorových situácií. Vyučovanie prebieha iba v cudzom jazyku a je podporované audiovizuálnymi podnetmi. Kritici audio-lingválnej metóde vyčítali prílišnú

zameranosť na vzorové vety, ktoré sa žiaci museli učiť naspamäť, ako aj vylúčenie kognitívnych a kreatívnych zručností z procesu učenia sa jazyka. Úloha učiteľa sa obmedzila na mediálneho technika, ktorý púšťa nahrávky z médií.

V 50. rokoch minulého storočia sa objavila sprostredkovacia metóda, ktorá sa pokúsila spojiť koncept audiolingválnej a gramaticko-prekladovej metódy. Táto metóda našla uplatnenie najmä v povojnovom Nemecku, kedy sem prichádzajú cudzinci s rôznou úrovňou znalosti nemeckého jazyka. Sprostredkovacia metóda nadväzovala na overené princípy a systematiku osvojovania si gramatiky a slovnej zásoby gramaticko-prekladovej metódy s organizáciou a systematikou výstavby jednotlivých lekcí audiolingválnej metódy.

V 70. rokoch minulého storočia sa v metodikách cudzích jazykov začína uplatňovať komunikatívna didaktika, ktorá reaguje na zmeny v obsahu vzdelávania na školách a je prvým reálnym odpútaním sa od výstavby učenia sa cudzieho jazyka na gramatických základoch. Učenie cudzích jazykov už nie je prezentované iba na gymnáziách, ale jeho obsah treba prispôsobiť aj požiadavkám stredných odborných škôl. Do popredia teórií sa dostáva pragmatická lingvistika, na základe ktorej vzniká jazykovo-funcionalistický koncept. Jeho cieľom je rýchle a spoľahlivé využitie naučených komunikačných situácií v každodennom živote. Gramatika stráca vedúcu pozíciu v cudzojazyčnom vzdelávaní a je iba prostriedkom osvojenia si istých situačných komunikačných fráz. Pragmatická lingvistika tiež venuje dostatočný priestor charakteristike komunikačných rolí, ktoré si má učiť sa osvojiť (Repka 1997: 81-82). Súčasné koncepcie metodiky cudzích jazykov okrem zamerania na komunikatívny princíp zdôrazňujú aj aspekt interkultúrny. Jeho úmyslom je prostredníctvom jazyka vytvoriť podmienky na pochopenie a akceptovanie kultúrnych odlišností.

Alternatívne vyučovacie metódy ako doména neformálneho vzdelávania. V školskom prostredí je preferovaný spôsob výučby zameraný na kombináciu jednotlivých jazykových zručností. V praxi to znamená uplatňovanie komunikatívneho prístupu. Dôraz sa kladie na zručnosti hovorenia a počúvania, ale priestor je tiež ponechaný osvojovaniu si gramatických, lexikálnych a syntaktických špecifik cudzieho jazyka. Kým formálne vzdelávanie v školskom prostredí je limitované osnovami a schválenými metódami, neformálne vzdelávanie formou jazykových kurzov tieto obmedzenia nepozná. Preto mnohé jazykové školy prinášajú svoje nové alternatívne prístupy osvojenia si jazyka, ktoré sľubujú žiadaný efekt už po pár týždňoch vzdelávania sa, a tým výrazne konkurujú výučbe zameranej na gramatické vzdelávanie a preklad z materinského do cudzieho jazyka. Princípom alternatívnych metód je vystavovať študentov cieľovému jazyku do čo najvyššej možnej miery. Klimentová (2005) označuje alternatívne a progresívne metódy za reakciu na štandard. Odlišujú sa od konvenčných metód tým, že ich nie je možné definovať pomocou určených zdieľaných spoločných znakov, keďže každá z metód je originálna. To je taktiež dôvodom ich širšieho poľa pôsobenia. Klimentová (2005: 2) popisuje alternatívne metódy ako

metódy s „humanizačným významom“ práve z dôvodu, že svoje zameranie sústreďujú na študenta. Alternatívne prístupy sú typické pre jazykové školy a sú aplikované na jednotlivcov alebo menšie skupinky individualistov, kedy efektívnosť učenia dosahuje vysokú úroveň. Ďalšími faktormi a zároveň kľúčovými vlastnosťami už spomínaných metód sú aj dynamickosť a „dominantná pozornosť rozvoja komunikatívnej pohotovosti a zdatnosti“ (Klimentová 2005: 2). Podstatným rozdielom, ktorým sa alternatívne metódy odlišujú od klasických a tým majú potenciál zasiahnuť širšiu a rozmanitejšiu cieľovú skupinu, je skutočnosť, že sa vyhýbajú prehnanému teoretizovaniu. Klimentová (2005: 2) tento fakt definuje ako „vyhýbanie sa preferovaniu teórie pred praxou“. V prípade alternatívnych vyučovacích metód nachádzame sklon ku komercializácii, keďže vybrané alternatívne metódy sú výnimočné, nepoznané a svojím spôsobom exkluzívne a prevratné. Naším úmyslom je predstaviť princíp fungovania najfrekventovanejších alternatívnych metód ako sú Callanova metóda, priama metóda, učenie v hladine alfa, ale aj prístup určený pre samoukov, ktorého autorkou je slovenská polyglotka Lýdia Machová.

Callanova metóda je spôsob výučby prioritne určeného pre anglický jazyk, ktorý je založený na neustálom opakovaní bez zbytočného premýšľania. Ako uvádza Häuslerová (2008: 4) jej cieľom jej dosiahnuť rýchle a pohotové odpovede na kladené otázky v tzv. kontrolovanej konverzácii. Tento postup má napodobňovať učenie materinského jazyka dieťaťom. Významnú úlohu vo výučbe má lektor, ktorý zabezpečuje dynamiku hodiny, vyplňa hluché miesta, je vzorom intonácie a zároveň pomáha učiacemu sa odpovedať na kladené otázky. Metóda spočíva v kladení otázok a očakávaní odpovedí. Lektor sa pýta otázky dvakrát, aby učiaci sa pochopil všetky časti vety. Kladenie otázok prebieha čo najrýchlejšie, aby sa zachovala dynamika hodiny. Na hodinách sa využíva tzn. „push-pull effect“ – ťahanie odpovede zo študenta. Počas hodiny nie sú tiché, hluché miesta. Lektor sa po treťom resp. štvrtom slove odpovede študenta pripája, aby mu pomohol vetu dokončiť, resp. aby ho učil vhodnú intonáciu. Ak učiaci sa odpoveď pozná, lektor mlčí až do momentu, kedy potrebuje pomoc. Lektor rozpráva neustále, aby zabezpečil kontakt učiaceho sa s jazykom a tiež aby udržal neustálu pozornosť (Callan Method Organisation Limited).

Priama metóda je v našich podmienkach často prezentovaná ako Direct way for English alebo Direktes Deutsch. Cieľom metódy je absolútne sústreďenie sa na hovorenie. Lektor využíva mimiku, gestá alebo obrázkový materiál k vysvetleniu novej slovnej zásoby a oprave chýb. Materinský jazyk sa v danom prístupe nevyužíva. Princípom vyučovacích hodín je koncentrácia na neustály dialóg s lektorom. Na rozdiel od Callanovej metódy nie sú otázky prísne štruktúrované. Priama metóda konverzácie spočíva v tzv. princípe otázka-odpoveď, kedy sa študent učí nový jazyk počúvaním otázok, ktoré kladie lektor a následne hľadá alebo sa snaží nájsť na položené otázky konkrétnu odpoveď. Výhodou priamej metódy je možnosť naučiť sa konverzovať v cudzom jazyku rýchlejšie,

simulácia reálneho cudzojazyčného prostredia, pomoc študentom zbaviť sa trémy a zábran pri rozprávaní a taktiež dodávanie pocitu istoty pri viditeľnom prograse v oblasti slovnej zásoby ako aj gramatiky.

Alternatívnou metódou je **Silent way**, kde je úloha lektora oproti predchádzajúcim metódam úplne odlišná. Lektor je počas hodiny ticho a len v nutných prípadoch ukazuje pomocou rôzne farebných paličiek svojim žiakom smer, ktorým sa uberať (Klimentová 2005: 4). Efektivita tejto metódy sa prejavuje v širokom priestore, ktorý je ponúknutý učiacim sa, v ktorom môžu rozvíjať svoj potenciál a sú podnecovaní k debate. Tichý spôsob umožňuje vlastnú tvorbu a objavovanie nových rámcov jazyka.

Okrem metód, ktoré podporujú cudzojazyčnú komunikáciu, je na trhu mnoho takých, ktoré sa snažia pri učení navodiť uvoľnenú, relaxačnú atmosféru a uviesť učiaceho sa do stavu, kedy je schopný si informácie efektívnejšie zapamätať. Takéto postupy môžeme nájsť v metodike **Lozanovova**, ktorá bola uplatňovaná v krajinách bývalého Sovietskeho zväzu. Hlavnými zložkami jej prístupu bolo využitie skupinovej psychoterapie, psychický a fyzický relax a navodenie hravosti v situáciách jazykovej komunikácie (Bálintová, 2003: 50). **Metóda sugestopédie** predpokladá naučenie 5 000 lexikálnych jednotiek za 3 mesiace a vytvorenie pozitívneho vzťahu k učenému jazyku. Samotnému učeniu predchádza niekoľkodňový auditívny tréning, počas ktorého učiaci sa vystupujú pod fiktívnym menom a profesiou, čo má odbúrať stres zo spoločenskej konvencie. Učiaci sa sedia vo veľkých pohodlných kreslách. Z rečových zručností sa uplatňuje poslušnosť a hovorenie. Text sa reprodukuje, dôležitý je obsah, nie forma. Podobnou formou pracuje aj **metóda superlearningu**, ktorá vychádza z myšlienky, že učenie je ľahšie, ak je učiaci sa správne emočne angažovaní. V metóde superlearningu využívame tak ultrakrátku, krátkodobú aj dlhodobú pamäť. Postupuje sa podľa vopred stanovených okruhov, pričom je dôležité odbúrať stres z učenia a príjemná atmosféra sa navodzuje aj zariadením učebne. Bezstresová atmosféra je základom **učenia v spánku**, ktoré sa realizuje pomocou špeciálnej aparatúry brainlight. Pomocou tohto zariadenia je mozog uvedený do hladiny alfa a théta, teda stavu, v ktorom sa dosahujú najvyššie schopnosti myslenia, koncentrácie a meditácie. Na učenie v hladine alfa sa spoliehajú manažéri a ľudia, ktorí potrebujú za veľmi krátky čas dosiahnuť isté výsledky v cudzom jazyku. Dôležitým aspektom je aj psychologická príprava, ktorá umožní učiacemu sa dostať do hladiny alfa. V stave relaxácie sú učiacemu sa sprostredkované nové slovné spojenia, frázy a konštrukcie. Na očiach má nepriehľadné okuliare a v nich sú umiestnené svetelné diódy. Nové poznatky sú sprostredkované pomocou textov zo slúchadiel. Relaxácia, kedy sa učiaci učí nové slovné spojenia, sa strieda s aktívnou komunikáciou a fyzickou aktivitou. Jednou z nových metód, ktoré sa na slovenskom trhu objavili je aj **jazykový mentoring** slovenskej polyglotky Lýdie Machovej, ktorá popiera tradičné poňatie a limity učenia sa cudzích jazykov, akými sú vek a talent učiaceho sa. Jazykový mentoring

tvrdí, že jazyk sa vie a môže naučiť každý v akomkoľvek veku. Kým vyššie predstavované alternatívne metódy majú vypracované materiály, ktoré sa dajú uplatniť na vzdelávanie v cudzích jazykoch, jazykový mentoring predstavuje akýsi univerzálny návod pre samoukov a uvádza spôsoby, ktoré môžu uľahčiť cestu jednotlivca za jazykom. Absentuje v ňom však možnosť sledovania vlastného pokroku v danom jazyku. Učenie jazyka je tak založené na niekoľkých pilieroch ako sú zábava, systém, pravidelnosť a komunikácia. Internetový program je zložený z viacerých webinárov, ktoré sú určené pre začiatočníkov, stredne pokročilých a pokročilých. V tejto skupine je aj akadémia, kde je možnosť viesť dialógy v cudzom jazyku s inými participantami kurzu. Autorka tiež predstavuje viacero zaujímavých metód, ako si osvojiť slovnú zásobu či gramatické pravidlá, ako aj to, že najdôležitejšou zložkou jazyka je jeho aktívne použitie a navrhuje spôsoby, ako s jazykom pracovať. Jednou z ďalších možností učenia sa jazyka je účasť na množstve internetových kurzov, ktoré sú dostupné zadarmo alebo za poplatok. Tu sa však už vyžaduje aspoň elementárna znalosť jazyka, aby si učiaci sa vedel správne vybrať. V neposlednom rade nám množstvo príležitostí na precvičovanie cudzieho jazyka ponúkajú aj rôzne sociálne siete, kde máme možnosť sa jazyk učiť prostredníctvom dialógov s rodenými hovoriacimi.

Vplyvom aktuálnej spoločenskej situácie boli mnohí učitelia cudzích jazykov a jazykové školy nútení preniesť svoju výučbu do virtuálneho priestoru, ktorý na jednej strane umožňuje prepojenie na viaceré zdroje vo forme zdieľania existujúcich internetových súborov, na druhej strane však eliminuje bezprostrednú komunikáciu partnerov. Výhodou alternatívnych metód je, že sa lepšie prispôbujú požiadavkám jednotlivca a svojou koncepciou nadväzujú na najnovšie výsledky lingvistických štúdií. Jazykové školy tiež reagujú pohotovejšie na spoločenské zmeny. Ich nevýhodou je aj ich vyššia finančná náročnosť, ako aj fakt, že nie vždy musia splniť sľubovanú efektivitu prezentovanej metódy.

Záver. Výučbe cudzích jazykov sa venuje množstvo rozličných vyučovacích metód. V školskom prostredí je použitie metód determinované existujúcimi učebnými osnovami a plánmi, ktoré reagujú na zmeny spoločnosti pomalšie. Taktiež sme poukázali na to, že od dôb povinnej latinčiny je hlavný dôraz osvojenia si cudzieho jazyka kladený na ovládanie gramatiky a hoci sa mnohé metódy minulého storočia snažili o komunikatívny aspekt jazyka, základom komunikačných jednotiek bolo vždy osvojenie si základnej gramatiky na príklade istej komunikačnej situácie. Postupne však dochádza k zmenám aj v školskom prostredí a výučba sa orientuje na komunikáciu. Prezentovaný komunikatívny prístup sa pokúša o vyššiu aktivizáciu komunikačných schopností učiacich sa, k čomu výrazne prispieva definovanie rôznych rolí v cudzom jazyku. Väčšiu slobodu pri použití nových metód vidíme v neformálnom vzdelávaní, kde prevláda vnútorná motivácia učiaceho sa. Prezentované alternatívne metódy sa zakladajú na vedeckých základoch

psycholingvistiky, pragmatizmu a behaviorálnych teóriách. Sú súčasťou marketingu jednotlivých jazykových škôl a často im je vyčítané, že skôr ako jazykové vzdelávanie uprednostňujú komerciu. Alternatívne metódy sa pokúšajú priniesť sľúbený efekt ovládania cudzieho jazyka za kratší čas s menšou vynaloženou námahou, avšak často s väčším finančným zaťažením zo strany učiaceho sa. Môžeme tu vidieť dva hlavné smery, a to učenie komunikatívnej formy jazyka, ktorá je orientovaná na komunikáciu a učenie v stave relaxácie. Je jedno, aký spôsob osvojenia si cudzieho jazyka si vyberieme, základom úspechu je jeho aktívne použitie, vyčlenenie si pravidelného času, opakovanie už osvojených štruktúr.

Literatúra a pramene:

- BÁLINTOVÁ, H.: *Cudzie jazyka áno, ale ako?* Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied, Fakulta humanitných vied v Banskej Bystrici. 2003.
- CALLAN METHOD ORGANISATION LIMITED. *Standard terms and conditions for a Callan registered teacher.* [online] (cit. 10-01.2021) Dostupné na: https://callan.co.uk/downloads/callan_registered_teacher_v1.3.pdf. 2017. Centrum transferu technológií pri Centre vedecko-technických informácií SR, štatistické údaje stredné odborné školy a gymnáziá. [online] (cit. 10-01.2021) Dostupné na: <http://cvtisr.sk>.
- DUCHOŇOVÁ, Z.: *Nové prístupy k vyučovaniu anglického jazyka na ZŠ a SŠ.* Bratislava: Metodologicko-pedagogické centrum, 2014.
- HÄUSLEROVÁ, K. – NOVÁKOVÁ, M. *Metody cizojazyčné výuky.* In *Časopis pro filosofii a lingvistiku (Filling)* Vol. 1, 2008. [online] (cit. 10-01.2021) Dostupné na: <http://home.zcu.cz/~jalang/filling/issues/0001/index.html>.
- KLIMENTOVÁ, K. – KLIMENTOVÁ, A.: *Uplatňovanie alternatívnych a progresívnych metód vo vyučovaní cudzích jazykov* In *Univerzitné vzdelávanie po vstupe do Európskej únie (medzinárodná vedecká konferencia).* Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita. 2005, [online] (cit. 10-01.2021) Dostupné na: http://www.slpk.sk/eldo/2005/011_05/sekcia6/klimentova.pdf (cit. 10.1.2021).
- KUDLÁČOVÁ, B.: *Dejiny pedagogického myslenia.* Bratislava: Veda, 2010.
- NEUNER, G. – HUNFELD, H.: *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts.* Berlin: Langenscheidt, 1993.
- REPKA, R.: *Od funkcií jazyka k komunikatívne vyučovaniu.* Bratislava: SAP, 1997.
- Rückert, M.M.: *Auf „Grand Tour“ – Frankreich als Ziel von Studien- und Kavaliersreisen junger Adliger.* [online] (cit. 10-01.2021) Dostupné na: <https://www.leo-bw.de/themen/wissenswertes/schule-und-bildung/kavaliersreisen-nach-frankreich>.
- ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV. *Štátny vzdelávací systém.* Bratislava. [online] (cit. 10-01.2021) Dostupné na: <http://statpedu.sk/clanky/statny-vzdelavaci-program/>.

Kontakt:

PhDr. Marián Žabenský, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 01 Nitra
E-mail: mzabensky@ukf.sk

Lokálne médiá ako nástroj inštitucionalizácie miestnej kultúry

Zuzana Polakovičová

Kľúčové slová: socio-kultúrna animácia, kultúrna politika, lokálna kultúra, lokálne médiá, inštitucionalizácia

Key words: socio-cultural animation, cultural policy, local culture, local media, institutionalization

Abstract: The presented paper demonstrates the impact of local media in shaping local culture through practical examples. The aspects of local media, which are crucial in forming of local culture are: the type, the form, process of content creation and the level of professionalism of local redactors. Local media are used as a tool to fulfil the local cultural policy.

Úvod. K aktuálnym otázkam kulturologickej teórie i praxe patrí animácia kultúry. Pod vplyvom regionalizácie sa aktuálnou stáva aj téma lokálnej kultúry. Pri praktickej realizácii lokálnej kultúry je potrebné, aby si všetky participujúce subjekty uvedomovali, že kultúru nemožno redukovať iba na umeleckú aktivitu alebo spoločenské a kultúrne podujatia realizované v lokalite. Oblasť lokálnej kultúry si vyžaduje zapojenie do procesov jej tvorby profesionálov i aktívne participujúcu verejnosť.

Cieľom príspevku je na konkrétnom príklade lokálnych médií obce Vištuk reflektovať, či a ako sa lokálne médiá podieľajú na inštitucionalizovaní lokálnej kultúry. Zameriame sa na roky 2015 – 2018, kedy v obci vyvíjala svoju činnosť Komisia kultúry. V súčasnosti na činnosť Komisie kultúry z rokov

2015 – 2018 nadväzuje Komisia mládeže, športu a kultúry. Vplyv Komisie kultúry na oblasť lokálnej kultúry doposiaľ nebol nijak reflektovaný. Získané výsledky môžu Komisii mládeže, športu a kultúry pomôcť v jej ďalšej činnosti. Pri spracovaní príspevku budeme vychádzať z utajovaného i neutajovaného zúčastneného pozorovania,¹ štúdia dostupných dokumentov obsahovou analýzou a voľne dostupných verifikovateľných informácií.

Pri odkrývaní podielu lokálnych médií na inštitucionalizovaní lokálnej kultúry sa najprv pokúsime o naznačenie vzájomného vzťahu lokálnej kultúry a socio-kultúrnej animácie. Obojsmerný vzťah medzi kultúrou a jednotlivcom sa prejavuje na poli verejných politík. Nasledujúca časť priblíži typy lokálnych médií v obci Vištuk a pokúsi sa naznačiť ich vplyv na lokálnu kultúru.

Vzťah lokálnej kultúry a socio-kultúrnej animácie. V kontexte regionalizácie chápanej ako intenzifikácia významu regiónov je potrebné k regiónom pristupovať s pochopením a porozumením ich obsahom, vnútorným procesom a vnútornej heterogenite. Región v socio-kultúrnom nazeraní plní voči svojim obyvateľom isté funkcie. Aby mohol región lepšie naplniť požiadavky a očakávania svojich obyvateľov, mal by koncepcne pristupovať k zisťovaniu a popisovaniu svojho potenciálu a daností.

Postupy práce s kultúrnym potenciálom v reálnom čase pri využití reálnych možností formulujú authority zodpovedné za oblasť kultúry do kultúrnej politiky na príslušnej úrovni. (Táborský 2006: 62) Kultúrna politika sa realizuje na viacerých úrovniach: nadnárodná (medzinárodná), národná, regionálna, lokálna (miestna), osobná kultúrna politika. Tieto úrovne je potrebné rozlišovať, avšak treba mať na zreteli ich vzájomnú previazanosť. V nami sledovanom období možno sledovať v slovenskej kultúrnej politike trendy európskej kultúrnej politiky spadajúce do oblastí podpory: rozmanitosti, kultúrneho a kreatívneho priemyslu, dostupnej a inkluzívnej kultúry s akcentom na debarierizáciu a digitalizáciu kultúry a ochrany a rozvoja kultúrneho dedičstva. V praxi sa odrážajú v strategických a koncepcných dokumentoch Slovenskej republiky.² Tieto trendy naďalej zostávajú prítomné v Novej európskej stratégii pre kultúru, ktorej „cieľom je využiť plný potenciál kultúry na pomoc v budovaní inkluzívnejšej a spravodlivejšej Únie podporujúcej inováciu, kreativitu a udržateľnú zamestnanosť a rast“. (Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, 2018) Pri obsahovej analýze dokumentov kultúrnej politiky v nich možno identifikovať princípy socio-kultúrnej animácie. Často majú podobu činností, procesov, aktivít, metodík, animačných projektov, pre ktoré je vyčlenená finančná podpora. Môžeme to interpretovať tak, že

¹ Neutajované zúčastnené pozorovanie prebieha od roku 2014 do súčasnosti.

² Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2016 – 2020, Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020, Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike, Koncepcia starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru do roku 2020, Stratégia rozvoja múzeí a galérií v SR do roku 2018, Stratégia ochrany pamiatkového fondu na roky 2017 – 2022, Štatút Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

socio-kultúrna animácia nie je len nástrojom kultúrnej politiky, ale kultúrna politika z princípov socio-kultúrnej animácie aj vychádza.

S jednoznačnou definíciou pojmu animácie sa v teoretických prácach nestretávame. Nejednoznačnosť definícií sa prejavuje v rozdielom klasifikovaní animácie ako metódy, procesu, projektu, životného princípu, aktivity, činnosti či technológie. Čo však z prác teoretikov vyplýva, je charakterizovanie animačných princípov. K dôležitým princípom, pre ktoré je animácia využívaná, patrí jej nemanipulujúce a nedirektívne aktivizovanie jednotlivca zapájať sa do spoločenského diania či aktivít kultivujúcich jeho osobnosť; dobrovoľnosť; dostupnosť; možnosť výberu; otvorenosť; nedirektívna motivácia; podnecovanie k aktivite; podpora pri vykonávaní aktivity; umožňovanie aktivity všetkým jednotlivcom; uvoľnenie kreativity; podpora vytvárania skupiny; uľahčenie účasti na kultúrnom živote; zlepšenie vzťahov medzi jednotlivcami; zlepšovanie vzťahov na politickej úrovni. Pri teoretickej reflexii animácie sa stretávame s jej modelmi. Anna Dudová, Michal Kaplánek a Richard Macků (2011: 300-301) za vznikom jednotlivých modelov animácie vidia spojenie aspoň dvoch zo štyroch jednotiek animácie, ktorými sú spoločnosť, výchova, kultúra, umenie, pričom k diferenciacii modelov prispieva aj ich prístup k pojmu kultúra. Ujšie vnímanie pojmu kultúra nám ukazuje modely zamerané na kultiváciu osobnosti jednotlivca a modely zamerané na prácu výlučne s oblasťou umeleckej kultúry. So širším vnímaním pojmu kultúra pracujú modely, ktoré kultiváciu osobnosti jednotlivca i oblasť umeleckej kultúry obsahujú, zdôrazňujú však vplyv osobnosti jednotlivca na jeho bezprostredné i široké okolie. Nejednoznačnosť pri klasifikácii a typológii animácie je spôsobená tým, že sa animácia javí ako fenomén, ktorého výhodou je prispôsobovanie cieľov kontextu, v ktorom je realizovaná. Pružnosť pojmu animácie umožňuje jej aplikovanie pre rôzne kontexty, ako pre oblasť umenia, tak pre špecifické inštitúcie. Môže byť doplnená o hodnotový akcent, ale aj o občianske ideály. V socio-kultúrnej animácii nachádzame vyššie spomenuté animačné princípy, pričom kladie dôraz na participáciu občanov, využívanie ich tvorivého potenciálu a kvalitatívne zlepšovanie vzťahov. Jej cieľom je zmena kultúry a spoločnosti, ich rozvoj, výchova k participácii na živote v komunite. V praxi sa s ňou najčastejšie stretávame pri povzbudzovaní ku komunitnej činnosti.

Lokálna kultúra je naviazaná na regionálnu kultúru a súvisí s vnímaním a prežívaním kultúrnej identity a regionálneho povedomia. Lokálnu (miestnu) kultúru môžeme chápať ako kultúru integrálne spojenú s lokalitou, v ktorej vzniká. Dôležité sú pre ňu kontakty medzi ľuďmi existujúcimi v danej lokalite. (Kranz-Szurek 2012: 11) Lokálna kultúra sa vyznačuje „predovšetkým spontánnym, kreatívnym a dynamickým charakterom, komunikatívnosťou, ľahkým prijímaním, dostupnosťou, blízkym kontaktom medzi jej iniciátormi a príjemcami (niekedy vnímaná ako nástroj/priestor výmeny ich rolí), spája mnoho oblastí symboliky a spája ich s praxou každodenného života, ako aj so zvláštnym významom miesta/územia, v ktorom sa táto kultúra realizuje“. (Kranz-Szurek 2012: 11)

Lokálna kultúra sa podľa Svetlany Chomovej orientuje „na podporu a rozvoj tradičnej a ľudovej kultúry, kultúrno-osvetovej činnosti (vzdelávacej, záujmovej, umeleckej, kultúrno-spoločenskej), na výchovu k prosociálnosti“. (Chomová 2015: 10) Pracuje s potenciálom lokality (materiálnym i ľudským), kultúrnymi produktmi, kultúrnymi procesmi a ich kultivovaním. Zohľadňuje „kultúrnu osobitosť a svojráznosť, jej mieru a úroveň, na akej sa miestna komunita zúčastňuje na kultúrnom živote a tvorbe vo svojom prostredí“. (Chomová 2015: 10) Pri praktickej realizácii lokálnej kultúry sa authority zodpovedné za jej realizáciu viac či menej úspešne snažia o akcentovanie osobitosti danej kultúry a systematický prístup k riadeniu a realizácii lokálnej kultúry. Z pohľadu moci nad správou vecí verejných tak môžeme sledovať dve na seba vzájomne pôsobiace skupiny – demokraticky volení kultúrni aktéri zodpovední za správu verejných politik, ktorí by pre oblasť lokálnej kultúry mali byť garantmi systematického a koncepčného prístupu ku kultúre a recipienti, ktorí okrem priameho vyslovenia kritiky so správou lokálnej kultúry môžu svoju spokojnosť a názor demonštrovať prostredníctvom (ne)užívania kultúrnych produktov a ponuky. Obe skupiny si kladú (v prípade demokraticky volených kultúrnych aktérov by si mali klásť) otázky, či sú inštitúcie schopné reagovať na potreby lokality; ak ich cieľom má byť aj verejnoprospešný účel, ako/do akej miery ho naplňajú voči svojmu publiku? Ak je odpoveď volených kultúrnych aktérov na tieto otázky negatívna, pozitívna reakcia môže prísť z tzv. iniciatívy zdola.

Podpora participácie občianskej vernosti na živote v lokalite je jedným z trendov súčasnej kultúrnej politiky. Vznik a zapojenie sa participujúcej verejnosti do života komunity môže byť motivované nedostatočným uspokojovaním kultúrnych potrieb inštitúciami, ktoré sa v lokalite nachádzajú. Participácia občianskej verejnosti na živote spoločnosti sa realizuje prostredníctvom aktivít socio-kultúrnej animácie. Reagovaním na konkrétne potreby lokality, čiastočným alebo úplným vstupom do procesov, prebratím zodpovednosti za nejakú oblasť kultúry alebo už samotným vznikom sa participujúca verejnosť podieľa na formovaní a tvorbe lokálnej kultúry. Participujúca verejnosť sa tým stáva jedným z kultúrnych aktérov pôsobiacich v lokalite. Lokálneho kultúrneho aktéra si pre potreby tohto príspevku môžeme definovať ako subjekt, ktorý svojím konaním ovplyvňuje dianie v lokalite. Môže ním byť lokálne významný a uznávaný umelec, môže ním byť inštitúcia (napr. základná škola), môže ním byť dobrovoľník. Tým, že si kultúrni aktéri kladú otázky: „Čo robíme; ako to robíme; prečo to robíme?“ inštitucionalizujú svoje konanie.

Priama participácia občanov na ovplyvňovaní verejnej politiky. Vedenie obce je tvorené obecným zastupiteľstvom a starostom/kou obce zvolenými v demokratických voľbách. Okrem využitia možnosti nechať sa zvoliť do poslaneckého klubu obce alebo na starostovský post majú obyvatelia možnosť podieľať sa na inštitucionálnom fungovaní obce aj prostredníctvom

účasti v komisiách pri obecnom zastupiteľstve. Obecné zastupiteľstvo zriaďuje komisie pri obecnom zastupiteľstve ako „svoje stále alebo dočasné poradné, iniciatívne a kontrolné orgány, a to podľa ust. § 15 ods. 1 zákona SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov“. (Štatút komisie Obecného zastupiteľstva vo Vištuku) V obci Vištuk sú komisie schválené Obecným zastupiteľstvom spravidla na celé funkčné obdobie Obecného zastupiteľstva (OZ). Komisia je zložená z predsedu komisie, ktorým spravidla musí byť poslanec obecného zastupiteľstva a „odborníkov v príslušnej oblasti činnosti z radov obyvateľov obce“. (Štatút komisie Obecného zastupiteľstva vo Vištuku) (Okrem Komisie pre ochranu verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov a na prešetrovanie sťažností, tú tvoria len poslanci OZ). Členstvo v komisii je dobrovoľné. Komisie nemajú rozhodovaciu právomoc. Vnútornú štruktúru a plán práce si komisie určujú samé.

V obci v nami sledovanom období (až do súčasnosti) pôsobilo 13 organizácií (Organizácie) a zopár občianskych aktivistov, ktorí svoje aktivity realizovali v priestoroch už fungujúcich inštitúcií alebo v online priestore. Po komunálnych voľbách roku 2014 boli predsedníčkou Komisie kultúry prizvaní na spoluprácu. Členmi komisie boli dve poslankyne OZ, knihovníčka z obecnej knižnice, zástupkyňa občianskeho združenia spolupracujúceho s obecnou knižnicou na vytváraní aktivít pre deti a traja občianski aktivisti. (Štatút Komisie kultúry pri OZ vo Vištuku) Štatút Komisie kultúry z rokov 2015 – 2018³ môžeme považovať za vytýčenie programových oblastí komisie. Komisia si vytýčila deväť oblastí činnosti:

1. „na úseku našej pôsobnosti prerokovávať a pripomienkovať návrhy VZN,
2. podieľať sa na príprave obecných kultúrnych akcií a osláv,
3. zaujímať sa o umelecké a spoločenské aktivity obyvateľov /súbory, akcie organizácií a pod./,
4. vybudovať centrálnu databázu informácií o kultúrno-spoločenskom živote v obci so súhlasom a podporou zriaďovateľa /obecné noviny/,
5. podieľať sa na činnosti a prevádzke informačného centra,
6. realizovať kultúrno-spoločenské podujatia v obci s pozvanými hosťami /divadelné predstavenia, výstavy, koncerty a pod./,
7. podieľať sa na činnosti a prevádzke obecnej knižnice,
8. sledovať informácie o fondoch a zbierkach na zabezpečenie kultúrno-spoločenského života v obci,
9. snažiť sa obnoviť prevádzku kina.“ (Štatút Komisie kultúry pri OZ vo Vištuku)

³ Komisia bola ustanovená podľa §15 zákona 369/1999 Z. z. uznesením OZ dňa 2. 2. 2015.

Jednotliví členovia mali rozdelené oblasti úloh, za ktoré niesli zodpovednosť:

1. udržiavanie kontaktov s Obecným úradom a s vtedajšími organizátormi kultúrnych a spoločenských aktivít,
2. spolupráca s miestnou základnou a materskou školou,
3. zabezpečovanie činnosti obecnej knižnice a aktivít pre deti,
4. založenie a tvorba obecných novín ,
5. zabezpečenie spolupráce s organizáciami v obci,
6. správa neoficiálnej obecnej stránky na sociálnych sieťach,
7. vybudovanie Centra KOŠIK (kreativity, oddychu, športu, informácií a kultúry),
8. prevádzka a dramaturgia Centra KOŠIK. (Štatút Komisie kultúry pri OZ vo Vištuku)

Oblasti činnosti, zloženie a úlohy jednotlivých členov Komisie kultúry naznačujú tendencie k inštitucionalizovaniu lokálnej kultúry. Prvý krok k systematickému prístupu k lokálnej kultúre nastal pri zvolení názvu komisie. Do roku 2014 bola oblasť kultúry spájaná s oblasťou cestovného ruchu a/alebo vzdelávania a športu. V rokoch 2014 – 2018 komisia realizovala svoje aktivity pod názvom Komisia kultúry. Zdanlivo malá zmena však odkazuje na širšie vnímanie kultúry, teda ako „celku tvorby, difúzie a konzumu produktov tvorivého ľudského ducha v oblasti umení a poznatkov“. (Gažová 2009: 23)

Komisia kultúry zasadala štyri až päťkrát ročne. Na zadaniach boli preberané plány na najbližšie obdobie, jednotlivým členom boli zadané konkrétne úlohy a časové rámce ich realizácie a v prípade kultúrno-spoločenských podujatí boli stanovené aj formy a časové rámce spracovania propagácie a vyhodnotenia aktivít. (Zápisnice zo zasadania Komisie kultúry pri OZ Vištuk v rokoch 2015 – 2018)

Komisia kultúry každý rok pripravovala plán činnosti a návrh rozpočtu na príslušný rok. Svojimi aktivitami nadväzovala a ďalej rozvíjala aktivity jej členov, ktoré predtým realizovali samostatne ako členovia miestnych spoločenských organizácií alebo ako občianski aktivisti. (Plány činnosti Komisie kultúry pri OZ Vištuk v rokoch 2015 – 2018)

Globálne fenomény ovplyvňujúce kultúru sa nevyhýbajú ani subsystému kultúry akým je lokálna kultúra. Spôsobujú, že príslušník lokálnej kultúry, s ktorou je hneď po osobnej kultúre najužšie spojený, „potrebuje istoty, ktoré jeho každodennosti ,dajú rozmer‘ tak, aby mohol následne zažiť ontologicky nezastupiteľné pocity bezpečia a vnútornej naplnenosti, dôležitých oporných princípov ,dobrého života‘, ktorý v konzumnom svete nahrádza „miesto človeka v kozme“ (Max Scheler).“ (Slušná 2015: 100)

Na praktickej úrovni realizácie lokálnej kultúry sa tak „pozornosť zameriava na zviditeľnenie princípov, ktoré sú podmienkou pociťovania

spolupatričnosti a súdržnosti: spoločných hodnôt, predstáv, presvedčení, „spoločných vízií“ a cieľov“. (Slušná 2015: 100)

Tie sa v podobe konkrétnych opatrení objavujú v plánoch hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí a akčných plánov prinášajúcich konkrétne aktivity, ktorými majú byť napĺňané. V sledovanom období medzi tie aktivity, ktoré mohla Komisia kultúry uskutočniť patrili: starostlivosť o vzhľad obce; iniciovať vklad investícií do objektov a budov vo vlastníctve obce; rozširovanie ponuky voľnočasových aktivít; zachovávanie tradícií a rozvoj lokálnej kultúry; vydávanie obecných novín; zriadenie informačného centra; starostlivosť o informačné a komunikačné kanály obce; podpora propagácie remesiel; spolupráca pri organizovaní podujatí. (Akčný plán 2014 – 2016. Prioritné osi 1 – 3)

Typy lokálnych médií v obci Vištuk a ich vplyv na lokálnu kultúru. Jedným zo záväzných úzov z dielne Európskej únie vo vzťahu k realizácii lokálnej kultúry je, že kultúra podporovaná z verejných zdrojov musí byť prístupná širokej verejnosti. Lokálne organizácie majú právo požiadať obec o poskytnutie dotácie z rozpočtu obce. V sledovanom prípade potreba zriadenia informačných kanálov v obci prichádzala zo strany poslancov obecného zastupiteľstva, samotných občanov a následne ju ako prioritnú vyhodnotila i Komisia kultúry. Oficiálne sa ponuka informačných kanálov v obci z jedného aktívne fungujúceho média s limitovanými možnosťami šírenia informácií a obmedzeným publikom, obecný rozhlas, zvýšila o tri ďalšie médiá. Pri pokuse o priblíženie jednotlivých médií a ich zasadenie do systému lokálnej kultúry Vištuka pre potreby tohto príspevku vytýčime parametre, ktoré si budeme pri jednotlivých médiách všimáť: dátum vzniku média, typológia, forma šírených informácií, periodicitu, obsah šírených informácií, distribúcia, kontrola, spôsob tvorby obsahu a pokúsime sa o načrtnutie najmarkantnejších pozitív a negatív fungovania jednotlivých médií.

Obecný rozhlas. Vznik obecného rozhlasu pamätníci datujú do obdobia 50. – 60. rokov 20. storočia. Technické zabezpečenie dodnes umožňuje šírenie rozhlasového zvuku po celom území obce. V nami sledovanom období technická realizácia rozhlasu umožňovala vysielanie iba v reálnom čase, tzn. oznamy boli čítané dvakrát, vo výnimočných prípadoch štyrikrát, do dňa v doobedňajších a poobedných hodinách. Rozhlas vysielal priemerne dva až trikrát do týždňa. Jeho obsah zväčša tvorili informácie o predajných akciách, kultúrnych, spoločenských alebo športových podujatiach, oznamoch obecnej knižnice, ordinačných hodinách alebo iných informáciách od lekárov, pod ktorých obec spadala, otváracích hodinách obecného úradu, zmene dopravného grafikonu, mimoriadnych situáciách a pod. Špecifickou službou, ktorá sa však postupne vytráca, bolo na požiadanie občanov „hranie jubilantom“, prípadne oznámenie o úmrtí. Vysielanie rozhlasu bolo zabezpečované zamestnancami obecného úradu, ktorí oznamy určené na vyhlásenie čítali, v niektorých prípadoch ich aj sami tvorili.

K nepopierateľným pozitívam patril „spoločenský návyk“ obyvateľov obce venovať zvýšenú pozornosť hláseniam obecného rozhlasu. Mohol sa prejavovať v niektorých prípadoch až zanechaním vykonávanej práce a nadviazaním socializácie s ostatnými „počúvajúcimi“ na ulici. Je možné sa domnievať, že sa tak dialo pod vplyvom zlej zrozumiteľnosti média, ale i z dôvodu pripisovania dôležitosti a dôveryhodnosti vysielaným informáciám. Počúvanie hlásenia obecného rozhlasu sa z generácie na generáciu prenášalo ako dôležitá praktika, pretože nieslo v sebe potenciál ovplyvniť bezprostredne po vypočutí hlásenia každodenný život obyvateľa obce. Nevýhodami informácií šírených obecným rozhlasom v nami sledovanom období bol vysielací čas nevyhovujúci obyvateľom pracujúcim mimo obce,⁴ technické výpadky, miestami nižšia zrozumiteľnosť hlásenia spôsobená ozvenou, šírené oznamy boli krátke, mali charakter upozornení nie ucelených správ.

Neoficiálna facebooková stránka obce. Prvým z nových médií informujúcich o dianí v obci bola neoficiálna stránka obce na sociálnej sieti Facebook založená v roku 2012. (Polakovičová 2019: 8) Od roku 2014 sa stala aktuálnym a pravidelne aktualizovaným zdrojom informácií pre obyvateľov obce i okolia. „Stránka je spravovaná dobrovoľne angažovanými občanmi – nielen samotnými adminmi, ale najmä za pomoci všetkých, ktorí k obsahu stránky nejakým spôsobom prispievajú.“ (Informácie. Nezávislá stránka obce Vištuk) Informácie zo života obce alebo jej okolia môžu občania umiestniť priamo na stránku, prípadne poslať do správy. Uverejňované sú podľa možností sociálnych sietí ako fotky, stavy, posty, odkazy, poznámky a pod. Frekvencia pridávaných príspevkov sa pohybuje v počtoch jeden až štyri príspevky denne, pridávané každý alebo každý druhý deň. Zverejňované informácie pochádzajú z oficiálnej webovej stránky obce, zo stránok a informačných kanálov spoločenských organizácií v obci. Ostatné témy sa týkajú oblastí „životného prostredia, kultúrneho sveta či širšieho spoločenského prostredia“. (Informácie. Nezávislá stránka obce Vištuk) Cieľom facebookovej stránky je „povzbudzovať v obyvateľoch obce cit spolupatričnosti a pozitívne cítenie k našej podmalokarpatskej dedine, ktoré vedie k aktívnemu záujmu o dianie v našej obci. Nemenej významným cieľom je podporovať informovanosť obyvateľov Vištuka, ako aj kohokoľvek, kto sa o dianie v našej obci zaujíma, propagovať kultúrno-spoločenské podujatia v obci a okolí, podporovať tiež transparentnosť v oblasti správy verejných záležitostí, vzájomnú úctu rôznych skupín obyvateľov (mládež – starší, pôvodní obyvatelia – novousadlíci, tradicionalisti – inovátori atď.), osvetu v oblasti spoločenských otázok a otázok životného prostredia či čokoľvek ďalšie, čo vzíde z radov obyvateľov našej dediny a pre Vištuk a jeho obyvateľov prináša pozitívnu pridanú hodnotu.“ (Informácie. Nezávislá stránka obce Vištuk)

⁴ Technické možnosti vtedy na rozdiel od súčasnosti neumožňovali nahrávanie oznamu ani následné prehranie hlásenia v neskorších časoch.

Sociálne siete ako jediné z uvedených lokálnych médií⁵ ponúkajú aspoň približný prehľad skupín obyvateľov sledujúcich danú stránku. V prípade neoficiálnej obecnej facebookovej stránky sú sledovateľkami prevažne ženy vekovej skupiny 25 – 34 rokov, za ktorými nasledujú ženy medzi 35 – 44 rokov. Pri mužoch prevládajú sledovatelia vekovej skupiny 25 – 34 rokov, za nimi nasledujú muži vo veku 35 – 44 rokov. Podľa mesta prihlásenia sa na stránku prevládajú mestá Bratislava, Pezinok, nasleduje Vištuk, Budmerice, Modra, Šenkvice, Trnava. Z krajín prevláda vysokým náskokom Slovensko. (Štatistiky. Ľudia) Hoci informácie, ktoré stránka zdieľa sa týkajú chodu samosprávy, do jej fungovania vedenie obce a zamestnanci Obecného úradu nezasahujú. „Ide teda v podstate o nezávislú činnosť.“ (Informácie. Nezávislá stránka obce Vištuk) Tvorba vlastného obsahu stránky vychádza z dlhodobého reflektovania jednotlivých tematických oblastí administrátormi stránky. Zverejňované sú iba príspevky z overeného zdroja, ktoré majú význam aj pre konkrétnu lokalitu.

K pozitívam stránky patrí udržiavanie aktuálnosti stránky; aktívna komunikácia so sledovateľmi stránky; zverejňovanie overených a pre publikum relevantných informácií; zrozumiteľný komunikačný jazyk; rôznorodý obsah pridávaných príspevkov; komunikácia zložitých tém týkajúcich sa samosprávy zrozumiteľne; zmierlivá a rozvážna komunikácia pri riešení konfliktných situácií v online prostredí stránky; stránka pomáha k sprístupňovaniu lokálnej kultúry online. Obyvateľmi je stránka považovaná za relevantný zdroj informácií, čomu pomohlo verejné vyslovenie dôvery občianskym aktivistom, uznanie prínosu, jedinečnosti a legitimizovanie nezávislého fungovania ich aktivít (i stránky) zo strany vedenia obce; bezprostredné uverejňovanie výstupov z podujatí po ich skončení; upozorňovanie na dôležité udalosti a aktivity vytváraním facebookových udalostí. K najmarkantnejším negatívam podľa užívateľov stránky patria príliš špecializované príspevky alebo príspevky týkajúce sa globálnych svetových problémov.

Obecné periodikum. Obecné noviny začali vychádzať v roku 2015. Z hľadiska typológie ich možno charakterizovať ako lokálne noviny univerzálneho charakteru s rozsahom šírenia na región. Noviny sú určené pre širokú verejnosť. Periodikum je vedené ako občasník obce Vištuk, vychádza najviac štyrikrát do roka. Jazyk periodika je slovenský. (Zoznam periodickej tlače. MK SR) Vydávané sú obcou Vištuk v náklade 500 kusov v rozsahu 8 strán formátu A4, tlačené čierno-bielo. Štruktúru periodika tvoria otázky na starostu/starostku, krátka správa zo zasadania obecného zastupiteľstva, informácie vedenia obce a príslušných regionálnych útvarov spojené s každodenným chodom samosprávy. Nasledujú informácie zo Základnej školy s materskou školou Vištuk, príspevky od občanov alebo od organizácií pôsobiacich v obci, nepravidelne rozhovory s miestnymi obyvateľmi, pravidelne história

⁵ Pod označením lokálne médiá máme na mysli lokálnosť územnú, nie spoločensko-odbornú.

obce, prípadne priblíženie osobností spojených s obcou, kalendár podujatí a pozvánky na kultúrne, spoločenské a športové podujatia v obci. Témy a námety na články zasielali do redakcie, prípadne nechávali v zberom boxe na to určenom, samotní obyvatelia obce. Rovnako boli v novinách rozpracované témy, ktorým venovali obyvatelia zvýšenú pozornosť na sociálnych sieťach obce. Noviny sú distribuované do každej domácnosti po jednom výtlačku, sú nepredajné. Publikum periodika tvoria obyvatelia obce Vištuk, prípade obyvatelia Malokarpatského regiónu, ktorí nie sú bližšie špecifikovaní na konkrétnejšie cieľové skupiny. Redakciu novín tvorili neprofesionálni novinári, grafik, korektúry robili dobrovoľníci s príslušným vzdelaním a prispievateľmi, a zároveň tvorcami obsahu, boli občania. Noviny vznikli ako noviny „občanov pre občanov“. O blížiacej sa uzávierke novín boli individuálni občania informovaní prostredníctvom predchádzajúceho vydania novín a cez sociálne siete; organizáciám v obci, združujúcich obyvateľov obce podľa ich záujmu, boli zasielané e-mailové upozornenia o uzávierke. Pred uzávierkou novín sa stretávali všetci zástupcovia spoločenských organizácií, redakcie lokálnych médií a zástupcovia vedenia obce. Na stretnutiach prezentovali zástupcovia spoločenských organizácií svoje plány činnosti na najbližšie obdobie, zosúlaďovali sa termíny konania podujatí, aby sa neprekrývali, dohadovali sa možnosti nových spoluprác, vymieňali sa názory, postrehy, skúsenosti a rady. Potreba koordinácie tvorby obsahu novín s činnosťou spoločenských organizácií vyplývala z časovej náročnosti prípravy novín. Organizácie privítali koordinovanie činnosti, pretože noviny pre nich predstavovali ďalšiu komunikačnú platformu pre oslovenie návštevníka. Informácie o aktivitách a o zmene termínov podujatí zasielali organizátori do redakcií, ktoré posúvali informácie ďalej správcom obecného webu a pracovníkom, ktorí zodpovedali za prenájom obecných priestorov.

Pozitívne možno vnímať, že sa na tvorbe novín nepodieľalo vedenie obce ani pracovníci Obecného úradu. Tvorbu a vydávanie novín nekontrolovalo obecné zastupiteľstvo ani starosta obce. Vedenie obce bolo v pozícii respondenta. Za obsah a jeho tvorbu zodpovedali občianski aktivisti. Za distribúciu periodika do domácností zodpovedala celá Komisia kultúry. K pozitívam možno priradiť dôveru vedenia obce v prácu redakcie; samotný vznik novín, ktorý ocenili najmä občania bez prístupu a znalosti práce s internetom; umožnenie tvoriť obsah periodika samotným občanom obce; prestíž pisateľa spojenú s uverejnením jeho článku/námetu v novinách; systematizované zbieranie informácií o usporadúvaných podujatiach a prebiehajúcich aktivitách, ktoré bolo podmienené pravidelným spoločným stretávaním sa zástupcov spoločenských organizácií pôsobiach v obci. Ďalej prezentáciu lokálnych kultúrnych aktérov, miestnych osobností a ich prínosu do lokálnej komunity; využívanie novín ako súčasť prezentácie obce na veľtrhoch cestovného ruchu či pri celoregionálnych podujatiach; rozšírenie osobného profesionálneho portfólia tvorcov obsahu alebo formy novín; v neposlednom

rade posilňovanie spolupatričnosti a lokálnej identity obyvateľov obce a regionálneho povedomia. K negatívam možno zaradiť prizvanie občianskych aktivistov na spoluprácu s vedením obce. Občianski aktivisti tým boli inštitucionalizovaní a vedenie obce si tak prostredníctvom povinnosti spoločenskej zodpovednosti redakcie zabezpečilo ich zmierlivé formulovanie kritiky. Negatívne možno vnímať posúvanie termínu uzávierky podľa potrieb prispievateľov; malú periodicitu; malý rozsah; farebnosť a dizajn obecného periodika; minimálnu priamu spätnú väzbu od čitateľov; prinášanie správ z podujatí, ktoré sa už uskutočnili; absentovanie štandardného obsahu lokálneho periodika ako kuchárske recepty či osemsmerovky; absenciu žurnalistického vzdelania pri členoch redakcie i pri prispievateľoch z radov obyvateľov. Absentovanie žurnalistického vzdelania redakcie posúva je činnosť do aktivít socio-kultúrnej animácie lokálnej kultúry.

Verejná facebooková skupina. Posledná verejná facebooková skupina pre Višňučanov a obyvateľov okolitých obcí vznikla z iniciatívy občianskych aktivistov pôsobiacich v Komisii kultúry v roku 2016. (VIŠŤUK ŽIJE! Informácie. História) Cieľom bolo umožniť priamu vzájomnú komunikáciu; zdieľanie informácií; výmenu služieb, produktov vlastnej výroby; nachádzanie stratených domácich miláčikov; prípade ponúkať a zháňať nadbytočný a nepotrebný materiál a tovary. „Prvoradá funkcia skupiny je informatívna, zároveň je však jej cieľom budovať komunitu, ktorá si je navzájom schopná a ochotná pomáhať.“ (VIŠŤUK ŽIJE! Informácie. História) Príspevky sú pridávané podľa potrieb prispievateľov. Kontrolu nad obsahom zabezpečujú samotní členovia, ktorí upozorňujú na prípadný nevhodný obsah.

Pozitívami tejto skupiny je priamy kontakt obyvateľov medzi sebou; možnosť priamo ponúknuť alebo využiť pomoc spoluobčanov; priame sieťovanie obyvateľov „bez asistencie“ kultúrnych aktérov; okamžité rozšírenie správy odosielateľa do online priestoru; možnosť okamžitého vyjadrenia svojho názoru; skupinu využívajú aj používatelia sociálnych sietí, ktorí sa do iných druhov komunikácie v obci nezapájajú; témy a podnety zo skupiny môžu byť ďalej rozpracované v ostatných lokálnych médiách; vďaka zdieľaniu vlastnej tvorivej činnosti obyvateľov dochádza k zberu informácií o dianí v obci i o zaujímavých osobnostiach. Za negatíva možno považovať komerčný obsah pridávaných príspevkov; šírenie neoverených a nevhodných informácií; pýtajúci sa nie vždy dostane odpoveď.

Ďalšie iniciatívy. V roku 2017 bol obci dobrovoľníkmi založený instagramový účet. (Polakovičová 2019: 8) Nezaložili ho občianski aktivisti pôsobiaci v Komisii kultúry, ale dobrovoľníci, ktorých inšpirovalo poskytnutie priestoru obci na komunikáciu v online priestore. V prípade potreby správcovia účtu komunikujú s vedením obce i s občanmi. Pozitívom je vytvorenie účtu, ktorý umožňuje zdieľať doslova to najkrajšie z obce priamo od profesionálnych i amatérskych fotografov a umelcov. Negatívom je nízka frekvencia pridávaných príspevkov a nesystémový prístup k správe účtu.

Za zmienku stojí aj aktivita miestnej základnej školy, ktorá začala vydávať školské noviny. Prispievali do nich miestni žiaci. Tak ako sa zvyšuje význam regiónu a lokality pre jednotlivca, zvyšuje sa i význam lokálnych médií. „Meradlom regionálnosti a lokálnosti nie je miesto vychádzania či názov periodika, ale miera jeho pôsobenia v hraniciach určitého regiónu a lokality.“ (Tušer 2010: 48) Lokálne a regionálne médiá plnia pre obyvateľa lokality kľúčové funkcie: „informačnú, korelačnú, kontinuálnu, zábavnú a mobilizačnú.“ (Mináriková 2017: 2)

Recipients ich obsah dobrovoľne vyhľadávajú, ak sa potrebujú zorientovať v problematike. Pôsobia totiž ako „katalyzátory v procesoch vytvárania zmyslu a sociálnych vzťahov“. (Rankov 2013) Lokálne médiá by mali mať na pamäti spoločenskú zodpovednosť, ktorá vedie ich tvorcov „podporovať ekonomický rozvoj regiónu; prispievať k zachovaniu lokálnej kultúry regiónu; napomáhať rozvoju regiónu v oblasti vzdelávacej, kultúrnej a hodnotovej“. (Mináriková 2017: 8)

Lokálne médiá v obci Vištuk vznikli ako výsledok socio-kultúrnej animácie lokality, zároveň sa pri tvorbe ich obsahu stretávame s uplatňovaním princípov socio-kultúrnej animácie. Recipients lokálnych médií očakávajú, že v nich nájdu relevantné, aktuálne, nové, zaujímavé informácie z lokality a pre lokalitu. (Tušer 2010: 47) Višňovský a Baláž pri výskume prenosu významu vybranej témy a jej atribútov z médií do agendy (lokálnej) verejnosti s prihliadnutím na charakter ich výskumu konštatujú, že „moc médií formovať názory verejnosti, ovplyvňovať a usmerňovať verejnú mienku sa javí len ako jedna z možností, pretože nemôžeme vylúčiť ani opačný smer nastoľovania tém, teda od verejného diskurzu do agendy médií“. (Višňovský – Baláž 2012: 118)

Nedeje sa to len v oblasti nastoľovania tém, ale aj pri výbere vhodného typu obecného média, ktoré je ovplyvnené recipientom preferovaným typom média. „Tradičné médiá v sebe nesú snahu reprezentovať diskurzy spoločnosti, nové médiá sa stávajú týmito diskurzami.“ (Chudý 2009: 147) Samotné „médiu predurčuje ako a na čo ho budú ľudia používať“. (Rankov 2013: 19) Recipient nemá záujem iba obsah konzumovať, ale ho aj vytvárať, poskytovať spätnú väzbu redakcii či kontrolovať tok informácií v jeho živote. (Chudý 2009: 148) Nástup sieťovej kultúry umožňuje zachovávať obsah kultúrnych tradícií lokálnej kultúry ich remediáciou do nových foriem. V konkrétnej podobe to možno odčítať v dizajne obsahu niektorých príspevkov populárnych na sociálnych sieťach. Lokálne médiá tak „hrajú aktívnu úlohu pri našom porozumení minulosti a vytvárajú agendu pre kolektívnu pamäť v budúcnosti“. (Rankov 2013: 17)

Záver. Na základe vyššie uvedených príkladov lokálnych médií v obci Vištuk možno konštatovať, že lokálne médiá sú jedným z faktorov ovplyvňujúcich inštitucionalizáciu lokálnej kultúry. Mieru vplyvu lokálneho média na inštitucionalizáciu lokálnej kultúry určuje typ lokálneho média. Miera profesionality redakcie ovplyvňuje pôsobenie lokálneho periodika v lokalite. Ak u členov redakcie abscentuje žurnalistické vzdelanie, môže pri lokálnom

periodiku prevažovať jeho schopnosť socio-kultúrne animovať lokálnu kultúru. Skladbou obsahu lokálne médiá pomáhajú zvyšovať kultúrne kompetencie k recipovaniu výsledkov a produktov kultúry lokálnej i globálnej. Spôsob tvorby obsahu lokálnych periodík môže vyvolať potrebu rozšírenia kultúrnej ponuky, jej zmenu alebo potrebu vytvorenia novej kultúrnej ponuky. Redakcie lokálnych médií sú tiež dôležitým článkom prenosu informácií smerom k recipientovi, smerom ku kultúrnym aktérom i k vedeniu obce. Postavenie lokálneho média v očiach recipientov i v procesoch inštitucionalizácie lokálnej kultúry výrazne zvyšuje jeho legitimizovanie vedením obce. Lokálne médium zabezpečuje vedeniu obce udržanie inštitucionalizovanej formy lokálnej kultúry a zároveň kontrolu nad aktivitami jednotlivých organizácií, ktorým je poskytovaná finančná podpora z rozpočtu obce. Kreovaniu regionálneho povedomia a kultúrnej identity dopomáhajú lokálne médiá v procese inštitucionalizácie zvyšovaním miery informovanosti obyvateľov; iniciovaním, podporou a rozvíjaním tematického záujmu obyvateľov; usmerňovaním a ovplyvňovaním verejnej mienky a prezentovaním cieľov, snáh, plánov, stratégií a trendov lokálnej kultúry.

Literatúra a pramene:

Akčný plán 2014 – 2016. Prioritné osi 1 – 3.

DUDOVÁ, A. – KAPLÁNEK, M. – MACKŮ, R.: *Mnohotvarý fenomén animace:*

Pokus o rozdělení animace na základě východisek a cílového zaměření jednotlivých typů animace. Pedagogické orientace, roč. 21, č. 3, 2011, s. 300-301 [online] (cit. 25-03-2020) Dostupné na: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-662725a5-bac9-483a-91e9-76e9ccc717d3>.

GAŽOVÁ, V.: *Úvod do kulturológie*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2009.

CHOMOVÁ, S.: *Vademekum miestnej a lokálnej kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015.

CHUDÝ, A.: *Konvergenecie v informačnom ekosystéme sociálnych médií*. In: *Zborník filozofickej fakulty Univerzity Komenského*, č. 22, Bratislava, 2009, s. 143-150, [online] (cit. 20-03-2020) Dostupné na: https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kkiv/veda_a_vyskum/KKIV22.pdf#page=143. Informácie. Nezávislá stránka obce Vištuk. [online] (cit. 24-03-2020) Dostupné na: <https://www.facebook.com/obecvistuk/>.

KRANZ-SZUREK, M.: *Kultura lokalna a globalizacja kulturowa – próba oceny zjawiska*. In: *Roczniki nauk społecznych*, 2, 2012, [online] (cit. 25-03-2020) Dostupné na: https://www.kul.pl/files/852/media/RNS/pdf-y/2012/2012_2_-kranz-szurek.pdf. *Koncepcia starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru do roku 2020*.

MINÁRIKOVÁ, J.: *Význam regionálnych médií v kontexte rozvíjania regionálnej kultúry v Košickom a Prešovskom samosprávnom kraji*. s. 2. *European Journal of Slovak – Unkrainian Crossborder Communication*. 1/2017, [online] (cit. 20-03-2020) Dostupné na: <http://www.copesu.eu/wp-content/uploads/2017/05/Min%C3%A1rikov%C3%A1.pdf>. Organizácie. [online] (cit. 25-03-2020) Dostupné na: <https://www.vistuk.sk/zivot-v-obci/organizacie/>. *Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov. Nová európska stratégia pre kultúru*. Brusel: Európska komisia, 2018, [online] (cit. 25-03-2020)

- Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52018D-C0267&from=SK&fbclid=IwAR1hZhLaOa6dtxocwzACCDHZU5pgRGNsZ3EX9J-FZKtwDxC8wFL9U5KRAdc>. Plány činnosti Komisie kultúry pri OZ Vištuk v rokoch 2015 – 2018.
- POLAKOVIČOVÁ, Z.: *Obec Vištuk na internete*. In: *Veci vištucké*, 2019, 5. roč., č. 2, s. 8. Programové vyhlásenie vlády SR na roky 2016 – 2020.
- RANKOV, P.: *Remediácia ako perpetuum mobile kultúry*. *World literature studies*, 5(22), 2013 s. 15-25. [online] (cit. 20-03-2020) Dostupné na: http://www.wls.sav.sk/wp-content/uploads/WLS_3_13/WLS3_13_Rankov.pdf.
- SLUŠNÁ, Z.: *Súčasná kultúrna situácia z pohľadu teórie a praxe*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015.
- Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020.
- Stratégia rozvoja kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike.
- Stratégia rozvoja múzeí a galérií v SR do roku 2018..
- Stratégia ochrany pamiatkového fondu na roky 2017 – 2022.
- Štatistiky. *Ludia*.
- Štatút Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.
- Štatút Komisie kultúry pri OZ vo Vištuku.
- Štatút komisie Obecného zastupiteľstva vo Vištuku. I. Základné ustanovenia. Vištuk: Obec Vištuk, s. 1. [online] (cit. 25-03-2020) Dostupné na: https://www.vistuk.sk/modules/file_storage/download.php?file=e18bf392%7C20.
- TÁBORSKÝ, P.: *Plánovanie a prepojenia jednotlivých úrovní kultúrnych politík*. In: Strelková, J. (ed.): *Nové impulzy – rozvoj miestnej kultúry*. Bratislava: Národné osvetové centrum, 2006.
- TUŠER, A.: *Ako sa robia noviny*. Bratislava: EUROKÓDEX, s. r. o., 2010. Zápisne zo zasadania Komisie kultúry pri OZ Vištuk v rokoch 2015 – 2018.
- VIŠŇOVSKÝ, J. – BALÁŽ, M.: *Nastolovanie tém a vplyv lokálnych médií na formovanie verejnej agendy. Prípadová štúdia*. *Communication Today*, 3, 2, 2012, s. 104-120, [online] (cit. 21-03-2020) Dostupné na: <https://www.communicationtoday.sk/download/2/2012/Visnovsky%20-%20Balaz%20-%20CT%202-2012.pdf>.
- VIŠTUK ŽIJE! Informácie. História. [online] (cit. 24-03-2020) Dostupné na: <https://www.facebook.com/groups/vistucane/about/> [cit. 24-03-2020]
- VIŠTUK ŽIJE! Popis. [online] (cit. 24-03-2020) Dostupné na: https://www.facebook.com/groups/vistucane/?epa=SEARCH_BOX.
- Zoznam periodickej tlače. MK SR. [online] (cit. 20-03-2020) Dostupné na: <http://www.culture.gov.sk/pertlac/modul/tlac/detail?id=6287>.

Kontakt:

Mgr. Zuzana Polakovičová
Katedra kulturológie FF UK v Bratislave
Gondova ulica 2
911 02 Bratislava 1
E-mail: zuzana.polakovicova@uniba.sk

Obrázok č. 1: Centrum KOdia

Zdroj: Zuzana Polakovičová, 2016

Obrázok č. 2: Slávnostné otvorenie hodov vo Vištuku

Zdroj: facebook Vištuk, 2016

Obrázok č. 3: Vianočné trhy

Zdroj: Zuzana Polakovičová, 2017

Psychická záťaž a stres v období pandémie

Jana Hučková

Kľúčové slová: psychická záťaž, stres, zvládanie, kompenzácia

Key words: mental strain, stress, coping, compensation

Abstract: Stress has always been an important factor connected with maintaining mental health and also quality of life. Today, the topic of stress and coping is even more important, as the global pandemic of COVID-19 has affected many areas of our lives, family, work, health, it has disrupted the feeling of safety and security, and thus increased the level of stress. In our contribution, we will focus on coping with stress and strain during the pandemic among university teachers.

Úvod. Psychická záťaž a stres vždy boli dôležitými faktormi, ktorým sa venovali psychológovia v súvislosti so zachovaním a udržaním si psychického zdravia a tiež v súvislosti s kvalitou života. V súčasnosti je téma stresu a zvládania psychickej záťaže oveľa aktuálnejšia, pretože celosvetová pandémia COVID-19 zasiahla mnohé oblasti nášho života, rodinu, prácu, zdravie, narušila pocit bezpečnosti a istoty a tým zvýšila mieru stresu a záťaže na jednotlivcov. V našom článku sa zameriame na zvládanie psychickej záťaže počas pandémie medzi vysokoškolskými pedagógmi.

Teoretické východiská. Slovo stres pochádza z francúzskeho slova *estre-cier*, ktoré v preklade znamená prinútiť, použiť násilie a z latinského slova *strictus* s významom ťahovať alebo stláčať. Podľa psychologického slovníka (Hartl-Hartlová, 2000) je stres definovaný ako nadmerná záťaž neúnikového druhu, ktorá vedie k trvalej stresovej reakcii. Pojem stres bol do odbornej

literatúry zavedený v roku 1936 kanadským endokrinológom Hansom Selye, ktorý zistil, že vplyvom záťaže sa zvýši činnosť nadobličiek, ktoré jediné pri ňom neatrofujú (Křivohlavý, 2001). Tento autor definoval stres ako stav prejavujúci sa vo forme špecifického syndrómu, ktorý predstavuje súhrn všetkých nešpecificky vyvolaných zmien v rámci daného biologického systému, alebo inými slovami je to nešpecifický stav prejavujúci sa špecifickým syndrómom. Faktory, ktoré spôsobujú stres, označuje autor ako stresory. Okrem toho Hans Selye vypracoval koncepciu GAS (general adaptation syndrome), ktorá predstavuje schému nešpecifickej reakcie (nezávislej od typu stresoru – rovnaká fyziologická obrana môže byť vyvolaná rôznymi škodlivými podnetmi) organizmu v situácii možného ohrozenia (Szarková 2016). Všeobecný adaptačný syndróm prebieha v troch štádiách (Bratská, 2001): poplachová reakcia so zníženou rezistenciou, stav zvýšenej rezistencie s úsilím udržať adaptáciu, stav vyčerpania adaptačnej energie. Každá fáza je sprevádzaná istými varovnými signálmi. Prvá môže byť spustená viacerými podnetmi alebo iba jedným, ale intenzívnym podnetom. V druhej nastáva odolávanie, ktoré sa prejavuje zvýšeným úsilím, ale súčasne zníženou produktivitou a ubúdaním energie, čo vyústi k frustrácii a obavám zo zlyhania a neúspechu. Tretia fáza sa prejavuje úzkosťou, vyčerpanosťou a depresiou. V prvých dvoch fázach je človek schopný situáciu zvládnuť a dostať sa z nej. V tretej fáze je potrebné vyhľadať odbornú pomoc. Vyrovnanie sa so stresom prebieha v troch fázach. Najskôr sa objavuje eufória ako radosť z vyriešenia situácie, následne človek pociťuje stratu energie, ktorú po čase vystrieda celkové posilnenie organizmu. Vo všeobecnosti rozlišujeme dva druhy stresu: eustres a distres. Eustres, čiže pozitívny stres, je taký, ktorý prospešne aktivuje organizmus a človek si ho môže navodiť vlastnou iniciatívou, napríklad tým, že sa dostáva do hraničnej situácie (napr. pri športe). Distres alebo negatívny stres, je zdraviu škodlivý vplyv, kedy nie je možné udržať rovnováhu medzi napätím a uvoľnením. V anglosaskej literatúre sa môžeme stretnúť aj s ďalšími pojmami na označenie stresu, ktoré sa v odbornej literatúre často uvádzajú v pôvodnom jazyku bez prekladu (Bratská, 2001):

1. hyperstress – stres prekračujúci hranicu adaptability s veľkou intenzitou stresovej reakcie,
2. hypostress – stres nižší ako je hranica tolerancie naň s malou intenzitou stresovej reakcie,
3. strain – súhrn všetkých rôznorodých účinkov stresu na človeka, ktorý je podmienený jeho individuálnymi osobitosťami.

Existuje viacero typov situácií, ktoré sú zdrojom psychickej záťaže. Situácie psychickej záťaže môžeme rozčleniť do niekoľkých základných typov podľa toho, akú kvalitu, obsah a formu nadobúda rozpor medzi požiadavkami, ktoré na nás kladie situácia a možnosti riešenia. Prvým typom sú

situácie neprimeraných úloh a požiadaviek. Pri tomto type záťažovej situácie dochádza k preťažovaniu človeka množstvom požiadaviek, ktoré sú nad jeho telesné a duševné sily. Neprimeranosť požiadaviek sa pritom môže týkať buď jednostranného a monotónneho zaťaženia organizmu, alebo súvisí s neupokojovaním potrieb, ambícií a tendencií človeka. To následne vedie ku vzniku chronickej únavy, depresie, nudy, otrávenosti a pod. Druhú skupinu tvoria problémové situácie. Tieto vyžadujú schopnosť orientovať sa v nezvyčajných podmienkach a osvojenie si nových schém správania. Ide o životné podmienky, ktoré jednotlivec doposiaľ nepoznal a nezažil. Rozlišujeme pritom dve skupiny problémových situácií: situácie adjustačného typu (existenčné podmienky vyžadujú pretvoriť zvyčajný spôsob života a správania) a situácie kreatívneho typu (pri nich si treba osvojiť úplne nové postupy a spôsoby riešenia problému). Treťou skupinou sú frustrujúce situácie. Sú to situácie, pri ktorých sú prekážky definované ako pasívne alebo aktívne faktory, vonkajšie okolnosti alebo vnútorné činitele, ktoré blokujú realizáciu začatej činnosti, čím znemožňujú dosiahnuť cieľ v plánovanom čase alebo úplne. Štvrtou skupinou sú deprivujúce situácie. Deprivácia je psychický stav, ktorý vznikol ako dôsledok takých životných situácií, kedy subjektu nie je daná príležitosť uspokojiť niektorú jeho základnú psychickú potrebu v dostačujúcej miere a počas dostatočne dlhej doby. Nejedná sa pritom o fyzický nedostatok, ale o nedostatočné uspokojenie duševných potrieb. Podľa druhu duševnej potreby, ktorá nie je uspokojená, rozlišujeme: senzorickú, citovú, sociálnu depriváciu a pod. Ďalšou skupinou sú konfliktné situácie. Súvisia s procesom rozhodovania, keď na jednotlivca psychicky pôsobia rovnako silné tendencie protikladného smeru, ktoré si vyžadujú protichodné až nezlučiteľné konanie. Stresové situácie predstavujú ďalšiu skupinu faktorov, ktoré sú zdrojom psychickej záťaže. Vznikajú vtedy, ak nejaká rušivá okolnosť pôsobí v čase realizácie cieľovej činnosti tak, že svojím tlakom narúša nielen jej optimálny, ale aj úspešný priebeh. Poslednú skupinu faktorov tvoria životné krízy. Tieto majú podobu zhluku životných udalostí výrazne zasahujúcich do procesu plnenia životných vývinových úloh človeka tým, že ohrozujú uspokojovanie jeho základných potrieb a súčasne bránia dosiahnutie životných cieľov. Krízové situácie môžeme rozdeliť do dvoch skupín podľa realizácie životného zámeru. Prvú skupinu tvoria situácie, ktoré môžu realizáciu životného zámeru vážne sťažiť a skomplikovať, ale človek si uchová životný cieľ. V druhom prípade kríza znemožňuje uskutočniť životný zámer a výsledkom je potom prijatie nového životného cieľa, nových hodnôt, resp. novej životnej stratégie. Hranice medzi jednotlivými typmi záťažových situácií nie sú presne vymedzené, často dochádza k prekryvaniu. Napríklad frustrujúca situácia môže počas riešenia nadobudnúť podobu konfliktovej situácie alebo pri pretrvávani nedostatku niečoho môže frustrácia prejsť do deprivujúcej situácie. (Bratská, 2001)

Obnovovanie psychickej rovnováhy pri všetkých druhoch psychickej záťaže sa vyznačuje všeobecne platnými zmenami psychickej činnosti. Tento

obnovujúci proces prebieha v troch na seba nadväzujúcich častiach (Szarková 2016). Mobilizácia psychických síl sa prejavuje zvýšením psychického napätia, vzrastom všeobecnej hladiny aktivácie psychiky a jej premietnutím do emocionálnych a citových prejavov. Pokiaľ zvýšené psychické napätie a dynamika emócií nepresiahne optimálnu úroveň, vyústia do pohotového a racionálneho riešenia záťažovej situácie. Veľkosť psychického napätia však môže dosahovať aj takú úroveň, ktorá narúša činnosť a vedie k predčasnému vysileniu organizmu. Riešenie záťažovej situácie predstavuje druhú fázu obnovenia psychickej rovnováhy. Človek sa bráni pretrvávaniu psychického napätia tak, že pristupuje k rôznym formám aktivity. Pritom platí, že čím je táto aktivita búrlivejšia a spontánnejšia, tým prináša väčšie následné uvoľnenie. Na priebeh riešenia najviac vplýva miera emocionálneho napätia, ktorá môže pôsobiť stimulujúco, alebo naopak rušivo. Tretou fázou je vyrovnanie sa s psychickou záťažou, alebo zlyhanie a podľahnutie záťažovým vplyvom.

Medzi najčastejšie dôsledky stresu patria nasledovné príznaky. Úzkosť je najčastejšou reakciou na stresor. Za abnormálne sa považuje, ak sa objaví aj v situácii, ktorú väčšina ľudí zvláda bez väčších problémov. V takomto prípade hovoríme o úzkostnej poruche. Zlosť a agresia – zlosť je reakcia, ktorá môže viesť k agresii. Agresia súvisí s frustračnou zložkou stresovej situácie. V niektorých prípadoch priama agresia voči zdroju frustrácie nie je možná alebo rozumná, a preto je agresia presunutá na iný objekt. Apatia a depresia – predstavuje opačnú reakciu na stres ako zlosť. Pri dlhom trvaní stresových podmienok môže apatia prerásť do depresie. Oslabenie kognitívnych funkcií – pri stretnutí so silnými stresormi často pociťujeme ťažkosti so sústredením sa a logickým usporiadaním myšlienok. Dôsledkom je zhoršenie nášho výkonu, najmä v zložitých úlohách.

Svetová zdravotnícka organizácia uvádza tieto psychické príznaky stresu (Leka, 2004): nadmerné pocity únavy a preťaženia, ťažkosti so sústredením pozornosti, zábudlivosť, zmätenosť, zvýšená netrepezlivosť, podráždenosť, plačlivosť, prudké a výrazné zmeny nálady, sociálna izolácia, problémy vo vzťahoch, v rodine, v práci, úzkosť, nadmerné obavy, pocity viny, desivé sny, depresia, apatia, iracionálne myšlienky, vtieravé myšlienky. Behaviorálne príznaky stresu podľa Svetovej zdravotníckej organizácie WHO sú: časté absencie, zvýšená chorobnosť, pomalé uzdravovanie po chorobách, nehodách a úrazoch, sklon k zvýšenej nehodovosti pri riadení auta, zhoršená kvalita práce, znížený výkon, strata chuti do jedla alebo prejedanie sa, nespavosť, zvýšené množstvo cigariet denne, zvýšená konzumácia alkoholických nápojov, prípadne vyššia závislosť na drogách, zvýšené množstvo upokojujúcich liekov a liekov na spanie.

Výskum. V našom výskume sme sa zamerali na meranie psychickej záťaže a pracovného stresu počas obdobia pandémie COVID-19 medzi vysokoškolskými pedagógmi na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Cieľom nášho výskumu bolo zistiť, do akej miery pedagógovia prežívajú pracovnú záťaž, či

je miera prežívania stresu väčšia počas posledného roka v porovnaní s obdobím pred pandemiou a v akých oblastiach respondenti najviac prežívajú stres. V našom výskume sme použili dotazník pozostávajúci z 8 uzatvorených a 3 otvorených otázok. Dotazník vyplnilo 16 respondentov. Cieľom dotazníkového prieskumu bolo získať kvantitatívne údaje (prostredníctvom uzatvorených otázok) rovnako, ako aj kvalitatívne (prostredníctvom otvorených otázok). Kvalitatívna časť výskumu nám poskytla cenné údaje, ktoré by mohli byť východiskom pre ďalší výskum v tejto oblasti. V nasledovnej časti príspevku popíšeme výsledky nášho výskumu.

Prvá otázka bola zameraná na schopnosť sústrediť sa na určitú činnosť. Až 58 % respondentov vyjadrilo, že je schopný sa úplne alebo aspoň čiastočne koncentrovať na prácu. Otázka zameraná na nespavosť a starosti už odhalila vyššiu mieru stresu, pretože až 47 % respondentov uviedlo, že trpí nespavosťou často a 29 % respondentov ňou trpí aspoň niekedy. Tretia otázka smerovala k miere vnímaného pocitu užitočnosti. Až 70 % respondentov vyjadrilo, že sa cíti byť do väčšej, či menšej miery užitočnými. Iba 17 % respondentov sa cíti byť neužitočnými občas a 13 % vyjadrilo, že sa vôbec necíti byť užitočnými. Ďalšia otázka zisťovala schopnosť prekonávať ťažkosti. Iba 29 % respondentov vyjadrilo, že nie je schopný prekonávať ťažkosti buď niekedy, alebo aspoň občas. Schopnosť prekonávať ťažkosti uviedlo 70 % respondentov.

Ďalšie dve otázky boli zamerané na prežívanie radosti a smútku. Prvá z nich zisťovala, do akej miery sú respondenti schopní tešiť sa z každodenných aktivít. Až 64 % z nich uviedlo, že sa dokáže tešiť iba niekedy, zvyšných 23 % sa nedokáže tešiť z každodenných aktivít a iba 11 % opýtaných uviedlo, že je schopný sa tešiť z každodenných aktivít. Podobné rozloženie odpovedí sme zaznamenali aj v ďalšej otázke. Až 64 % respondentov prežíva pocity nešťastia a depresie niekedy, 11 % opýtaných prežíva tieto pocity často a iba 23 % odpovedalo, že neprežíva depresiu, či smútok. Z uvedených odpovedí vyplýva, že stres a psychická záťaž sa u opýtaných výraznejšie prejavuje nespavosťou, starosťami, depresívnou náladou a neschopnosťou tešiť sa z každodenných aktivít. Naopak, momentálne prežívaný stres sa v menšej miere prejavuje v oblasti sústredenia pozornosti, schopnosti prekonávať ťažkosti a v pocite vlastnej užitočnosti.

Nasledovnou výskumnou otázkou, ktorú sme si položili, bolo zistiť, či je miera stresu prežívaného počas obdobia pandémie väčšia v porovnaní s obdobím pred pandemiou. Naším predpokladom bolo, že ľudia momentálne zažívajú väčšiu mieru psychickej záťaže ako predtým. Tento predpoklad sa nám potvrdil. Oveľa väčší stres ako predtým zažíva 23 % respondentov a až 70 % z nich uviedlo, že prežíva o trochu väčší stres ako predtým. Ďalšou otázkou sme sa snažili zistiť, ktorá z oblastí je pre respondentov najviac stresujúca. Najväčším zdrojom stresu je rodina a ďalšími dvoma faktormi, ktoré získali pomerne vysoké skóre, boli práca a zdravie. Na poslednom mieste v poradí je sociálna izolácia. Vzhľadom na malé rozdiely v pomernom rozložení bodov

medzi jednotlivými stresormi môžeme konštatovať, že v súčasnom období na nás pôsobia súčasne viaceré situácie, ktoré sú zdrojom psychickej záťaže. Ani jedna z týchto oblastí nemá významne výraznejší vplyv ako tie ostatné, takže miera ich pôsobenia je rozložená takmer rovnomerne.

Poslednú časť dotazníkového prieskumu tvorili otvorené otázky, ktorými sa nám podarilo získať cenné informácie o prežívaní psychickej záťaže a stresu u respondentov. Prvou otázkou sme sa snažili zistiť, čo považujú respondenti za najproblematickejšie v súvislosti s tzv. home office, čiže prácou doma. Veľká časť respondentov vyjadrila, že v domácom prostredí sa im oveľa ťažšie koncentruje na pracovné úlohy. Jedným z často uvádzaných dôvodov je starostlivosť o školopovinné deti. V domácom prostredí je time management oveľa náročnejší ako v pracovnom prostredí. Ďalšia skupina odpovedí súvisela so sociálnou izoláciou, ktorá nemá iba emocionálny dopad na jedinca, ale taktiež komplikuje riešenie pracovných úloh, ktoré trvá oveľa dlhšie vzhľadom na komplikovanejšiu komunikáciu s kolegami. Niektorí respondenti uviedli, že celodenná práca za počítačom je pre nich veľmi únavná fyzicky aj psychicky. V domácom prostredí je preto ťažké oddeliť pracovný a súkromný život. Ďalším problémom je nedostatočné technické zabezpečenie v domácom prostredí, ktoré taktiež spomaľuje a komplikuje vykonávanie pracovných povinností. V súvislosti s online výučbou respondenti uviedli, že nedostatočná spätná väzba od študentov a nedostatočný kontakt s nimi negatívne vplýva na celkový priebeh hodiny.

Ďalšou otázkou sme sa snažili zistiť, akým spôsobom sa respondenti snažia odbúrať stres v ich živote. Až 47 % opýtaných sa vyjadrilo, že sa snažia kompenzovať stres pomocou nejakej pohybovej aktivity, buď prechádzkami, alebo športom. Ďalšiu skupinu odpovedí tvorili záľuby a domáce práce, ako napr. varenie, háčkovanie. Niektorí uvádzali komunikáciu s priateľmi, čo predstavuje sociálnu oporu, ktorá je veľmi efektívnym nástrojom boja proti stresu. Pozeranie televízie, filmov, čítanie kníh bolo taktiež uvádzané. Ďalšou skupinou uvedených kompenzačných mechanizmov, ktoré sú v psychológii pokladané za neefektívne až rizikové, bola konzumácia alkoholu, cigariet či väčšieho množstva jedla. Posledná otázka zisťovala, v ktorej oblasti respondenti prežívajú najväčšie obavy v súvislosti s budúcnosťou. Napriek množstvu odpovedí by sa všetky dali zhrnúť do troch hlavných oblastí: obavy o vlastné zdravie, obavy o rodinu (zdravie blízkych, psychické poruchy u blízkych, strata členov rodiny v dôsledku ochorenia a smrti) a nakoniec obavy spojené s prácou (strata práce, zníženie životnej úrovne).

Záver. Cieľom nášho výskumu bolo zistiť, do akej miery pedagógovia prežívajú pracovnú záťaž, či je miera prežívania stresu väčšia počas posledného roka v porovnaní s obdobím pred pandémiou a v akých oblastiach respondenti najviac prežívajú stres. Náš predpoklad, že ľudia momentálne počas obdobia pandémie zažívajú väčšiu mieru psychickej záťaže ako predtým, sa potvrdil. V našej výskumnej vzorke sa stres a psychická záťaž u opýtaných

výraznejšie prejavuje nespavosťou, starosťami, depresívnou náladou a neschopnosťou tešiť sa z každodenných aktivít. Naopak, momentálne prežívaný stres sa v menšej miere prejavuje v oblasti sústredenia pozornosti, schopnosti prekonávať ťažkosti a v pocite vlastnej užitočnosti. Pomocou otvorených otázok sa nám podarilo identifikovať najproblematickejšie vnímané oblasti práce z domu, najčastejšie používané kompenzačné mechanizmy a taktiež oblasti, v ktorých respondenti najviac prežívajú obavy z budúcnosti.

Literatúra a pramene:

- BRATSKÁ, M.: *Zisky a straty v záťažových situáciách alebo príprava na život*. Bratislava, Práca, 2001.
- GOLEMAN, D.: *Emoční inteligence..* Praha: Columbus, 1997.
- HAYESOVÁ, N.: *Základy sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
- KŘIVOHLAVÝ, J. (2001): *Psychologie zdraví*. Praha: Portál. LEKA S. et al.: *Work organisation and stress*. [online]. 2004. [cit. 2021-04-02]. Dostupné na: https://www.who.int/occupational_health/publications/pwh3rev.pdf?ua=1.
- MIKULÁŠTÍK, M.: *Manažerská psychologie*. Praha: Grada, 2007.
- SARMÁNY-SHULLER, I.: *Analýza stratégií zvládania v záťažových situáciách*. In *Zvládanie psychickej záťaže a stresu*. Bratislava: MO SR, Štáb personálneho manažmentu, 2000, s. 8-12.
- SZARKOVÁ, M.: *Psychológia pre manažérov*. Praha: Wolters Kluwer, 2016.

Kontakt

Mgr. Jana Hučková, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: jhuckova@ukf.sk

Kontakt:

Mgr. Jana Hučková, PhD.
KMKaT FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: jhuckova@ukf.sk

Bene veniatis festum (Budte vítaní na hostine) – uhorská meštiacka a šľachtická kulinária 16. až 19. storočia

Katarína Nádaská

Kľúčové slová: jedlo, Uhorsko, suroviny, varenie, kuchyňa

Key words: food, Hungary, ingredients, cooking, cuisine

Abstract: The study deals with the way of life in Hungary in the period from the 16th century with an overlap to the 19th century. The author pays particular attention to the way of life and eating habits in the bourgeois and aristocratic environment. It maps the ways of eating and their changes, the preference of meals and their preparation in the social system of the past. The work analyses the daily and festive menu and drinks of the bourgeoisie and the aristocratic population.

Úvod. Štúdia pojednáva o spôsobe života v Uhorsku v období od 16. storočia s presahom do 19. storočia. Autorka si všíma spôsob života a stravovania v meštianskom a šľachtickom prostredí. Mapuje zmeny v stravovaní a preferencii jedál v sociálnom a kultúrnom systéme minulosti v súvislosti s zmenami v živote šľachty a vznikom a etablovaní sa meštianstva.

Všíma si prínos meštianstva, najmä remeselníkov a šľachty, ktorí prinášajú do denného stravovacieho systému zmenu v podobe nových jedál (desiata, olovrant) a času ich servírovania. Materiál ku štúdii bol získaný štúdiom archívnych materiálov (zachovanej meštianskej, šľachtickej korešpondencie, archíválií vypovedajúcich o správe kuchyne a finančných výdavkoch na ňu, ako aj štúdiom historických kuchárskych kníh, receptúr a príslušnej literatúry).

Spôsob stravovania a príprava jedál. Od 13. storočia sa postupne prudko rozvíjajú remeslá a poľnohospodárske postupy nenapredujú tak rýchlo ako rozvoj remesiel. S remeslami sa rýchlo rozvíjajú kráľovské, ale i poddanské mestá. Zaznamenávajú rapidný prílev obyvateľov a ich podoba sa mení. Postupne sa mení aj mestská kuchyňa. Remeselníci kvôli svojmu spôsobu života a pracovnému rytmu preferujú tri jedlá denne – raňajky, obed, večeru, šľachta pridáva ešte desiatu a olovrant. (Hrdlička 2000)

V meštianskej kuchyni sa zvýšila spotreba syrov, masla a tvarohu. Zvýšila sa i spotreba zeleniny, ovocia a rýb. Na omastenie potravy sa používala bravčová masť, počas pôstov rastlinné oleje. Sladilo sa sirupmi z brezovej či javorovej šťavy, hlavným sladidlom však bol med. Vďaka križiackym výpravám a obnovujúcemu sa obchodu sa do Európy dostáva trstinový cukor. Je však pokladaný za vzácnu komoditu a predáva sa v apatiékach ako liek. Na európsky trh sa postupne dostáva exotické ovocie ako figy, mandle, datle, granátové jablká, ananás, banány, mandle, mangold a pod. Tieto suroviny sú prístupné len pre aristokraciu a pre bohatých mešťanov. Nielen zelenina, ale najmä ovocie, huby a kvetiny boli bežnou súčasťou jedál – našli využitie v mäsitých i múčnych jedlách a omáčkach. Najrozšírenejšie boli ovocné kaše z jabĺk, hrušiek, sliviek, čerešní, malín, ostružín, jahôd, šípok i z dovážaných fig. Varili sa kaše z hrozienok i orechov. Studené kaše sa volali kyselica. Oblúbené boli rôsoly a huspeniny a na slávnostné stolovanie sa podávalo ovocie plnené rôznymi plnkami. (Petráň – Petránová 2000) Zo zeleniny sa v stredovekej kuchyni často vyskytovala hlavne cibuľa a cibuľoviny, kapusta, repa, zeler i petržlen.

Huby si našli uplatnenie viac v chudobnejších vrstvách než u šľachty a laubužníkov. Kvety sa pridávali do jedál a dokonca sa aj samostatne jedli. V laubužníckej kuchyni by ste našli ružový i bazový kvet, fialku, domáci karafiát, levanduľu, púpavu či sedmokrásku.

Základ stredovekej kuchyne tvorilo ohnisko alebo veľký krb, pôvodne umiestnený uprostred miestnosti. Z ohniska odchádzali dym a výpary vývodom vo vrchole centrálnej klenby. Neskôr sa zriadili viaceré ohniská, využívali sa dymníky v stene a ohnisko bolo na spôsob krbu zastrešené plášťom. Tieto ohniská mali veľké rozmery bolo možné na nich piecť celý kus hovädzej alebo jelenej zveriny. V kuchyni boli aj kotly na varenie a starostlivosť sa venovala ohrievaniu hotových pokrmov, tekutých alebo kašovitých či pečienok alebo paštét, pre ktoré boli k dispozícii vyhrievané kamenné alebo kovové stoly. Od 15. storočia sa u vysokej aristokracie objavuje návrat obrusu na stôl. Obrusy mali damaskové vzory, geometrické motívy, figurálne motívy či čitateľné litery.

Hostiny, ktoré trvali aj tri hodiny, pozostávali z 15 či 20 pokrmov. Od polovice 16. storočia sa objavujú na hradoch dve kuchyne. Dôvodom bol rastúci počet dvoranov, hodovacích miestností i rôzne nároky na kvalitu jedla pre rôzne spoločenské skupiny bývajúce na hrade. V takejto kuchyni pracovalo niekoľko kuchárov – a podobne, ako si páni „objednávali“ umelcov z celej

Európy, aj hlavní kuchári boli cenovým personálom a dôkazom noblesy. Dobrá kuchárka bola považovaná za pol zdravia a nečistotný kuchár za možnú príčinu smrti. (Vondruška 2007) Ku každému druhu mäsa sa pripravovali špeciálne omáčky na víne či pive. Ďalším doplnkom mohol byť opražený chlieb, cibuľa, cesnak, čierne korenie, divé jablká, borievky atď. Z vtáctva sa jedli labute, drozdy, hrdličky, hydina. Tiež sa konzumovali ryby. Okrem toho šľachta obľubovala mäsité pokrmy z diviny a z toho dôvodu v roku 1504 vydala pre poddaných zákaz lovu vtáctva a zveriny.

Pokrmy sa podávali na zlatých či strieborných podnosoch, misách a tanieroch. Oblúbeným riadom u mešťanov bol cínový riad. Keramický riad sa zdokonalil najmä v 17. storočí po príchode habánskych majstrov. V 18. storočí, konkrétne v roku 1743, kedy manžel Márie Terézie František Lotrinský založil v Holíči manufaktúru na výrobu majoliky, sa začali vyrábať rôzne tvary a druhy mís, tanierov, celé jedálenské súpravy.

Jednou z ďalších zmien, ktorá nastala v stravovaní slovenského obyvateľstva v 18. storočí, bolo rozšírenie pomerne neznámej potraviny – zemiakov. Spočiatku sa táto plodina pre nedôveru ľudu pestovala ako okrasná rastlina a jej pestovanie ako hospodárskej plodiny sa rozšírilo veľmi pomaly. Až v 19. storočí sa stáva základnou potravinou všetkého obyvateľstva. Vďaka nim sa rozšírili dovtedy existujúce druhy varených múčnych jedál (napr. zemiakovo-múčne halušky). Vzniká aj populárne jedlo bryndzové halušky, kedysi úzko regionálne jedlo Valachov.

Nádoby na varenie jedenie a pitie. Jedným z najobľúbenejších materiálov bol cín. Cín (lat. stannum) je striebristo lesklý, pomerne mäkký, veľmi kujný kov. Cín sa v prírode voľný nevyskytuje, vždy len v zlúčeninách. Z latinského názvu cínu sa odvodzovali i pomenovania pre cinárskych majstrov. Zlievači cínu sú zaznamenaní ako stannifusor, stannator, výrobcovia cínových kaniev canulator. V prameňoch sa, pravdaže, stretávame aj s nemeckými termínmi Zinngieser a Kannengieser a maďarskými cinöntő a kancsóöntő. Z dôvodu ľahšej tavitelnosti sa k cínu pridávalo olovo, ktoré však bolo vo väčšom množstve pri styku s potravinami škodlivé. Pomer olova k cínu býval približne 1:10. Až v roku 1770 vydala Mária Terézia dekrét, v ktorom sa nariaďuje cinárom, aby sa riady vyrábali z čistého cínu, bez prímiesi olova. Takto vyrobené predmety boli značené ako Feinzinn a výrobky preliate zo starého (s olovom zmiešaného) cínu sa nazývali Vermischtes Zinn. Cinárstvo bolo typicky mestským remeslom. Na Slovensku máme doklady o prvom cechu cinárov z roku 1579 z Kremnice. V 17. storočí sú známe cechy v Bratislave, Košiciach, Levoči. Niektoré cechy tvorili len zlievači cínu alebo kanvári, inde sa spájali do spoločných cechov aj s nožiarmi či výrobcami pancierov. Najvýznamnejší cinári boli v Norimbergu, tiež v Prusku, Sasku, Durínsku a Wurttembergsku. Rozšírenou činnosťou cinárov bola výroba kanvíc, od čoho aj mali pomenovanie kanvári. Kanvice na vodu, pivo, víno boli rozlične tvarované, od valcovitých s hladkým či rebrovaným plášťom po rozličné kónické,

bruchaté, v tvare amfor s plochým dnom, nezriedka na troch tvarovaných nožičkách. Aj forma poklopu bývala rozličná, hladká, vypuklá, zdobená, doplnená plastickou figúrou, erbom, vretenovitým alebo pologuľovitým uškom. Kanvice podľa tvaroslovia mali rozličné pomenovania, niektoré v závislosti od miery objemu (Humpen, Holben, Nischenkannen).

Okrem kanvíc boli častými predmetmi rozličné fľaše (štvor až osemboké) so závitnicovým uzáverom. Pri zhotovovaní riadu, ktorý bol v počiatoch určený len šľachte a patriciátu, bola hlavným kritériom funkčná úžitkovosť formovaná praktickými skúsenosťami. I tak sa tanieri a misy prizdobovali zvlneným okrajom a iniciálami majiteľa. K použitiu na stolovanie vyrábali cinári aj príbory, poháre, džbány, rozmanité dózy, cukorničky, lavóriky a ser-visy na kávu. V 19. storočí sa s rozvojom strojovej výroby stala produkcia cínových predmetov lacnejšia a tým dostupná širokým vrstvám konzumentov. (Spunar 1995; Spunar 1972)

Jedlá na pozeranie. Na šľachtických hostinách sa často objavujú aj jedlá na pozeranie tzv. „šauesen“. Jedným z nich bol páv, ktorý sa piekol tak, aby sa mu uchoval chvost a korunka. Pred pečením sa natrel cestovou krustou, ktorá sa po upečení olúpala. Jedlá sa maľovali, zlátili, vytvárali sa z nich kulinárske obrazy a sochy. Na žiadnej aristokratickej hostine nemohla chýbať sliepka, ktorej nechali krk, hlavu, nohy a kožu naplnili plnkou z mäsa, mandlí, vajec, hrozienok a korenia. Potom dali sliepku variť. Po uvarení ju dali ochladiť do ľadovne. Sliepka sa podávala v mise hustej polievky so šafranom a zázvo-rom. Jedlá na pozeranie sa upravovali maľovaním a zlátенím. Napríklad pri hostinách vysokej aristokracie nechýbali potoky, v ktorých plávali ryby. Často sa na stoloch vytvárali umelecké kreácie nesmiernej hodnoty. Pri príležitosti sviatkov (napríklad sviatkov Veľkej noci) sa vytvorila veľkonočná záhrada, v ktorej bol upečený baránok. Bol stiahnutý z kože, natretý figovou marmeládou, mal prilepené chumáčky vlny, kopýtko mal zlaté a rohy z cesta. Stál v huspenine, okolo neho bola záhrada so stromami, ktoré mali listy aj zrelé ovocie, v tráve kvitli kvetiny. (Bílý 2000)

Voda, pivo či víno? Víno bolo v stredoveku považované za obyčajný nápoj a najmä šľachta ho konzumovala počas celého dňa v rôznych (často nie malých) množstvách. Piť víno dovoľovala aj cirkev, a to aj počas pôstnych dní, preto jeho spotreba bola veľká. K obľúbeným nápojom patrila aj medovina. Tmavá i svetlá medovina si udržala preferencie „smädošov“ do raného novoveku. V obľube ju predbehlo pivo a pálenka, a to veľmi silná. Tá slúžila spočiatku ako liek a potom prenikla do bohatších vrstiev ako bežný nápoj. Pitie alkoholických nápojov bolo v stredoveku rozšírené a považované za prospešné. Pilo sa na privítanie, na zdravie i na šťastie, pilo sa veľa a všade. Šľachta nerada videla pitie u poddaných, ktorí sa často stávali príkladom výčitiek mravokárcov. U nás patrilo víno ku kráľovským nápojom, jeho pitie bolo výsadou bohatých. Trpkéjšie a kyslejšie víno sa však pridávalo do jedál, často namiesto vody. Nebolo ničím zvláštnym, ak aj deti šľachticov dostávali

svoj denný prídela vína, chudobnejší roľníci dávali prednosť dostupnejšiemu pivu. Pivo sa varilo za prístupu vzduchu a nefiltrovalo sa. Malo hustejšiu konzistenciu ako dnešné pivo. Pre zlepšenie chuti sa pivo ochucovalo rôznym korením a často sa pilo zohriate. Stredoveké pivo sa varilo v kláštoroch, ale i v kráľovských mestách, ktoré dostali právo variť pivo.

Voda bola v stredoveku považovaná za zdroj rôznych chorôb a nákazy, preto ju ľudia pili pomenej. V šľachtických i meštianskych rodinách sa nosila voda z overených prameňov a najmä v lete sa ochucovala medom, javorovou a brezovou šťavou, prípadne lesnými plodmi. Na rôzne bylinkové čaje sa tiež používala voda. Najmä v ranom stredoveku bola obľúbeným alkoholickým nápojom medovina. Až vo vrcholnom stredoveku sa ľudia viac stretávali s pálenkou, najmä s hruškovitou, slivovicou i s pálenkou z orechov. Obľúbeným sa stal aj jablčný a hroznový mušt. (Berancová 2005)

Hydina, zverina, ryby, raky, žaby a slimáky. Hydina patrila k základom stredovekej kuchyne. Azda najviac sa používala slepka. Prvenstvo mala slepačia polievka, ktorá bola považovaná aj za liek a prostriedok na posilnenie tela, pripravovala sa pre chorých, tehotné ženy a šestonedielky. Z vareného, ale aj surového slepačieho mäsa sa hojne pripravovali mäsové kaše, do ktorých a pridávali aj kosti, krky, nožičky. Zaujímavosťou bolo, že sa mäsové kaše pripravovali aj na sladko, dochucovali sa hrozičkami, cukrom, mandľami či figami. Krv zo slepky sa pražila a bola súčasťou mnohých pokrmov. Varená slepka sa podávala s chrenom a chlebom, prípadne s čiernou omáčkou zo sliviek, cesnaku, máty a petržleny. Mladé slepky sa plnili zverinou a piekli sa. Kurčatá sa podávali s omáčkami, do ktorých sa pridávala krv, mlieko, zázvor, šafran, prípadne zelená omáčka s petržlenom. Plnky do hydiny sa robili zo smotany, slaniny, krúpov, vajec, hrozičiek, šafranu. Mladá hydina sa opekala na ražni.

Okrem mäsových kaší nemohli chýbať aj obilné kaše sladené medom a aby sa aj oči „najedli“, bývali skrášlené jedlými kvetmi, ktoré boli veľmi obľúbené aj v meštianskych vrstvách. Samozrejmosťou boli pre poddaných, kde obilninové kaše tvorili takmer každodenný pokrm.

Poľovačky patrili k obľúbeným kratochvíľam šľachty, preto bol aj častý výskyt zveriny na stredovekých stoloch. Hostom boli ponúkané srny plnené slivkami a čerešňami, jeleň voňajúci jablkovou plnkou a cibuľou. Omáčky sa dochucovali vínom, na miskách kralovali sušené krajce chleba, z ktorých vykúkali mandle a hrozička. Pečený zajac bol poliaty omáčkou uvarenej z piva a korenín a dochutený octom. Často sa podávalo mäso pečené na ražni. Šľachta dávala prednosť mäsu z diviny ako boli jelene, lane, srny, daniely, laby z medveďa, bobrie chvosty, veverice alebo mäso z diviaka. Divina sa pripravovala pečením na ražňoch. Medveď bol cenený ako lovecká trofej, šľachta sa s ním stretávala aj na svojich stoloch. Z medveďa sa tepelne upravovali tlapky, ktoré sa podávali teplé i studené. Obľúbenou pochúťkou boli veveričky podávané s ovocím a chlebovými hriankami. Pochúťkou pre urodzených

návštevníkov hradov bol zubor alebo byvol. Keďže sa jednalo o vzácnejšie mäso, často sa ochucovalo mandľami, medom a figami.

Počas pôstu sa pripravovalo mäso z bobra, ktorý žil vo vode, a tak patril od raného stredoveku spolu s rybami k pôstnym jedlám. V 14. storočí sa v celej strednej Európe zakladajú rybníky a vodné nádrže, v ktorých sa chovali kapry. Cirkev považovala ryby a vodné živočíšstvo za pôstne jedlo. Cirkev vylúčila z pôstneho jedálňička mäso z rýb ako boli veľryby, delfíny, tuniaky, ktoré sa považovalo za masťné. Aby sa ryby neskazili, konzervovali sa solením, údením a nakladaním do oleja. Ryby sa lovili do vrše, ale i do ruky, na udicu aj do siete. Právo rybolovu mali len rybári a neskôr aj mlynári. Slede sa konzervovali v slanom náleve, plnili sa cibuľou, korením a piekli sa. Kapor sa sušil a solil. Z vnútorností rýb sa pripravovali polievky či kaše. Špecialitou boli namáčané šupiny ako tzv. studená kyselica.

Okrem rýb sa najmä v pôste konzumovali aj chutne pripravené raky či slimáky. V čase pôstu sa mäso mohlo konzumovať v nedeľu, v utorok a vo štvrtok. V tomto období tiež ľudia často konzumovali ryby – lososa, pstruha, úhora, štuku, lieňa, jalca či sumca. Rybie mäso, podobne ako slimáčie, sa totiž za mäso nepovažovalo. Ryba sa v stredovekej kuchyni využila úplne celá. Podávala sa varená, solená, sušená, pečená i plnená. Medzi najbežnejšie lovené ryby patril pstruh a úhor. V stredoveku sa dodržiavalo viacero pôstov. Každý piatok v týždni bol považovaný za pôstny deň, ďalším bol mesačný pôst pred Vianocami a 40-dňový pôst pred Veľkou nocou. Okrem rýb šľachta konzumovala aj ustrice, vodné sliepky, vodné korytnačky či užovky. Od 14. storočia sa dovážali na územie Uhorska aj lososy, jedli sa štuky, kapry, mihule, uhory a vyzy. Úhor sa často sťahoval z kože a tá sa plnila nadrobno nasekaným mäsom, napríklad z kapra. Ryby sa jedli so sladkými omáčkami z perníka.

Račie mäso, klepetá i panciere s vajíčkami i maslom boli ozvláštnením každej hostiny. V 17. storočí sa do Uhorska z Talianska dostala móda jesť žabie stehienka. Tie však neboli všeobecne považované za jedlo vhodné na stôl aristokracie, a tak sa s nimi stretávame ako s pôstnym jedlom aj v ľudovej kuchyni.

Mäso sa konzumovalo čerstvé či sušené, upravovalo sa varením, pečením. Niekedy už bolo mäso cítiť a aby sa prekryl jeho pach, používalo sa korenie. Na mlieko i mäso sa choval rožný dobytok, ošípané, ale i kozy, ovce, kone, sliepky, husi a kačky. Mäso sa pripravovalo varením v hlinených i v kovových nádobách, pieklo sa nad ohňom, alebo v popole v hlinených krustách. Mäso sa uchovávalo sušením, údením, ale i zalievaním do masti, čím sa predĺžila jeho životnosť. Výrazným doplnkom a spestrením stravy bolo lovenie drobnej zveri a vtáctva. Pre stredovekého človeka bolo spestrením jedálňička aj mäso čajok, drozdov, volaviek a kormoránov. (Brillat-Savarin 1994) Konzumovali sa aj labute, pávy, žeriavy, ktoré boli často ozdobou šľachtických hostín. Malé žraloky, kapúny, raky a ustrice boli na šľachtických stoloch nielen počas pôstu. Oblúbený bol tiež tetrov, z ktorého sa pripravovala paštéta, a prasacie uši.

V 15. storočí bol varený a potom na víne dusený bobrí chvost jedným z najobľúbenejších stredovekých receptov v strednej Európe. Toto jedlo sa dostalo aj do kuchárskej knihy Jana Severina z 15. storočia (1994). Medzi ďalšie obľúbené pokrmy patrilo aj dusené vemienko. Hovädzie mäso sa varilo s pórkovou či cesnakovou omáčkou. Nadrobno nakrájané hovädzie mäso sa zmiešalo s vajcami a s korením a vznikla mäsová kaša. Teľacie mäso sa varilo a dusilo, podávalo s omáčkou, v ktorej boli jablká a kvapka octu. Stredovek poznal aj španielske vtáčiky, do ktorých išla plnka zo sekaného mäsa, žltkov, žemle a korenia. Závitky sa podávali s omáčkou a poliate maslom. Teľacie črevá sa plnili rôznymi mäsovými zmesami. Mimoriadne obľúbená bola kaša z teľacej krvi, ktorá sa povarila s vínom a krupicou na kašu a omastila sa masťou. (Feyfrlíková 2015)

Zverina spetrovala jedálny lístok šľachty. Varila sa často s pivom či vínom, ochucovala sa mandľami, hrozičkami. Diviacie mäso sa nakladalo do krusty zo soli. Jelenie mäso sa dochucovalo množstvom jablák a cibule. Srňacina sa podávala so slivkami alebo čerešňami. Jelenia pečeň sa piekla na rošte a ukladala do hrnca s medom. Bobrie chvosty boli považované za pôstne jedlo a podávali sa uvarené vo vode s rozvareným chlebom a hrozičkami. Medvedie laby sa podávali s omáčkou z horčičných semienok, vína, mandlí a medu. Veverice sa často varili v hovädzej polievke, ochutenej vínom, varili sa však aj v omáčke z kuracích pečienok, jablák a sliviek podlievaných pivom.

Polievky. Polievky sa pripravovali z obilnín a neskôr aj zo zeleniny. Často sa do nich pridávalo mlieko, kvas, ale i mäso. Boli husté, svoju hustotu získavali pridávaním jačmenných krúпов alebo pridávaním múky. Sýta, hustá polievka bola jedným z najdôležitejších stredovekých pokrmov. Varila sa v rôznych obmenách, jedla sa viackrát za deň. Základné suroviny, ktoré sa na jej prípravu používali, boli múka a chlieb. Obľúbenou bola kyslá polievka, kde sa múka ochucovala kváskom, nálevom z kyslej kapusty alebo srvátkou. Často sa pridávala aj kyslá či sladká kapusta. Mäsové polievky sa zahusťovali jačmennými krúpami a pridávali sa kúsky mäsa. (Montanari 2003)

Mlieko bolo najmä v ranom stredoveku vzácnou komoditou, pretože dojivosť kráv ešte nebola vysoká. Používalo sa preto len do vybraných pokrmov, najmä pre šľachtu. Alternatívou bolo mandľové mlieko. V stredoveku ho pila najmä aristokracia, resp. najmä ženy a deti z celkom praktických dôvodov. Dalo sa uskladniť dlhšie ako živočíšne mlieko, ktoré rýchlo podliehalo skaze. V pôstne dni, kedy sa nesmeli konzumovať mäso ani tradičné mlieko, bolo mandľové mlieko vďačnou alternatívou. Ľudia si z neho dokonca vyrábali aj maslo. Maslom sa v stredoveku označoval čistý mliečny tuk, teda to, čo dnes poznáme pod názvom prepustené maslo. Prepustené maslo bolo bežnou súčasťou stravy, pretože čerstvé maslo sa nedalo dlho uchovávať a prepustené maslo vydržalo oveľa dlhšie. V zime alebo v ľadovni vydržalo takmer pol roka.

Obilniny, chlieb, žemle a pletenky. V 10. storočí patrilo ovos k najrozšírenejšej obilnine. Pšenica sa siala najmä pre aristokraciu, pre poddaných bola

príliš drahou obilninou. (Petráň – Petránová 2000) Chlieb z pšeničnej múky (koláčovej) bol biely a bol určený pre šľachtu. Z ražnej múky sa piekol tmavý chlieb a ten jedli poddaní. V menších množstvách sa siala špalda a pšenica. V 12. storočí sa na území Uhorska rozšírila pohánka, neskôr aj vzácna ryža. V časoch hladu sa kvalitná múka získavala z gaštanu jedlého. Preto sa v stredoveku gaštanu hovorilo aj chlebový strom.

Nekysnutý chlieb, čiže placky z ražnej či z ovsenej múky, sa piekol na rozpálených kameňoch. Na chlebové placky sa mohlo dať mäso alebo sa plnili zeleninou s mäsom alebo s lekvárom. Nekysnuté placky sa piekli od čias starých Slovanov na horúcich kameňoch, ale i v popole, kde sa zabalili do kapustného či viničového listu. V prípade potreby sa využil aj list lopúcha. Stredoveká nekysnutá placka chuťovo pripomínala lokše pečené nasucho na plechu. K veľmi starým jedlám patrilo aj pražmo, ktoré sa pripravovalo pražením surového obilia na ohni či kameni. Pražmo malo výbornú sladkú chuť a bolo pochútkou najmä pre deti. (Beranová 2005)

Kysnutý chlieb sa stal základom stravy. Piekol sa v chlebových peciach, ktoré boli od 13. storočia situované mimo obydli. Pece boli obecné, takže si v nich mohol upiecť chlieb ktokoľvek z domáчих. Od 11. storočia vzniká cech pekárov. Pekári boží sa špecializovali len na pečenie hostií, ktorými zásobovali chrámy. Postupom času sa pieklo viacero druhov chleba. Za najluxusnejší sa považoval žemľový chlieb z bielej múky. Piekli sa však aj chleby pšeničné, ražné, ovsené, žaludové gaštanové, pohánkové, ryžové, perníkové a žoldnierske. Chlieb sa už nelámал, ale sa krájал nožom na krajce. Tie sa sušili, alebo sa z nich robili hrianky. Namiesto tanierov sa až do 14. storočia kladol chlieb pod mäso. Chlieb nasiaknutý mäsovou šťavou sa mohol zjesť alebo sa hodil svorke poľovníckych psov. Typickým stredovekým pečivom bol perník. Perníkari si založili svoj cech už v 14. storočí. Na pečenie perníku si vyrábali formy z hruškového, lipového či orechového dreva. Perníkari vedeli piecť aj perníkový chlieb.

V časoch hojnosti sa na panských stoloch denne nachádzal kysnutý pšeničný chlieb. Kvások si robili kuchári sami, chlieb sa piekol v chlebových peciach. Vo veľkej drevenej mise sa cesto miesilo rukami. Po jeho vypracovaní sa dávalo vykysnúť do slamených ošiatok a misa sa neumývala, zvyšky cesta sa nechávali na jej dne i stenách. Použili sa pri následnom pečení chleba, keď sa nožom zoškriabali, poliali sa vlažnou vodou a nechali sa vykysnúť. Takto sa pripravoval kvások.

K panskému chlebu patrili pekárenské výrobky z bielej koláčovej múky. Z nej sa piekli najmä sviatočné chleby, žemle a malé pletenky, ktoré sa často ochucovali mandľami a medom. Biele pečivo sa používalo aj na zahusťovanie omáčok či polievok a v oblúbe boli aj pečivové sucháre.

Chlieb bol v stredoveku dôležitou potravinou a pekári vytvorili cechy. Pekári združení v cechu platili poplatky, nečestní pekári nemali šancu. Poplatky slúžili v podstate ako poistenie a vyplácali sa späť v prípade, že sa niečo stalo

s pekárskou firmou alebo jeho rodinou. Cechy tiež prísne chránili rodinné recepty a zabezpečovali, aby si nikto neotvoril pekárňu pomocou ukradených tajomstiev. V domácnostiach prevládalo ešte aj v stredoveku ručné mletie obilia, pri ktorom sa pomlelo vždy len toľko múky, koľko sa spotrebovalo na prípravu placiek a chleba. Obilie sa skladovalo lepšie ako múka. Múka mohla navlhnuť či inak sa znehodnotiť. Mletie obilia bola v stredoveku výlučne ženská práca, aj keď si vyžadovala fyzické nasadenie.

Kaša ako sviatočný pokrm. Obilninová kaša bola obľúbeným a častým jedlom. Kaše sa ochucovali zeleninou, bylinami, korenkami, korením i hubami. Šľachtické stoly v 15. a 16. storočí boli preplnené slanými kašami najrôznejšieho zloženia. Sladká kaša bola veľmi vzácna a predstavovala slávnostné jedlo. Kaše sa prifarbovali prírodnými prísadami (slivkový lekvár, jahody, čerešne, brusnice i zelený petržlen) a to im dávalo slávnostnejší charakter. Slávnostné jedlo bola kaša zafarbená šafranom, ochutená hrozienkami, medom a lupeňmi ruží. Špecialitou boli kaše z kvetín čerstvej ruže a kvetu bazy. Ochucovali sa medom, vínom a maslom. Okrem slávnostných kaší sa konzumovalo aj sladké pečivo – perník, oblátky, sladké šišky. Podávali sa pri výnimočných príležitostiach a sviatkoch. Koláče mali kultový význam pri svadbách a rodinných príležitostiach ako obradové pečivo. Plnené boli orechmi, makom, tvarohom. Ovocie a zelenina sa konzumovali najmä vo varenom stave, ovocie sa aj sušilo na zimu ako pochúťka alebo sa kandizovalo. (Hrdlička 2000)

Okrem tradičných obilnín ako pohánka, špalda a raž sa kaše varili aj zo sušenej bazy. Jedli sa v slanom aj sladkom prevedení. Obľúbená bola však aj kaša z vajec, syra alebo z konopných semiačok. Pôstne kaše sa pripravovali z krúp alebo nahrubo mletej múky, ktorá sa pridala do vody alebo do mlieka, prípadne sa osladila medom. Stredovekí ľudia mali veľmi radi aj pšenovú kašu s ovocím a medom, počas fašiangov kalorické jedlá vyprážené v masle – pampúchy, krepky i šišky, božie milosti, fánky či mandľovú babu. Medzi vzácne suroviny, z ktorých sa varila kaša, patrila ryža. Ryžová kaša bola dostupnou potravinou, najmä pre šľachtu.

Sušený chlieb sa strúhal a často sa používal na zahustenie omáčok a kaší. Do kaší sa pridávalo mlieko, vajcia, sladili sa medom, neskôr aj trstinovým cukrom. Čierna kaša sa pripravovala varením čierneho chleba a sliviek vo víne, okorenila sa a osladila medom. Červená kaša sa varila z chleba a z varených jahôd v červenom víne. Hmota sa prepasírovala, dochutila medom, olejom a anízom. Zelená kaša sa pripravila zmiešaním chleba s petržlenovou vňaťou. Žltá kaša sa varila z krupice, vajec, mlieka či smotany, škorice, medu a šafranu. Biela kaša vznikla varením jabĺk a bielkov. Ružová kaša sa pripravovala z rozotretých kvetov varených s múkou a medom. Obľúbená bola aj krúповá kaša z varených krúp s medom a makom. Orechová kaša vznikla varením rozdrvených orechov a osladená medom.

Zelenina, strukoviny a ovocie. V desiatom storočí sa rozšírilo v Európe pestovanie strukovín. Strukoviny zachraňovali ľudí od smrti hladom najmä

keď bola neúroda obilia. Bielkoviny v strukovinách pôsobili pozitívne na rast i plodnosť Európanov. Najmä poddaní, ktorí mali pomerne málo príležitostí konzumovať mäso, tak dostali príležitosť konzumovať bielkoviny v strukovinách (najmä vo fazuli, hrachu, šošovici, cíceri a bôbe).

Ovocie bolo v stredovekej kuchyni hojne používané. V ovocných sadoch, ktoré sadili nielen kláštory, ale i šľachta a roľníci, dominovali jablone, hrušky, broskyne, orechy, moruša, slivky, čerešne. Vo veľkom však rástlo aj divoké ovocie v lesoch, na lúkach. Hojne sa využíval aj zber lesných plodov ako maliny, jahody, čučoriedky, drienky, moruše, vodné orechy (kotvica plávajúca). Svoj význam mal aj zber bukvcí a žaluďov, ktoré sa pridávali do krmu pre dobytok, ale v čase núdze sa z nich mlela i múka pre ľudí. Sušeným ovocím sa sladili pokrmy, varili sa z nich kaše, polievky a čaje. Ovocie sa sušilo vo veľkých množstvách najmä na zimu. K obľúbeným druhom ovocia patrilo sušené hrozno, ktoré sa často pridávalo aj na dochutenie jedál. Rozšíreným ovocným stromom boli jablone, ktoré šľachtili najmä panskí sadári. Hrušky poznáme od 12. storočia, obľúbená odroda boli zimné hrušky. Čerešne a višne poznáme už do 8. storočia, ale ich plody boli malého vzrastu a menej sladké ako dnešné odrody. Okrem sliviek sa v panských sadoch pestovali ringloty. Z odrody Duranzia sa pálila slivovica. Marhule sa objavujú na území Uhorska v 16. storočí, broskyne sa pestovali v sadoch vo veľkom množstve.

Poddaní zbierali najmä divo rastúce ovocie – plánky, jedli ich čerstvé, alebo z nich varili lekvár, či ich sušili. Ovocie slúžilo ako pochutina, ale i liek. Vo veľkom sa zbierali vlašské a lieskové orechy, ale i lesné ovocie ako boli čučoriedky, černice, maliny, jahody. Už v stredoveku sa varil výborný slivkový lekvár vo veľkých kotloch pod širím nebom. Lekvár sa musel miešať niekoľko dní a nocí, aby sa nepripálil a bol taký hustý, že nepadal z varechy. Dobré uvarený lekvár vydržal aj niekoľko rokov. Podobne sa lekvár varil aj z jabĺk a hrušiek. (Hrdlička 2000)

Už od slovanských čias sa na našom území pestovali rôzne druhy zeleniny, cibuľa, cesnak, mrkva, redkev čierna i biela, dyňa, tekvica, repa, uhorky, kapusta, cvikla. V 12. storočí pribudol zeler a mrkva. Zelenina sa konzumovala buď v surovom stave, alebo sa mierne upravovala. Mrkva sa používala najprv ako sladidlo, často sa varila s medom na sladkú hmotu, ktorou sa ochucovalo jedlo. Mrkva sa okrem toho sušila a na jemno nastrúhaná používala na osladenie kaše, alebo na dochutenie múčnika. Cibuľa sa hojne pridávala do rôznych mäsových pokrmov. Chren sa strúhal a roztieral sa s mandľami, vínom, alebo vínnym octom. Tiež sa ním ochucovali polievky, kaše i omáčky. Repa patrila k významným stredovekým plodinám. Spočiatku sa jedli len jej listy, ktoré sa varili. Rovnako kapusta a kel boli veľmi obľúbené plodiny. Najmä kyslá kapusta bola zásobárňou vitamínov. Pre bohatých bola kyslá kapusta alebo dusená kapusta a kel príloha k pečenému mäsu. Kapusta i kel sa varili, smažili, sladili medom, dochucovali kyslou smotanou, slaninou i maslom.

V hradnej kuchyni aj v podhradí sa od skorej jari používali rastliny bežne dostupné v prírode, ako napríklad žihľava, mladé listy púpavy, medvedí cesnak, divo rastúca cibuľa alebo šťaveľ. Varili sa z nich omáčky, ktorými sa dochucovalo mäso. Z čakanky sa pripravovali šaláty. Koreň čakanky sa varil v mede, usušil sa a používal ako prísada do sladkých jedál. Zo žeruchy sa varila jarná omáčka k jahňaciemu mäsu. Omáčka zo šťaveľa, žeruchy sa podávala aj k pečenej sliepke, kuraťu alebo zajacovi. Rovnako žihľava nevyšla navivoč, varili sa z nej polievky, omáčky a šaláty ochutené octom. Semená horčice sa drvili a roztierali sa s medom, tuto pastou sa natieralo mäso pred i po pečení. Vlákna žihľavy sa používali na výrobu plátna, borievková šťava sa používala na farbenie plátna na modro, šafranom sa zase plátno farbilo na žltu. (Gurevič 2002; Huizinga 1990)

Korenie a olej. Nezanedbateľnou súčasťou stredovekej kuchyne bolo korenie. Kuchári mali k dispozícii vlastné bylinkové záhradky s rozmarínom, rascou, šalviou, majoránom, mäťou piepornou, yzopom, nechtíkom lekárske, lastovičníkom či kozincom. Pre lepšiu chuť jedál sa používali v mnohých jedlách huby. K rozšíreným prírodným koreninám patrili tiež jalovec, horčica lúčna, divoký kôpor, šalvia, divoká cibuľa a cesnak, rasca. Sladké jedlá sa ochucovali čerstvým alebo sušeným ovocím.

V 13. storočí sa otvoril obchod medzi Východom a Západom. V 14. a 15. storočí sa žiadne jedlá nepodávali bez pridania korenia, plytvalo sa ním a používalo sa nadmerne. Čierne korenie bolo pre európsku šľachtu meradlom bohatstva. Majetní feudáli ho vo svojich príbytkoch pohadzovali i po zemi, aby tak dokázali svoju zámožnosť. Úmerne s dopytom rástli aj ceny korenia. Funt šafranu mal hodnotu jazdeckého koňa, funt muškátu bolo možné získať za sedem volov. (Goff – Schmitt 2002; Goff 2005; Goff 1998)

Približne v polovici 15. storočia, keď Turci obsadili arabské obchodné cesty, ceny korenia stúpili tak, že tento tovar bol aj pre majetných nedosiahnuteľný. Bolo treba hľadať iné pramene. Tejto skutočnosti sa dajú pripisovať aj zámorské objavy. Kolumbus hľadal „krajinu, kde rastie korenie“ a objavil Ameriku. Vasco de Gama oboplával Afriku a vrátil sa domov s nákladom korenia. Do dejín gastronómie sa zapísal, keď na indonézkych ostrovoch objavil muškátovník. Jeho kvet aj oriešok – jeho zrelé semeno – sa stali aromatickým doplnkom v jedlách gurmánov.

Pre šľachtickú kuchyňu bol určený dovozový olivový olej, mandľový, orechový, broskyňový a marhuľový. V kuchyni poddaných to bol zase konopný olej, ľanový olej, obľúbeným bol makový olej, repkový olej sa objavuje až v 18. storočí. Na liečebné účely sa používal olej z vlašských orechov, žaluďov, bukvíc, lisoval sa z kôstok a semien ovocných stromov a ihličnanov. Slnečnica sa pestovala v Európe od polovice 16. storočia, ale slnečnicový olej sa začal lisovať až koncom 19. storočia.

Záver. Stredoveká kuchyňa nebola chudobná na suroviny. Bola pestrofarebná a plná surovín, ktoré dnes už bežne nenájdeme. Stredovekí kuchári

veľa ingrediencií, ktoré dnes považujeme za prirodzené a bežné, nepoznali. Napriek tomu dokázali navariť chutné jedlá. Z hľadiska dnešných stravovacích návykov išlo o jednoduché, zdravé jedlá, pričom mäso nebolo dominantnou potravinou. Na ochutenie stravy sa používali koreniny pestované v domácom prostredí. Aj keď naše chuťové preferencie sú dnes inde, je možné hľadať inšpiráciu v kuchyni našich predkov nielen z hľadiska zloženia stravy, ale aj z hľadiska podporovania lokálnych výrobcov potravín. Nezaškodilo by sa prispôbiť dávnej múdrosti našich predkov konzumovať čerstvé sezónne potraviny a z nich uvariť chutné pokrmy, čím podporíme nielen naše zdravie, ale i rastlinnú a živočíšnu produkciu na Slovensku.

Literatúra:

- BERANOVÁ, M.: *Jídlo a pití v pravěku a středověku*. Praha: Academia, 2005.
- BÍLÝ, Jiří: *Trojí lid. Panovníci a jejich lid v evropském středověku*. Praha: Libri, 2000.
- BRILLAT-SAVARIN, J., A.: *Fyziologie chuti aneb Úvahy o gastronomickém umění*. Praha: Lidové noviny, 1994.
- HRDLÍČKA, J.: *Hodovní stůl a dvorská společnost: Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2000.
- DUTOUR, T.: *Ve stínu středověkých hradů*. Praha: Gemini, 1994.
- FEYRLÍKOVÁ, M.: *Kuchyne pozdního středověku*. Vydavatelství Grada, 2015.
- GUREVIČ, A. J.: *Nebe, peklo, svět. Cesty k lidové kultuře středověku*. Praha: Scriptorium, 2002.
- LE GOFF, J.: *Kultura středověké Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2005.
- LE GOFF, J.: *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 1998.
- LE GOFF, J. – SCHMITT, C.: *Encyklopedie středověku*. Praha: Vyšehrad, 2002.
- MONTANARI, M.: *Hlad a hojnost: Dějiny stravování v Evropě*. Praha: Lidové noviny, 2003.
- PETŘÁŇ, J. – PETŘÁŇOVÁ, L.: *Rolník v evropské tradiční kultuře*. Praha: Set out, 2000.
- SPUNAR, P. a kol.: *Kultura středověku*. Praha: Odeon, 1995.
- SPUNAR, P. a kol.: *Kultura středověku: několik pohledů do středověké kultury*. Praha: Orbis, 1972.
- VONDRUŠKA, V.: *Život ve středověku*, Albatros, Praha 2007

Kontakt:

PhDr. Katarína Nádaská, PhD.
Archív Starého mesta Bratislava
Vajanského nábrežie 13
800 00 Bratislava
E-mail: katka.nadaska@gmail.com

Prierez činnosťou Regionálneho kultúrneho centra v Prievidzi (osobitne v čase pandémie koronavírusu)

Ľudmila Húsková

Kľúčové slová: Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi, história organizácie, súčasné aktivity, záujmová umelecká činnosť, vzdelávanie, výstavná a klubová činnosť, koronakríza

Key words: Regional Cultural Center in Prievidza, history of the organization, current activities, hobby art activities, education, exhibition and club activities, coronacrisis

Abstract: The paper deals with the operation of the Regional Cultural Centre in Prievidza as a regional cultural and educational institution operating in Upper Nitra since 1959. It briefly presents its history, central areas of activity, which is based on methodological influencing and realization of events in the field of hobby art training. It describes the target groups of the centre and the work with them. Particular attention is paid to the activities of this institution during the coronavirus pandemic and to the experience connected with this period.

Úvod. Cieľom práce je predstavenie činnosti Regionálneho kultúrneho centra v Prievidzi (RKC) ako kultúrno-osvetovej inštitúcie, zriadenej na základe Zákona o kultúrno-osvetovej činnosti. V úvode sa v krátkosti venuje histórii tejto organizácie, ktorá predstavuje jedno z východísk jeho súčasnej práce a inšpiračný zdroj, z ktorého čerpá dodnes. Následne pomenúva hlavné oblasti jeho činnosti, z ktorých vychádzajú konkrétne aktivity. Jadrom práce je zamyslenie sa nad napĺňaním poslania RKC v neľahkých časoch koronakrízy spojenej

s protipandemickými opatreniami výrazne obmedzujúcimi činnosť kultúrnych inštitúcií a oslovovanie cieľových skupín a s hľadaním nových foriem práce.

Z histórie organizácie. Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi vzniklo v roku 1959 ako Okresný osvetový dom v Prievidzi. Hoci v začiatkoch bola jeho činnosť poznačená ideologickými požiadavkami vtedajšieho režimu, od svojho vzniku vykonávalo množstvo nezastupiteľnej práce predovšetkým v oblasti záujmovej umeleckej činnosti a tiež záujmového a občianskeho vzdelávania.

Po roku 1989 sa situácia zlepšila a demokratizácia spoločnosti priniesla pozitívnu zmenu riadiacich procesov v miestnej kultúre. Postupne dochádzalo i k objektivizácii tém a obsahov osvetových aktivít. Zmena spoločenského zriadenia však priniesla i tlak na osvetové zariadenia spojený s hrozbou ich zrušenia. Vychádzal z chybného názoru, ktorý osvetové strediská stotožňoval s totalitným ideologickým pôsobením bývalého režimu. Tento tlak postavil osvetu pred neľahkú úlohu obhájiť svoje miesto a aktivity, ktoré bolo nevyhnutné zachovať v záujme zachovania kultúrneho dedičstva a kolektívnej pamäti národa.

V období deväťdesiatych rokov prešla inštitúcia spod zriaďovateľskej pôsobnosti Okresného národného výboru v Prievidzi pod Ministerstvo kultúry SR, neskôr pod Krajský úrad v Trenčíne a nakoniec sa v roku 2004 stal jej zriaďovateľom Trenčiansky samosprávny kraj. Postupne si musela nachádzať nových partnerov a adresátov svojej činnosti, pretože sieť profesionalizovaných kultúrno-osvetových zariadení v obciach i niektorých mestách postupne zanikla. Postupne sa stala prirodzeným lídrom medzi ostatnými inštitúciami v oblasti kultúrno-osvetovej práce v regióne.

Oblasti pôsobenia RKC v súčasnosti, zdroje financovania aktivít. Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi je osvetovým zariadením so všeobecným zameraním zabezpečujúcim osvetovú činnosť, ktoré aktívne napomáha cieľavedomému rozvoju kultúry a osvetu na základe záujmov a potrieb občanov v podmienkach miest a obcí. Do jeho pôsobnosti spadá región hornej Nitry (územie bývalých okresov Prievidze a Partizánskeho). V roku 2008 došlo k výraznému priestorovému posilneniu organizácie prístavbou moderných výstavných priestorov a polyfunkčnej sály s kapacitou 120 miest. Tieto priestory umožnili obohatenie činnosti centra o priamy výkon aktivít vo vlastných účelových priestoroch.

V súčasnosti nie je škála aktivít osvetových stredísk a konkrétna náplň ich práce striktné definovaná. Dáva im to voľnosť pri kreovaní takých podujatí, projektov, aktivít, ktoré ony samy považujú za zmysluplné a stretávajú sa s ohlasom u prijímateľov. Financovanie takýchto aktivít je sčasti pokryté príspevkom zriaďovateľa, avšak veľkú časť zdrojov si zabezpečujú sami odborní pracovníci tvorbou projektov uchádzajúcich sa o podporné granty. Pri realizácii jednotlivých projektov úzko spolupracujeme s občianskymi združeniami a neformálnymi zoskupeniami občanov, ktorí sú adresátmi našej činnosti, alebo spoluorganizátormi organizovaných podujatí a aktivít. Úzko spolupracujeme i s ďalšími kultúrnymi inštitúciami a samosprávami v regióne.

Ťažiskové oblasti, ktorých ovplyvňovaním (vytváranie databáz, poradenstvo a metodické pôsobenie, vydavateľská činnosť, realizácia podujatí a aktivít) RKC naplňa svoje poslanie, sú záujmová umelecká činnosť a občianske, záujmové a profesijné vzdelávanie. Popri tom vo svojich vlastných priestoroch ponúka nekomerčné podujatia klubového charakteru a má tiež bohatú výstavnú činnosť.

Záujmová umelecká činnosť. Záujmová umelecká činnosť (ZUČ) je súčasťou národnej kultúry. Predstavuje aktivity v rôznych druhoch a žánroch umenia, ktoré ich nositelia vykonávajú neprofesionálne vo svojom voľnom čase. Jej ovplyvňovanie v rámci regiónu je ťažiskom činnosti Regionálneho kultúrneho centra.

Pre jednotlivcov a kolektívy činné v tejto oblasti pripravujeme prehliadky – počnúc regionálnymi a končiac medzinárodnými. Vytvárame aktuálne databázy o repertoári, realizujeme bohatú školskú činnosť a v oblasti regiónu sprostredkovávame množstvo vystúpení. Pri organizovaní súťaží vychádzame:

1. z Postupového systému ZUČ vyhláseného Ministerstvom kultúry SR a Národným osvetovým centrom. Súťaže zabezpečujú objektivitu posudzovania výkonov súťažiacich kolektívov a jednotlivcov, sú nástrojom metodického pôsobenia a tiež platformou prezentácie súťažiacich. Dôležitou súčasťou súťaží sú hodnotiace semináre, tematické školské podujatia, predovšetkým rozborové a hodnotiace semináre a interaktívne tvorivé dielne. Ako regionálna inštitúcia organizujeme u všetkých týchto súťaží regionálne kolá a u vybraných súťaží na základe poverenia Národného osvetového centra sme hlavným organizátorom vyšších kôl týchto súťaží. Spolu je to 6 regionálnych, 5 krajských a jedna celoslovenská súťaž.
2. zo špecifických potrieb regiónu, na základe ktorých pripravujeme niekoľko nepostupových súťaží, ktorými sú: Festival zábavného divadla Divadelná jar Jána Roháča, Celoslovenská prehliadka seniorského divadla Festival Stanislava Chrena, Festival spevákov populárnej piesne Krištáľová váza.

V Regionálnom kultúrnom centre v Prievidzi pracuje samostatné oddelenie, ktoré sa venuje ZUČ a kultúrno-spoločenskej činnosti.

Občianske a záujmové vzdelávanie, profesijné vzdelávanie, práca s osobitnými skupinami obyvateľstva. RKC sa venuje výlučne neformálnemu (ďalšiemu) prevažne voľnočasovému vzdelávaniu detí i dospelých. Konkrétne oblasti vzdelávania vychádzajú z našej histórie a za desaťročia našej praxe sa etablovali, ale tiež vychádza zo súčasnej spoločenskej objednávky a aktuálnych potrieb obyvateľov regiónu. Hoci v tejto oblasti existuje množstvo celonárodných stratégií a programov, chýbajú k nim dotačné možnosti. Výnimku tvorí vzdelávanie pre znevýhodnené sociálne skupiny (podpora MK SR) a vzdelávanie v oblasti prevencie spoločensky nežiaducich javov (podpora Úradu vlády SR).

Pri kreovaní zámerov občianskeho vzdelávania, jeho tém a aktivít vychádzame zo špecifických možností a daností našej organizácie. V praxi to znamená, že v maximálnej miere využívame pôsobenie umenia.

V tejto oblasti je to predovšetkým dokumentárny film, ale výborné skúsenosti máme i s hraným filmom, napríklad s finským filmom „Levie srdce“ riešiacim problematiku neonacizmu, ktorý sme opakovane úspešne premietali študentom i dospelým divákom, ale i s divadelnými predstaveniami, napríklad s inscenáciou „To je on“ divadelného súboru Kalorik z Bánoviec nad Bebravou s tematikou holokaustu.

Umenie pôsobí silou konkrétneho príbehu, pri dokumentárnych filmoch dokonca skutočného, emocionálnym nábojom, výpoveďami aktérov udalostí. Umožňuje divákovi nazrieť do jadra problému bez toho, aby mu bol dopredu podsúvaný názor niekoho iného. Ďalšou formou vzdelávania, ktorú využívame, sú osobné stretnutia a diskusie s tvorcami dokumentov s tematikou ľudských práv, ktorými sú:

- priami účastníci významných dejinných udalostí – obeť činnosti ŠTB, aktéri nežnej revolúcie, priami svedkovia vojnových konfliktov;
- historici venujúci sa novodobej histórii;
- nezávislí žurnalisti, ktorí sa zaoberajú spoločensko-politickými témami;
- aktivisti a dobrovoľníci, ktorí venujú svoj voľný čas komunitným aktivitám.

Podujatia neformálneho občianskeho vzdelávania dospelých predstavujú jednu z najťažšie uchopiteľných súčastí kultúrno-výchovnej práce. Dôvodom je fakt, že pracujeme s prijímateľmi v ich voľnom čase – a ten chcú využívať skôr rekreačným, oddychovým spôsobom. Len malá časť populácie si uvedomuje potrebu rozvíjania svojich občianskych kompetencií a je ochotná venovať mu časť svojho voľného času. Avšak viaceré projekty, ktoré sme v tejto oblasti uskutočnili, sú dôkazom toho, že aj inštitúcia nášho typu s jej personálnym a materiálnym vybavením je schopná pripravovať úspešné projekty občianskeho vzdelávania.

Najväčšiu časť záujmového a profesijného vzdelávania tvorí záujmové vzdelávanie v oblasti umenia. Poskytujeme ho v prvom rade tvorcom a interpretom v jednotlivých oblastiach ZUČ ako súčasť súťažných prehliadok, ktoré sú vždy obohatené o vzdelávaciu časť, ale i prostredníctvom samostatných podujatí. Ďalšie oblasti záujmového vzdelávania pre širokú verejnosť sú:

- primárna prevencia spoločensky nežiaducich javov
- zdravotná výchova obyvateľstva
- ekológia a environmentalistika
- ľudová kultúra

Osobitnou cieľovou skupinou profesijného vzdelávania sú kultúrno-osvetoví pracovníci, pre ktorých pripravujeme témy zvyšujúce ich manažérske a odborné kompetencie. Ďalšou osobitnou cieľovou skupinou, pre ktorú pripravujeme vzdelávacie podujatia, sú seniori.

Výstavné aktivity. Keďže od roku 2008 RKC prevádzkuje pomerne rozsiahle výstavné priestory, zriadilo v nich Galériu RegionArt, kde sa v približne dvojmesačnej periodicite striedajú výstavy venované regionálnym profesionálnym i amatérskym výtvarným tvorcom, ale i výstavy s tematikou ľudových remesiel, prírody, architektúry, dizajnu a muzeálií.

Klubová kultúra. Súčasťou priestorov RKC v Prievidzi je i polyfunkčná sála s kapacitou cca 120 osôb. Tento priestor zapĺňame okrem už zmienených podujatí nekomerčnými klubovými aktivitami. Naším cieľom je vyplniť medzeru v regionálnej kultúrnej ponuke umelecky hodnotnými podujatiami, ktoré neponúkajú iné, komerčne zamerané kultúrne inštitúcie, vzhľadom na ich nerentabilnosť a zameranie na náročného diváka – ide o koncerty vážnej hudby, džezu a menšinových žánrov populárnej hudby, dokumentárne filmy (festivaly Expedičná kamera, Snow Film Fest, Ozveny Jedného sveta) i „artové“ hrané filmy (v spolupráci s Film Europe).

Dopad pandémie na aktivity RKC. Pandémia koronavírusu a opatrenia na zamedzenie jej šírenia priniesli pre prácu v oblasti umenia, kultúry a osvetu množstvo obmedzení. Počas prvých dní nás tieto obmedzenia doslova paralyzovali, keď sme zo dňa na deň museli zastaviť našu činnosť a zrušiť realizáciu podujatí, ktoré sme pripravovali dlhé mesiace. Rovnako sme boli nútení uzavrieť Galériu RegionArt a veľká časť zamestnancov prešla na home office. Postupne sme sa však naučili v tejto ťažkej situácii pracovať a prekážky vnímať ako výzvy. Nachádzali sme tiež nové spôsoby, ako sa priblížiť k adresátom našej činnosti. Veľkým problémom tohto obdobia však bola neustála zmena pravidiel, ich neskorá komunikácia a nie celkom jednoznačná interpretácia. Z tohto dôvodu sme prežívali množstvo stresu a často sa stávalo, že sme už pripravené podujatia, ktoré nás stáli veľa námahy, museli niekoľkokrát odvolávať a časť z nich sme ani nemohli uskutočniť alebo mohli len vo veľmi oklieštenej podobe.

Vybrané podujatia a aktivity počas pandémie:

1. „Milá babička a deduško, veľmi mi chýbate“
Táto súťaž bola našou prvou aktivitou počas koronakrízy a bola reakciou na úplnú izoláciu seniorov pred Veľkou nocou. Cieľom bolo motivovať deti a vnukov k napísaniu pozdravov pre starých rodičov, namaľovaniu obrázkov, tvorbe básní, vyznaní pre starých rodičov. Išlo nám o posilnenie sociálnych kontaktov a vzťahov v rodinách. Súťaž sa stretla so záujmom adresátov a jej výsledky sme publikovali na webe. Víťazov sme vďaka sponzorom mohli aj odmeniť.
2. (Ne)umlčaná kultúra
Multižánrová súťaž, ktorej cieľom bolo povzbudiť amatérskych tvorcov

umenia vo všetkých druhoch a žánroch, aby vytvorili diela reagujúce na súčasnú situáciu. Do tejto súťaže sa zapojilo viac ako 100 tvorcov so svojimi výtvarnými dielami, fotografiami, básňami, poviedkami, hudobnou i divadelnou tvorbou (videozáznamy). Po letnom uvoľnení situácie (2020) sme z uvedených prác pripravili výstavu v našej galérii RegionArt, ktorá sa stretla s veľkým záujmom návštevníkov.

3. On-line koncerty jazzovej a vážnej hudby
RKC už 13. rok organizuje celoročný cyklus koncertov jazzovej hudby a ďalších menšinových žánrov populárnej hudby pod názvom Štvrtok? Jedine koncert! Takisto už po viac rokov realizujeme cykly koncertov vážnej hudby „Nedelná klasika“ a „Klasika na zámku“. Počas zákazu stretávania sa sme tieto koncerty presunuli na web. Robili sme tak buď naživo, alebo zo záznamu, väčšinou bez postprodukčnej úpravy. Napriek počiatočným obavám bola sledovanosť koncertov porovnateľná s predchádzajúcou osobnou návštevnosťou publika.
4. Adventný koncert sopranistky Lindy Mellenovej
Tento koncert bol súčasťou cyklu „Klasika na zámku“. Avšak oproti ostatným koncertom sme jeho záznam výrazne postprodukčne upravovali. Réžie sa ujal Mgr. art. Eduart Gürtler. Koncert bol natáčaný v obradnej miestnosti Obecného úradu v Nitrianskom Pravne a bol dopĺňaný zábermi významných sakrálnych pamiatok v obci. Takto vytvorený záznam v plnej miere naplnil zámer celého projektu, dopĺňať umelecké pôsobenie hudby s vizuálnym zážitkom.
5. Neprestať hrať a spievať
On-line súťaž v interpretácii ľudovej piesne spevákmi sólistami, inštrumentalistami, speváckymi skupinami a ľudovými hudbami. Súťaž sme zorganizovali ako čiastočnú náhradu „Krajskej súťaže hudobného folklóru“ detí, ktorá sa nemohla uskutočniť. Cieľovú skupinu sme rozšírili aj o dospelých. Prihlásilo sa 120 súťažiacich z celého Slovenska a z ich reakcií bolo zrejmé, že sú veľmi vďační za takúto možnosť prezentácie.

Skúsenosti získané počas pandémie. V súčasnosti (apríl 2021) je za nami množstvo nových aktivít ovplyvnených pandemiou, vďaka ktorým sme získali nové skúsenosti a poznatky. Tie sme postupne pretavili do našej práce a zostanú jej súčasťou aj po skončení koronakrízy. Je však nutné skonštatovať, že pri inštitúcii tak veľmi vyprofilovanej smerom k živej kultúre, je prevažná časť riešení a aktivít len provizórnou náhradou nášho poslania. Dôvodom je fakt, že pri živej kultúre dochádza k osobnému stretnutiu tvorcov a divákov a toto stretnutie podmieňuje a determinuje umelecký zážitok – divadlo, živé hudobné koncerty, výtvarné umenie. Takisto napríklad vzdelávacie aktivity v oblasti ľudových remesiel či škola maľby, ktoré sa pred pandemiou tešili veľkému záujmu publika, nie je možné realizovať v on-line priestore. Na druhej strane nás nová situácia naučila presne definovať

Obrázok č. 1: Ešte dúšok leta – multižánrový festival venovaný Svetovému dňu cestovného ruchu

Zdroj: Archív RKC v Prievidzi, 2009

Obrázok č. 2: Galéria RegionArt – výstava tropického hmyzu zo zbierok Michala Zachara

Zdroj: Archív RKC v Prievidzi, 2020

Obrázok č. 3: Hornonitrianske folklórne slávnosti – Jedno z najväčších podujatí RKC (Škola tanca)

Zdroj: Archív RKC v Prievidzi, 2016

tie aktivity, kde sa bez osobného kontaktu zaobídeme bez ujmy na kvalite práce a jej výsledkoch. Medzi takéto aktivity môžeme zaradiť:

- Pomerne veľkú časť vzdelávacích podujatí pre dospelých, pri ktorej je možné v plnej miere využiť on-line priestor ponúkajúci obraz, zvuk i možnosť interakcie (aplikácia ZOOM);
- On-line súťaže, kvízy, cez ktoré môžeme ponúkať časť vzdelávacích obsahov – webová stránka RKC, Facebook;
- On-line koncerty vážnej hudby, kde je možné prostredníctvom postprodukčnej úpravy obohatiť pôsobenie hudby o obraz.
- Veľkú časť prípravného procesu jednotlivých podujatí a aktivít, ktoré je možné vyriešiť on-line komunikáciou cez aplikáciu ZOOM, aplikácie na smartfónoch – Messenger, WhatsApp, Viber...

Nová situácia priniesla i nutnosť technického dovybavenia organizácie (notebooky, smartfóny, kamery, mikrofóny...) i doškolenia zamestnancov v oblasti práce v on-line priestore: schopnosť vytvárať obrazovo-zvukové záznamy a ich postprodukčná úprava, práca s počítačovými programami umožňujúcimi streamovanie, interaktívny vstup do on-line sveta – vedenie on-line workshopov, seminárov, diskusií, pracovných porád spojené s obrazovo-textovými prezentáciami, zdieľaním obrazovky, chatovaním...

Počas pandémie sa ako nevyhnutnosť ukázala intenzívnejšia komunikácia s adresátmi našich aktivít prostredníctvom našej webovej stránky i prostredníctvom sociálnych sietí (Facebook, Instagram). Z tohto dôvodu sme aktualizovali stránku a výrazne zvýšili počet príspevkov na facebookovej stránke inštitúcie.

Záver. Hoci uplynulý rok, počas ktorého sme zápasili s obmedzeniami spojenými s koronakrízou, bol jedným z najťažších v našej histórii, dokázali sme sa s ním vyrovnáť tak, aby sme potvrdili náš zmysel a našli sme si cesty k našim prijímateľom. Pre zamestnancov toto vystúpenie z komfortnej zóny a každodennej rutiny znamenalo často objavovanie vlastnej tvorivosti, vynaliezavosti a privedlo ich aj k ďalšiemu vzdelávaniu v moderných technológiách, ktoré sa ukázalo ako nevyhnutné. Je reálnym predpokladom, že nadobudnuté poznatky a skúsenosti dokážu bohato zúročiť vo svojej ďalšej práci.

Kontakt:

Mgr. Ludmila Húsková
Regionálne kultúrne centrum v Prievidzi
Záhradnícka 19
971 01 Prievidza
E-mail: Ludmila.huskova@rkpc.sk

Food styling umenie vs. marketingový nástroj

Lucia Bednáriková – Roman Zima

Kľúčové slová: food styling, marketing v gastronómii, produktová fotografia, gastronómia, sociálne siete

Key words: food styling, marketing in gastronomy, product photography, gastronomy, social networks

Abstract: The paper is concerned with food styling and the importance of photography in the field of gastronomy and marketing in gastronomy. It provides a theoretical overview of the given topic and definitions of the main concepts, based on the available foreign literature. Via quantitative research it examines various aspects of food styling and food photography in gastronomy and on social networks, from the perspective and perception of the consumer. From the obtained results, it evaluates these aspects and provides a draft of methodical guide in the field of food styling and food photography, which is suitable for individuals, but also for the company operations of gastronomic facilities and their social networks marketing.

Úvod. Gastronómia je neustále sa vyvíjajúca oblasť, ktorá podlieha trendom ako celosvetovým, tak lokálnym, rozvíja sa aj vďaka pokroku technológií a nových postupov, ktoré sa aplikujú. To, čo bolo trendom kedysi, dnes už nie je. V práci sa venujeme špecifickejšej oblasti gastronómie, dokonca by sme mohli povedať, že sa jedná o akýsi medzistupeň gastronómie a marketingu, pretože realizácia food stylingu jednoznačne zahŕňa prvky oboch odvetví. Pojem food styling ešte stále nie je ani v súčasnosti veľmi rozšíreným pojmom na našom území, pretože napriek tomu, že mnoho ľudí tento pojem pozná, skutočne nevie, že je

to odborné pomenovanie činnosti a oblasti, ktorej sa týka. V úvode štúdie sa venujeme prehľadu literatúry (prevažne zahraničných autorov), ktorá sa danej problematike venuje, následne opisujeme teoretické východiská a koncepcie, definujeme základné pojmy. Na základe výsledkov dotazníkového prieskumu sme sa dozvedeli, že je pre spotrebiteľa dôležité, ak sa gastronomické prevádzky prezentujú na sociálnych sieťach a aby sa táto skutočnosť stala faktorom rozhodujúcim o návšteve danej prevádzky, mali by byť fotografie zverejňované na týchto profiloch na esteticky vyššej úrovni, aby oslovili a podnietili potenciálneho zákazníka. Jej záver je venovaný praktickým aspektom problematiky food stylingu a jeho následnej komunikácie. Odporúčania v oblasti food stylingu formulujeme prostredníctvom metodologickej príručky.

Teoretické východiská. 50. roky 20. storočia zmenili pohľad Američanov na stravu a celkovo stravovacie návyky, ktoré u nich prevládajú dodnes. Po vojne nastali viaceré kultúrne zmeny, ktoré okrem iného ovplyvnili aj jedlo a jeho prípravu. Na trhu sa postupne objavovalo čoraz viac spotrebiteľov. Na regáloch v obchodoch začali byť dostupné už predpripravené jedlá, ktorých úlohou bolo zjednodušiť varenie a celkovo skrátiť dobu prípravy jedál v domácnosti. S prichádzajúcou vlnou prosperity a lepšou ekonomickou situáciou sa popularizoval trend nevariť večeru doma, ale navštevovať reštaurácie a podniky, kde si jedlo ľudia mohli vychutnať v spoločnosti. Reštaurácie, prevádzky rýchleho občerstvenia a bistrá si preto dávali veľmi záležať na tom, akým spôsobom je ich jedlo servírované zákazníkom a ako vyzerá na fotografiách v letáčikoch. Ich cieľom bolo prilákať väčšie množstvo zákazníkov a tým poraziť konkurenčné podniky. História food stylingu siaha približne do polovice 50. rokov 20. storočia, kedy v Spojených štátoch amerických veľké spoločnosti a korporácie zamestnávali *freelancerov*, venujúcich sa tvorbe nových receptov a ochutnávaníu jedál. Až postupom času, vývojom fotografického priemyslu, vkladaním fotografií do magazínov, časopisov a kuchárskych kníh sa títo ľudia vypracovali na profesionálnu úroveň práce s jedlom. (Vivaldo – Flannigan 2017)

Food styling sa preslávil vďaka americkej food stylistke, kulinárskej expertke Delores Custer. Autorka vo svojej rozsiahlej publikácii *„Food Styling: The Art of Preparing Food for the Camera“* charakterizuje nielen čo food styling je, ale definuje aj jeho históriu, využitie, postupy, ktoré sú v tejto oblasti zaužívané a aplikované, venuje sa materiálnemu vybaveniu potrebnému na jeho realizáciu a ďalším témam. Poskytuje skvelé rady a odporúčania nielen pre skúsenejších v tomto obore, no predovšetkým aj pre začínajúcich nadšencov. Custer v publikácii uvádza, že široká verejnosť často pod pojmom food styling rozumie iba prípravu jedla pre nádherné fotografie, časopisy, stránky, no to je iba malá časť toho, za čím sa skrýva omnoho viac práce, úsilia, príprav, pomôcok a času. Food styling definuje ako proces, v ktorom záleží najmä na tom, ako jedlo vyzerá z hľadiska vizuálnej stránky, ako spolu jednotlivé suroviny a elementy ladia, taktiež ako ladí riad a taniere, na ktorých

je jedlo servírované. Je to akési estetické vnímanie gastronómie. Uvádza, že zatiaľ čo bežný človek pripravuje svoje jedlo preto, aby ho konzumoval, food stylisla má za úlohu pokrm pripraviť, aby nasýtil oči diváka a naplnil jeho predstavivosť. (Custer 2010)

Autor Joe Glyda vo svojej publikácii „*Food Photography: Creating Appetizing Images*“ spomína, že štýly a trendy vo fotografovaní a zobrazovaní jedla sa priebehom rokov rýchlo menia, ale trendy, ktoré boli populárne v minulých rokoch, sa opäť vracajú, podobne, ako je tomu aj v módnom priemysle s oblečením. Vo svojej knihe výstižne charakterizuje pohľad a perspektívu, ktorú je dôležité pri food fotografii vnímať a tou je, že povrch, na ktorom je jedlo umiestnené a servírované, sa zvyčajne definuje ako pozadie, no pri klasickej fotografii sa pozadím myslí vertikálny povrch, pred ktorým je subjekt umiestnený a vytvára dimenziu. (Glyda 2019) V knihe zrozumiteľným spôsobom prechádza jednotlivé kroky, ako by malo fotenie jedla vyzeráť, hovorí o správnom nasvietení, štylizovaní, pomôckach, ktoré sú pri práci potrebné, ale aj o postprodukcii už hotových fotiek. Publikácia je dobrým úvodom pre toho, kto by sa chcel tejto sfére začať venovať, pretože obsahuje základné poznatky, ktoré je nevyhnutné vedieť pred samotnou realizáciou. Zatiaľ čo klasická, bežná príprava jedla je určená primárne k jeho konzumácii, food styling sa zaoberá prípravou jedla pre vizuálnu stránku. Jeho účelom je zachytiť ho na fotografiu či iný vizuálny, resp. audiovizuálny materiál tak, aby vzhľad jedla potešil oko a predstavivosť diváka. Je preto nutné, aby jedlo vyzeralo čo najlepšie, najlákavejšie s cieľom zapôsobiť, zanechať dojem a prácou food stylistu je čo najlepšie ho pripraviť. Postup, ktorým sa táto činnosť vykonáva, je súbor mnohých úkonov a krokov, na ktorých sa často podieľa nielen jednotlivец, ale aj celý tím ľudí, z ktorých každý má svoje nezastupiteľné miesto. Je nutné naplánovať si dôkladne každý krok, dôležitá je príprava a kompletizácia surovín, technicko-materiálneho vybavenia a pomôcok, ktoré budú potrebné. Nepochybne jedným z najpodstatnejších úkonov je príprava jedla, pokiaľ ho pripravuje samotný food stylisla, a na záver jeho samotné umelecké prezentovanie, štylizácia a zachytenie na fotografii. Celé fotenie často môže trvať niekoľko hodín, prípadne zaberie aj celý deň a cieľom je, aby jedlo na výsledných fotografiách vyzeralo, že bolo práve čerstvo pripravené a u diváka vyvolá pocit, že má chuť ho ihneď skonzumovať. (Custer 2010)

Fotením práca nekončí, dôležitým krokom je následná úprava fotografií, ktoré musia vo výsledku pôsobiť profesionálne a bez nedokonalostí, samozrejme v zmysle, že je dôležité zachovať nosný vzhľad a výzor jedla. Hovoríme najmä o úprave farieb, svetla, kontrastu, sýtosti, prípadne retuše drobných nedostatkov, ako napríklad nerovností, nežiaducich omrvínok či odtlačkov na tanieri a pod.

Zásady a pravidlá food stylingu. Estetická stránka by v gastronómii mala mať svoje nezastupiteľné miesto, či už hovoríme o príprave a servírovaní pokrmov určených k bežnej konzumácii, alebo konkrétne v našom prípade – profesionálnej prezentácii jedla, kedy práve estetickosť a umeleckoosť sú hlavnými atribútmi. Je však dôležité zohľadniť, že jedlo ako také, má určité vlastnosti, ktoré je potrebné brať do úvahy ešte skôr, než ho začneme servírovať a štylizovať. Jednou z týchto vlastností je farba. Potraviny rozlišujeme do dvoch skupín – neutrálne a farebné. Do neutrálnych (zemitých) farieb sa zaraďuje biela, béžová, hnedá, šedá, čierna a kaki. Patria sem potraviny ako ryža, mäso, ryby, cestoviny, tmavšie mäso, huby, strukoviny, semiačka, pečivo, zelenina či dokonca sépiové farbivo. Tieto farby a suroviny predstavujú akýsi základ a nemajú za úlohu rozšíriať danú kompozíciu. Opozitnou skupinou sú farby pestré, ktoré nachádzame prevažne v ovocí, zelenine, sladkých pokrmoch, ale napríklad aj v jedlých kvetoch. Tieto suroviny a farby majú za úlohu dodať pokrmu atraktivnosť, niečo, čím upúta pokrm pozornosť, je možné ich rôzne kombinovať.

Druhou vlastnosťou je štruktúra, inak povedané textúra. Je rozdiel v povrchu hladkého masla a štruktúre hrubozrnnej soli, taktiež rozdielnosť v štruktúre uvarených a upečených zemiakov. Preto je podstatné, aby sa na jednom tanieri objavilo viacero odlišných textúr a v takom prípade jedlo nebude vyzeráť fádne a nezaujímavo. Chce to rozmanitosť v postupoch a tepelných úpravách. Niečo by malo byť štruktúrované – mäso, knedľa, koláčik, niečo by malo byť hladké – zemiaky, omáčka, poleva, navyše je dobré, pokiaľ sa na tanieri nachádza vždy aj niečo tekuté – šťava, omáčka, dresing a pod.

Tretím atribútom je vzor, ktorý by sme mohli chápať aj ako veľkosť či konzistenciu. Napríklad ryža je drobná, skladá sa z viacero maličkých kúskov, oproti čomu je mäso nakrájané na plátky v oveľa väčšej veľkosti. Je dobré vyhnúť sa rovnakej veľkosti všetkých zložiek pokrmu. Je dôležité opomenúť aj vzor tanierov, na ktorých je jedlo podávané. Pokiaľ je tanier so vzorom, nezáleží na tom, že bude jednofarebný, tento vzor vstupuje do celej vizuálnej schémy a treba naň brať ohľad a prispôbiť sa podľa toho. Všeobecne preto platí, že taniere v neutrálnych farbách, s hladkými okrajmi sú dobrou voľbou za každých okolností a taktiež budú stále nadčasové.

Posledným atribútom je lesk. Za lesk netreba nevyhnutne považovať len niečo, čo je mokré, mastné a odráža svetlo, naopak, za lesk možno považovať všetko to, čo sa dá použiť na ozdobu jedla – je to záverečnou čerešničkou na torte. Mohli by sme ho rozdeliť do troch bodov, ktoré sa, samozrejme, dajú aplikovať aj súčasne – niečím pokvapkať (olivovým olejom, citrónovou šťavou, rozpusteným maslom, javorovým sirupom...), niečím posypať (orieškami, semiačkami, bylinkami, cukrom, kakaom...) a niečím tvarovo dozdobiť (lístkami, plátkom citrónu, kopčekom šľahačky či zmrzliny, kúskom čokolády...). Takéto záverečné dozdobenie dokáže vo finále povzniesť vzhľad

a prezentáciu jedla, a teda aj výslednej fotografie z priemeru na profesionálnu úroveň. (Zatloukalová 2015)

Základným pravidlom food stylingu je, že ľudia konzumujú jedlo aj očami, preto je veľmi dôležitý kreatívny a estetický prístup, ktorým vzbudíme u jednotlivca motiváciu chcieť pokrm ochutnať. Servírovanie jedla na tanier je považované za samozrejmosť, ale v oblasti food stylingu je to akýmsi vyjadrením umenia, pri ktorom aj obyčajný predmet ako tanier dokáže zvýrazniť kvalitu a štýl prezentácie jedla. Starostlivo umiestnené ingrediencie a jednotlivé časti vytvárajú skvostný celok, ktorý by zároveň nemal zatieniť chuť jedla. Food styling by mal byť jednoduchý, štýlový, vizuálne príťažlivý a súčasne nepôsobiť strojene. (Bellingham – Bybee 2008) Jedným z podstatných pravidiel pri food stylingu je výber taniera. Tanier by mal svojím tvarom, farbou a štruktúrou dokresliť celkový vzhľad jedla, aby finálna štylizácia pôsobila ako jeden harmonický celok. Kľúčové je zvoliť správnu veľkosť servisu, mal by byť dostatočne veľký na to, aby jedlo vyniklo, ale dosť malý, aby naopak nezaniklo. Jeho farba je vlastnosťou, ktorá má vplyv na celkový dojem, vnímanie chutí a dokonca aj na to, či u konzumenta vzbudí chuť na jedlo. Potraviny s vysokým kontrastom, ako napríklad steak s omáčkou s batátovým oranžovým pyré bude na bledučkom tanieri vyzeráť omnoho lákavejšie, než jedlo s nízkym kontrastom, akým sú napríklad cestoviny s bledou omáčkou na bledom tanieri. Tradičnou a obľúbenou voľbou je servis v bielej farbe, na ktorej by mal pokrm pôsobiť kontrastne. Je lákavým pre konzumenta a pre food stylistu predstavuje čisté plátno, ktoré dotvorí jedlom, najlepšie výrazných farieb, akou je napríklad červená. Opakom je tmavý, napríklad čierny servis, ktorý poskytuje opačný kontrast, kde vyniknú bledé a pestrofarebné pokrmy, ale taktiež aj zemité odtiene, keďže táto farba pôsobí naturálne a výsledok tak bude harmonický. Ďalším variantom je vzorovaný servis, ktorý sa väčšinou kombinuje ťažko, najmä s farebnými potravinami, pretože sa ľahko môže stať, že celkový dojem bude pre výrazný vzor pôsobiť rozhádzane. (Webstaurantstore 2021)

Ďalším dôležitým bodom v oblasti food stylingu je servírovanie. Umiestnenie jedla na tanieri je dôležitým krokom k tomu, ako bude celkový aranžmán pôsobiť. Platí, že tanier by nemal byť preplnený a malo by sa riediť jednoduchosťou. Vizitkou food stylistu sú aj čisté okraje. Konzument má tendenciu skenovať očami tanier podobne ako obrázok, to znamená od ľavého spodného okraja, smerom ku pravému hornému okraju. Toto sa nazýva pravidlo tretín, ktoré obrázok rozdeľuje na horizontálne aj vertikálne tretiny a miesta, kde sa pomyselné čiary pretínajú, využíva ako ohniskové body. Jedlo by malo byť na tanieri uložené tak, aby bolo aspoň v jednom z týchto ohniskových bodov, pokiaľ je to možné, mimo úplné centrum, no zároveň nie príliš pri okrajoch. Potraviny, ktoré sú aranžované, musia byť čerstvé, vyzeráť chutne a oku lahodiaco a taktiež by mali byť čisto a rovnomerne narezané. Suroviny musia mať zachované jasné farby

a omáčky správnu konzistenciu. Samotným ukladáním jedla na tanier sa dostávame do finálnej fázy, pričom netreba zabúdať v prípade štylizovania pred konzumáciou, že teplé pokrmy patria na predohriaty tanier a studené pokrmy na chladený tanier. To však v samotnom food stylingu dôležité nie je, pretože teplotu na fotografii necítiť. Jedlo musí na pohľad lákať k jeho ochutnaniu a nesmie pôsobiť umelo. Preto je dobré vyhnúť sa prehnanému množstvu geometrických tvarov, naopak, je vhodné suroviny ukladať do vrstiev a do výšky, čo vytvára dramatickosť a celkovo tak pokrm bude pôsobiť dynamicky. V súčasnosti je trendom food stylingu najmä jednoduchosť a naturálnosť, čo znamená, že všetko, čo je na tanieri uložené, by malo byť aj konzumovateľné. (The culinary pro 2018)

Vplyv foodstylingu na recipienta. Dotazníkový prieskumom, ktorý bol zameraný na vnímanie spotrebiteľov – zákazníkov prezentácie gastronomických prevádzok na sociálnych sieťach, celkovú prezentáciu gastronómie na sociálnych sieťach a taktiež aký má na spotrebiteľa vplyv estetickosť a food styling, bol realizovaný prostredníctvom elektronického dotazníkového formulára platformy Google. Cieľovou skupinou dotazníka boli užívatelia sociálnych sietí Instagram a Facebook. Celkový počet respondentov, ktorí sa dotazníka zúčastnili bolo 400. V prvých piatich otázkach sme sa zamerali na všeobecné fakty, ktorými boli pohlavie, vek, najvyššie dosiahnuté vzdelanie, status a ktorú z uvedených sociálnych sietí využívajú respondenti. V nasledujúcich otázkach sme sa zamerali už na špecifickejšie informácie, ako napríklad to, či respondentov zaujíma na sociálnych sieťach obsah spojený s gastronómiou, či respondenti pred samotnou návštevou podniku vyhľadávajú jeho stránky na sociálnych sieťach. V ďalších otázkach dotazníka sme sa zamerali na food fotografiu z pohľadu respondentov. Zisťovali sme, či si pri návšteve gastronomických prevádzok zvyknú ľudia fotiť jedlo, nápoje či interiér.

Záverečná časť dotazníku bola viac interaktívna, obsahovala fotografie, ktoré sa zameriavali na rôzne aspekty z oblasti food stylingu a food fotografie a respondenti mali za úlohu vybrať, ktorá z fotografií ich osloví viac. Ako prvé boli vybrané fotografie dezertu – lievance s ovocím (Obrázok 1), kde na 1. fotografii pôsobia lievance fádne, nedržia svoj tvar a ovocie na vrchu vytvorilo len akúsi homogénnu vrstvu, ktorá lievance neesteticky pokryla. Na 2. fotografii lievance pekne držia svoj tvar, vidno medzi nimi stekajúcu polevu, vďaka čomu pôsobia šťavnato a ovocie prechádza od vrchu lievancov až po spodok, čím vytvára postupnosť a vertikálnosť v servírovaní. V tejto otázke hlasovalo 82,8 % za možnosť 2.

Obrázok 1: Dezert – lievance s ovocím

Zdroj: Lucia Bednáriková, 2020

V ďalšej zo série otázok bolo zameranie na zobrazenie produktu – vína (Obrázok 2), pričom na 1. fotografii sú fľaše vína bez ľudského elementu a za nimi sa nachádza pozadie mesta a podvečernej oblohy. Fotografia 2. zobrazuje fľašu vína s ľudským elementom, kde je víno držané v rukách a jedná sa o tematickejšiu, jesennú fotografiu. Respondenti v tomto prípade hlasovali nasledovne: 69,8 % preferovalo možnosť 1. a 30,3 % zvolilo možnosť 2. Z tohto výsledku vyplýva, že ak sa jedná o produktovú fotografiu, v tomto prípade vín, je spotrebiteľovi viac sympatická fotografia bez ľudského elementu. Je preto vhodnejšie produkty fotiť samostatne.

Obrázok 2: Produktová fotografia s/bez ľudského elementu – víno

Zdroj: Lucia Bednáriková, 2020

Posledná otázka je zameraná na zobrazenie detailu a celku na food fotografiách. Fotografie sú z prostredia kaviarne (Obrázok 3). Naším zámerom bolo zistiť, či respondenti preferujú detailné alebo celostné fotografie jedla. Na predkladanej detailnej fotografii sa nachádza káva a dezert, na fotografii celku sa nachádza stôl s dezertmi a nápojmi a dopĺňa ho váza s farebnými kvetmi, ktoré dodávajú prostrediu a fotografii atraktivitu. V tejto otázke sa o niečo väčší počet respondentov, konkrétne 53,3 % priklonili k možnosti 2, teda ku fotografii celku.

Obrázok 3: Zobrazenie detailu a celku, kaviareň

Zdroj: Lucia Bednáriková, 2020

Metodická príručka. Na základe poznatkov nadobudnutých v teoretickej časti a praktickými skúsenosťami získanými z jednotlivých realizácií food fotografií bola zostavená krátka metodická príručka vhodného postupu a dôležitých krokov, podľa ktorých postupovať pri vytváraní estetickej food fotografie.

Metodická príručka je určená pre bežných užívateľov sociálnych sietí, ktorí radi zdieľajú svoje gastronomické zážitky a baviť ich práca s jedlom, fotografiou a radi by zdokonalili estetickú stránku v tejto oblasti. Príručka je predovšetkým určená pre gastronomické prevádzky, ktoré by vďaka nej mohli zlepšiť úroveň svojich sociálnych sietí prostredníctvom kvalitnej fotografie jedál či nápojov celkovo po estetickej stránke a osloviť tak potenciálneho zákazníka.

1. Jedlo, ktoré sa rozhodneme fotografovať by malo byť vždy čerstvé a na pohľad lákavé. Toto je základný a dôležitý bod, pretože hoci sa budeme akokoľvek snažiť krásne naaranžovať a zachytiť dvojdnový

šalát, nikdy nebude pôsobiť sviežo. Na výslednej fotografii nedokonalosti vyniknú, preto je dôležité eliminovať ich tým, že pracujeme s čo najčerstvejšími surovinami, ktoré na zábere budú vyzeráť dobre.

2. Ak je to možné, fotenie realizujeme na dennom svetle. Bežný užívateľ zrejme poväčšine nemá k dispozícii profesionálne štúdiové osvetlenie, a preto je jeho najlepším variantom denné svetlo či už priamo v exteriéri, alebo v svetlom interiéri pri okne a podobne. Platí pravidlo, že svetlo je základ dobrej fotografie, to však neznamená, že objekt budeme fotografovať na priamom slnku, pretože to by spôsobilo, že výsledná fotografia bude príliš presvetlená – prepálená. V prípade slnečného žiarenia volíme skôr umiestnenie, kedy na fotografovaný objekt nebudú lúče dopadať priamo, prípadne budú dopadať cez nejakú prekážku, ako napríklad listy stromov, vzorované záclony a podobne.
3. Vždy čistý objektív – toto je zlaté pravidlo, ktoré znie ako klišé, avšak mnoho ľudí naň vôbec nemyslí. Môžeme sa všemožne snažiť mať dobré svetlo, vhodnú kompozíciu a krásne vyzerajúce jedlo, ak pri zhodnocovaní snímok zistíme, že na objektíve boli nečistoty, ktoré celú fotografiu znehodnotia. Pozor však na čistenie, pretože sklíčka môžu byť citlivé a ľahko by sa mohlo stať, že drsnejšou textúrou ich nenávratne poškriabeme. Volíme preto textílie z jemných vlákien, ktoré sklíčko objektívu nepoškodia.
4. Pri štylizácii sa riadime skôr pocitom ako prehnanými pravidlami. Ak servírujeme na tanier jedlo, ktoré má viac častí, nesnažíme sa zbytočne dosiahnuť efekt dokonalej uhladenosti a uloženia surovín. Osvedčený je organický spôsob servírovania, prípadne uloženie v štýle trojíc, kedy jednotlivé časti servírujeme vedľa seba akoby do tvaru trojuholníka, nie príliš ďaleko od seba ani nie v prílišnej blízkosti. Takto dosiahneme, že tanier nebude pôsobiť veľmi prázdno a naopak ani preplnene. Nebojíme sa nedokonalostí, omrvínok, ktoré, v správnom množstve, môžu dodať fotografii jedla autentickosť, avšak pozor na neestetické škvrny od jedla, ktoré naopak na tanieri lákavo nepôsobia. Ak máme na fotografii objekty rôznej výšky, ako napríklad fľaše vína a jedlo, pokiaľ je to možné, skúsime fľašu napríklad uložiť ležmo, čím nebudú jednotlivé vertikálne línie natoľko rozdielne.
5. V jednoduchosti je krása. Pravidlo platí pri výbere tanierov, podnosov, šálok, doplnkových textílií, vzorov, jednoducho pri detailoch, ktoré nám dotvárajú celok a nevhodne zvolené môžu celkový dojem aj pokaziť. Snažíme sa vyberať skôr jednoduché doplnky bez výrazných vzorov, v ľahko kombinovateľných farbách, ktoré ladia s odtieňmi jedla a v takom prípade sa nestane, že odpútajú pozornosť. Čo sa týka farebných kombinácií, snažíme sa jednotlivé prvky ladiť tón v tóne a celky farebne príliš nekombinovať, aby nám nevznikol farebný chaos, ale naopak fotografia pôsobila úhľadne a čisto.

6. Details robia celok. Tak, ako je v predošlom kroku spomenuté, že v jednoduchosti je krása, v tomto kroku platí, že malé details dotvárajú celkový dojem. Stále však platí, že sa skôr držíme jednoduchosti. Štylizáciu oživí napríklad kvety, rôzne rastlinné prvky, suroviny, z ktorých samotné jedlo pozostáva. Napríklad ak fotíme koláč, môžeme vedľa uložiť vajčka, ak sme ich v recepte používali, ak sme jedlo pripravovali z orieškov, môžeme nimi dotvoriť aj štylizáciu.
7. Uhol fotografie. Je viacero možností, z akého uhla zachytiť fotografovaný objekt. Osvedčený je však spôsob, že ak chceme zachytiť jedlo ako celok, vhodné je fotiť zvrchu, naopak, ak chceme zachytiť detail, prípadne dať do popredia len vybraný objekt, fotíme z nášho pohľadu. Pozor na umiestnenie objektov, pretože hlavný prvok by mal byť v centre pozornosti a nie v úzadí.
8. Úprava fotografie. Po vyhotovení fotografie je vhodná jej postprodukcia, v ktorej doladíme details ako tieň, svetlo, kontrast, úroveň bielej farby, sýtosť farieb a odtieň. Platí tu pravidlo, že čím viac námahy si dáme v predošlých krokoch, tým menej práce bude s postprodukciami. Ak už ale vyhotovenú fotografiu upravujeme, vždy sa snažíme ju zachovať v prirodzenej miere, aby sa nestalo, že vo výsledku bude vyzeráť úplne odlišne od reality. Vhodnými programami na úpravu fotografií pre bežného užívateľa sú napríklad Adobe Lightroom, PicsArt, SnapSeed a mnoho iných.
9. Zdieľanie obsahu na sociálnej sieti. Zaručeným pravidlom pre dobre vyzerajúci profil na sociálnej sieti je konzistentnosť, inak povedané jednotnosť. To platí ako pri type zdieľaného obsahu, tak pri farebných tónoch fotografií či videí. Zladený profil pôsobí usporiadane, čisto a na úrovni a užívateľa osloví už na prvý pohľad, pretože jasne vidí koncept, ktorý daný profil vyjadruje.
10. Prax robí majstra. Je dôležité mať na pamäti, že aj tí najlepší raz začínali a nikto učený z neba nespadol. Preto sa najlepšie zdokonaľuje, ak človek skúša a čo najviac realizuje teoretické poznatky v praxi, prichádza na to, aký postup je vyhovujúci či naopak, ktorý nie je, ako treba pracovať so surovinami, kompozíciou, svetlom, doplnkami a podobne.

Záver. Food styling je veľmi kreatívnym odvetvím, ktoré poskytuje široký priestor a možnosti pre realizáciu, ale taktiež má mnoho možností uplatnenia a využitia v rôznych oblastiach. Táto sféra podlieha neustálym trendom, ktoré sa v súčasnom svete menia závratnou rýchlosťou v dôsledku technologického pokroku, rýchlejšieho spôsobu života, otvorených možností komunikácie či cestovania. Stále však platí, že zaužívané a rokmi overené postupy sa nemenia ani v tejto oblasti. Samotný pojem food styling je stále málo používaný, vo väčšej miere je známy skôr v zahraničí ako u nás.

Literatúra:

- CUSTER, D.: *Food Styling: The Art of Preparing Food for the Camera*. Hoboken, New York: John Wiley. 2010.
- GLYDA, J.: *Food Photography: Creating Appetizing Images*. New York: Routledge, 2019.
- VIVALDO, D. – FLANNIGAN, C.: *The Food Stylist's Handbook: Hundreds of Media Styling Tips, Tricks, and Secrets for Chefs, Artists, Bloggers, and Food Lovers*. Utah: Gibbs M. Smith. 2017
- ZATLOUKALOVÁ, J. F.: *Food styling snadno a rychle: Food styling na doma*. 2015. [online]. (cit. 01-03-2021) Dostupné na: <https://www.kucharkaprodceru.cz/foodstyling/>.
- BELLINGHAM, L. – BYBEE J. A.: *Food Styling for Photographers: a guide to creating your own appetizing art*. Boston: Wiley-Blackwell, 2008. *A basic Guide to Food Presentation*. *Webstaurantstore.com*. 2018. [online]. (cit. 01-03-2021) Dostupné na: <https://www.webstaurantstore.com/article/200/basicguide-to-food-presentation.htm>. *Plate presentations*. *Theculinarypro.com*. 2018. [online]. (cit. 01-03-2021) Dostupné z: <https://www.theculinarypro.com/plate-presentations/>.

Kontakt:

PhDr. Roman Zima, PhD. (školiteľ)
KMKaT, FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: rzima@ukf.sk

Mgr. Lucia Bednáriková
KMKaT, FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
E-mail: lucia.bednarikova@student.ukf.sk

Kolotoč.sk – “Najväčší archív a online obchod s rómskou hudbou na internete”

Jana Ambrózová

Kľúčové slová: rom-pop, Kolotoc.sk, internet, Rómovia, rómska hudba

Keywords: rom-pop, Kolotoc.sk, Internet, Roma, Roma music

Abstract: In May, 2007, Michal Krupička published Kolotoc.sk, an internet portal intended for the presentation, archiving and mediation of the sale of Roma music in Slovakia. Kolotoc.sk received a relatively quick positive response right from its launch, especially among rom-pop bands, who began to use it to present their studio recordings or home-recorded music. In just the first 4 years of its existence, the site has collected more than 65,000 songs, making it one of the largest online storage facilities with music of Roma in Slovakia and surrounding countries. Although users replaced Kolotoc.sk with the social network Facebook and the video platform YouTube, between 2007 and 2015 kolotoc.sk played a crucial role as a cultural booster of the music genre and heightened the popularity of rom-pop bands. Koltoc.sk was not only a free and reliable alternative to the socially and economically inaccessible music recording industry – as it intended to serve the needs of the whole Romani community, but it also enabled many Rom-pop musicians in Slovakia, Czech Republic, even in Great Britain, to finally enter the online world of Rom-pop with their own music recordings. The aim of the following article is to present the findings obtained through the analysis of the Kolotoc.sk website and an ethnographic interview with the creator of the portal. In addition to the circumstances of the creation of the website and the contexts of its gradual development, I focus

on its textual content, philosophy of categorization of Romani music, and user interaction as well. Statistical representations obtained from Google Analytics serve as additional comparative material.

Úvod. V roku 2012 ma výskumné cesty zaviedli do liptovskej obce v okrese Poprad. V tom čase som venovala pozornosť tradičným sláčikovým hudbám a ich hernej produkcii. Pokým z pôvodnej rómskej sláčikovej muziky ostalo v lokalite len niekoľko starších hráčov, mimoriadnej obľube, predovšetkým u rómskych tínedžerov a ich rodičov, sa tešili dve miestne rómske tanečné kapely, ktorých inštrumentálnym základom boli elektrofonické hudobné nástroje kombinované so saxofónom. Okrem, takpovediac, štandardných aspektov hernej produkcie hudobno-nástrojových zoskupení, som vo výskume venovala pozornosť používanej terminológii, hudobným kategóriám, opisom a vybraným klasifikačným štruktúram, ktoré súvisia alebo sú priamo spojené s hudobnou interpretáciou, repertoárom, s tzv. "ľudovou" hudobnou teóriou – inými slovami, sústredila som sa na jazykový repertoár vzťahujúci sa na hudobný a muzikantský diskurz v skúmanom spoločenskom prostredí (porovnaj Agha, 2004: 24).

Muzikanti sami seba v prvom rade prezentovali ako hráčov tzv. *modernej* hudby. V ich vnímaní bola táto hudobno-žánrová kategória priamo odvodená z povahy hudobno-nástrojového obsadenia, hudobného repertoáru a **štílu** jeho hudobného spracovania a predvedenia. Do určitej miery sa ňou tiež vymedzovali voči predošlým typom nástrojových obsadení v lokalite. V etnomuzikologickom diskurze sa pre tento hudobný žáner a s nimi spojené typy nástrojových zoskupení ustálilo všeobecné pomenovanie *rom-pop* (Jurková, 2001: §2), niekde tiež *rómsky pop*, *rómske disko* (Kovalcsik, 2003: 30).

Ako píše Jurková (2001: §2), jeho počiatky možno hľadať v rómskej hudobnej kultúre v 60. rokoch 20. storočia, kedy najmä v prostredí profesionálnych rómskych hudobníkov badať vplyv populárnej hudby nielen v úrovni rozširovania herného repertoáru, tvorbe vlastných textov a melódií, ale aj na inštrumentálnom obsadení jednotlivých ansámblov. Po období popularity akustickej gitary medzi mnohými, aj bežnými rómskymi hudobníkmi (Davidová – Gelnar, 1989: 45) silnela v 90. rokoch 20. storočia obľuba elektrofonických hudobných nástrojov (Jurková, 2001: §2). Toto desaťročie znamenalo pre Rómov priznanie statusu národnostnej menšiny, predstavovalo tiež desaťročie rozvoja rómskej občianskej spoločnosti, verejnej prezentácie vlastných, etnicky príznačných umeleckých prejavov, vzniku rómskej tlače, učebníc a slovníkov, umeleckej literatúry, ale tiež politickej reprezentácie a rôznorodých organizácií (porovnaj Mann, 1998; Davidová, 1995). Etnomuzikologička J. Belišová, ktorá v tomto období navštívila desiatky rómskych komunít na strednom a východnom Slovensku, charakterizuje spomenuté dopady kultúrnych aj sociálno-ekonomických zmien na podmienky rozvoja hudobnej kultúry Rómov na vidieku veľmi výstižne: "Živá hudba a spev

ustupujú reprodukovanej hudbe. Pred vyše dvadsiatimi rokmi mali iba niektorí Rómovia magnetofón a reprodukováaná hudba sa púšťala iba príležitostne. Televízor a rádio však už mali takmer všetci. V priebehu rokov sa audioprehrávače stali samozrejmosťou v každej rodine, rozšírila sa ponuka televíznych aj rozhlasových hudobných staníc, pribudli elektronické médiá, internet, Rómovia si piesne púšťajú a posielajú aj cez mobilné telefóny. K reprodukovanej hudbe sa často pripája tanec, živý spev, občas aj živá hudba” (Belišová, 2012: 80).

Naznačený vývoj pokračoval v prvom decéniu nového milénia ešte intenzívnejším záujmom o využívanie možností internetu a záznamových technológií v rómskom prostredí a neobišiel ani obec, v ktorej som realizovala terénny výskum. Hudobníci vlastnili okrem nástrojov nahrávaciu aj ozvučovaciu techniku, počítač s nainštalovaným softvérom na záznam a editáciu zvuku. V tom čase rastúca popularita tvorby hudobných klipov viedla dokonca k tomu, že sme s mojou kamerou natočili 5 živých videoklipov, ktoré si okamžite nahrali na svoj profil na portáli Youtube. Muzikanti získavali hudobné nástroje prostredníctvom rôznych predajných a výmenných internetových stránok, cez platformu Skype si zasa s inými muzikantmi posielali tzv. **štíli** do syntezátorov. V celom snažení hudobníkov nešlo len o sebareprezentáciu technicky kvalitne vybavenými nástrojmi s bohatým diapazónom zvukových efektov. Zjavné boli tiež estetické kritériá a ideály, ktoré by chceli svojou hudobnou tvorbou naplniť a ďalej rozvíjať. Prezentácia na internete prostredníctvom portálu Youtube a sociálnej siete Facebook bola jednou zo súčastí ich propagačných a prezentačných aktivít.

Vlastniť umelecký profil na internetovom portáli *Kolotoc.sk* však bolo v tom období vecou prestíže aj istým zdrojom legitimacy každého rom-popového telesa. Rozširujúce sa možnosti a demokratizácia vo sfére hudobného nahrávacieho priemyslu, rovnako rozvoj a relatívna dostupnosť nahrávacích technológií a internetových služieb, predstavovali a predstavujú pre rom-popové kapely nielen nové možnosti vlastného rozvoja, ale tiež výzvy, na ktoré sa musia priebežne adaptovať a flexibilne na ne reagovať s cieľom stimulovať dopyt po ich tanečnej hudobnej produkcii zo strany potenciálnych zákazníkov, tiež obstať v konkurencii iných rom-popových kapiel, vystúpiť z radu a vyniknúť v húfe novovznikajúcich ansámblov.

Spomínaný portál *Kolotoc.sk* patrila v tom čase k najväčším portálom s rómskou *modernou* hudbou na Slovensku aj v Čechách. Z etnomuzikologického hľadiska predstavuje pozoruhodný fenomén hneď z niekoľkých dôvodov. Išlo o najvýznamnejšiu internetovú platformu, na ktorej bolo možné prezentovať hudbu kapely na internete širokému publiku. Podľa vlastných slov jej tvorca, prezentovaných v krátkom článku na portáli Redakcia R1, obsahovala v roku 2013 viac ako 124 200 nahrávok a videoklipov, viac ako 110 interpretov na nej malo umelecké profily (účty) a pravidelne ju navštevovalo takmer 53 tisíc užívateľov (Curejová 2013: §2). Na druhej strane ide o projekt, ktorého autor

je medzi skúmanými muzikantmi takmer neznámy. Stránka svojím grafickým riešením, funkcionalitou aj terminológiou využívanou napr. na označenia sub-žánrových kategórií, do ktorých hudobníci zaraďovali svoju tvorbu, vzbudzovala zvedavosť a otázky ako: Bola vytvorená Rómom/Rómami a čo dokáže prezradiť o hudobno-teoretickom vedení a ideovom a hodnotovom pozadí rom-popu? Ako jej podobu limitovali prostriedky a technické zručnosti tvorcu? Ako sa menila a adaptovala na potreby svojej cieľovej skupiny? Čo etnomuzikologicky významné nám o *rom-pop*-e vie jej bližšie skúmanie povedať? Rozhodla som sa kontaktovať jej tvorcu a preskúmať ju bližšie ako významný fenomén rom-popovej hudobnej kultúry prelomu prvého a druhého desaťročia 21. storočia.

Cieľom nasledujúceho príspevku bude prezentovať poznatky nadobudnuté analýzou internetovej stránky *Kolotoc.sk* a etnografickým interview s tvorcom a administrátorom portálu. Rozhovor bol realizovaný v roku 2018. Súčasne, vďaka odstupu od čias najväčšej popularity stránky bolo možné spolu s ním spätne reflektovať dôvody súčasnej zníženej návštevnosti a vďaka jeho ústretovosti nahliadnuť do štatistických údajov stránky prostredníctvom nástroja Google Analytics. V jednotlivých častiach príspevku postupne predstavím:

- okolnosti vzniku stránky;
- vybrané prvky grafického a funkčného riešenia jednotlivých podstránok;
- hlavné zmeny vo funkcionalite, ktoré od jej zverejnenia nastali;
- spôsob kategorizácie hudobného obsahu;
- vybrané štatistické údaje aktivít užívateľov stránky.

Pozadie vzniku stránky. Stránka *Kolotoč* bola na internete zverejnená v máji 2007 a ako stránka s hudobnou produkciou Rómov bola jediná svojho druhu na Slovensku aj v okolitých krajinách (Krupička, 2011: 349). Na jej tvorbe spolupracovalo viacero ľudí,⁶ avšak autorom nápadu a hlavným administrátorom stránky bol a je programátor Michal Krupička z obce Gánovce (okr. Poprad). Obec mala v roku 2011 podľa posledného sčítania celkovo 1 249 obyvateľov, z ktorých sa 160 prihlásilo k rómskej národnostnej menšine (Sčítanie obyvateľov 2011: 56). M. Krupička vyrastal v časti obývanej rómskymi obyvateľmi a ako muzikant (hráč na gitare) tiež intenzívne vnímal každodenné muzikantské aktivity miestnych nástrojových zoskupení. Pozitívny vzťah k hudobnej kultúre svojich susedov, ako pripustil v priebehu rozhovoru, bol umocnený jeho vtedajším pobytom v zahraničí, kedy mu

⁶ Prvú verziu Kolotoča po dizajnovej stránke pripravil Michal Krupička. Miroslav Riša pomáhal s niektorými programátorskými úlohami pri oboch verziách Kolotoča. Hlavný programátor druhej verzie bol Marián Vrabel. Jej grafiku tvoril Michal Krupička so Štefanom Vápeníkom a Klárou Tresčákovou.

práve rom-pop, ozývajúci sa svojho času v Gánovciach zo susedných obydľí, „*vipeckovaní na polku* dedini, *živé zábavi a tak*“, pripomínal domov.

Popudom k vytvoreniu stránky bola dávnejšia snaha vytvoriť portál, ktorý by slúžil na prezentáciu, archiváciu a sprostredkovanie predaja hudby. *Kolotoc.sk* mal medzi rómskymi interpretmi pomerne rýchlu odozvu hneď od svojho spustenia, bez nutnosti použiť akékoľvek dostupné propagačné nástroje. Zámerom administrátora bolo sústreďovať na portáli výlučne „róm-ske“ piesne, resp. piesne produkované rómskymi interpretmi, takže niekoľko prvých rokov strávil, okrem iného, nad odstraňovaním hudobnej produkcie slovenských nerómskych zábavových kapiel. Približne po dvoch rokoch bol na stránke povolený reklamný obsah, ktorý mu cez používateľské kliknutia doteraz zabezpečuje jedinou formu finančnej náhrady za náklady spojené s jej elementárnou prevádzkou.⁷

Zámerom tiež bolo vytvoriť stránku farebne pútavú, súčasne však užívateľsky ústretovú, s promptnou odozvou, t.j. aby jej interaktívne prvky dokázali ovládať aj menej technicky zruční hudobníci. *Kolotoc.sk* prešiel v roku 2011 väčšou rekonštrukciou, reagujúcou na aktuálnu prax a potreby súdobých hudobných telies. Stránka bola prepojená s portálmi Facebook, Twitter aj Pókec.

Pre rastúci ohlas stránky v prostredí rómskych hudieb a interpretov pochádzajúcich z Českej republiky bola vytvorená česká jazyková verzia stránky s vlastnou doménou (*Kolotoc.cz*) s totožným hudobným obsahom a architektúrou.⁸ Obidve verzie stránky je súčasne možné načítať vo viacerých jazykových mutáciách (v roku 2011 bola stránka preložená do rómčiny a angličtiny, neskôr tiež do maďarčiny). Prezrádajú snahu administrátora portálu cieľiť na rómskych umelcov a poslucháčov, jednak vo vybraných štátoch strednej Európy, jednak na Rómov, prevažne pracovných migrantov s rodinami, žijúcich vo Veľkej Británii a aktívne sa zaujímajúcich o hudobné dianie v Čechách aj na Slovensku.

Vo februári 2015 bola pod hlavičkou Compucraft sprístupnená mobilná aplikácia *Kolotoc.sk* (posledná aktualizácia 14. 3. 2017), ktorú si zadarmo do mája 2021 stiahlo vyše 5 000 záujemcov (Hodnotenie 3,5 z 5). M. Krupička to nepovažuje za veľký úspech. Navyše si ju mnohí z nich súčasne tiež odinštalovali. Aplikácia je plne funkčná.

M. Krupička vo svojom príspevku (porovnaj Krupička 2011: 349-350) uvádza štatistické údaje platné pre prvé roky jej fungovania, ktorými poukazuje na jej veľkú a naďalej stúpajúcu popularitu medzi používateľmi: za prvé 4 roky existencie stránka zhromaždila vyše 65 000 piesní. V roku 2010 predstavoval počet návštevníkov stránky 2 206 573 a počet zobrazených stránok v rámci portálu 31 633 400, čo je pozoruhodné množstvo. K marcu 2011

⁷ Dovtedy M. Krupička stránku financoval a rozvíjal zo súkromných zdrojov.

⁸ Zakúpené boli tiež domény pre maďarskú verziu (*gypsy.hu*), bulharskú (*gypsy.bg*) a rumunskú (*romale.ro*). Tieto domény však nie sú doteraz sfunkčnené.

navštívilo stránku každý deň v priemere 8 000 návštevníkov, z toho 5 000 bolo unikátnych. Mesačný počet návštev stránky od 1. 2. 2008 do 28. 2. 2011 poukazuje na výrazný nárast po takmer 4 rokoch jej vzniku (viď Obr. 1).

Obrázok č. 1: Mesačný počet návštev stránky od 1. 2. 2008 do 28. 2. 2011

Zdroj: Prevzaté z Krupička, 2011: 350, s dovolením autora

Napĺňanie stránky mediálnym obsahom. Hudobný a audiovizuálny obsah stránky je na portál nahrávaný samotnými umelcami alebo bežnými používateľmi,⁹ ktorí si na stránke vytvorili svoje užívateľské účty. Aktuálne stránka obsahuje 216 618 piesní (z toho 8 998 piesní na stiahnutie) a má 66 751 registrovaných užívateľov a 171 umelcov s umeleckými účtami [1].

Prvá verzia stránky poskytovala používateľom iba možnosť nahráť skladbu na internetovú stránku, ktorú si mohli jej návštevníci následne priamo zo stránky prehrať. Druhá verzia už ponúkala založenie tzv. umeleckých profilov,¹⁰ ktoré administrátor vytváral jednotlivým interpretom po vyplnení on-line formuláru a overení ich identity. Tie umelcom (kapelám, spevákom, rómskym ľudovým hudbám) umožňovali vlastné nahraté piesne monetizovať – za poplatok (0,40 Eur) realizovaný SMS-správou bolo možné zvolenú pieseň z profilu stiahnuť do akéhokoľvek kompatibilného zariadenia. Tento model sa však podľa slov M. Krupičku neujal, mesačne stránka umelcom zarobila relatívne nízke sumy. Žiadnu inú možnosť stiahnuť si nahratú pieseň zadarmo stránka nikdy neponúkala. Návštevníci si však cestu našli, napr. cez počítačový softvér RealPlayer.¹¹ Na 50. mieste v rebríčku najpopulárnejších piesní za posledný týždeň je aktuálne pieseň s názvom „program na sťahovanie zkolotoca“ (z 29. 5. 2009), ktorá v popise skladby obsahuje odkaz, cez ktorý si je možné stiahnuť program na sťahovanie piesní zo stránky [2].

Stránka ponúka možnosť nahrávania dvojakého mediálneho obsahu:

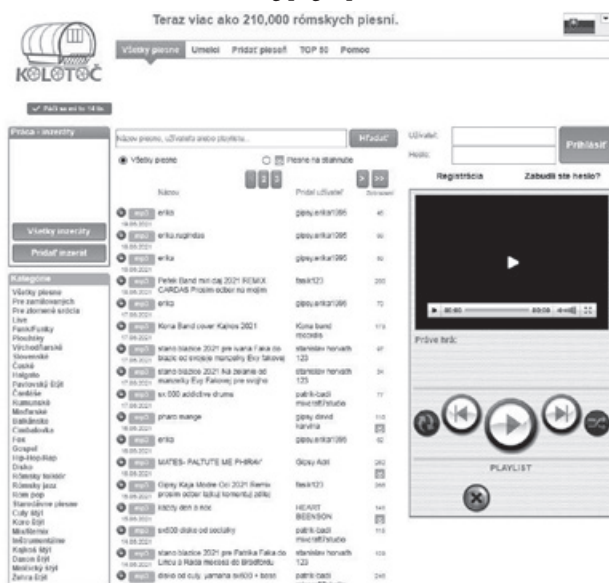
⁹ V takom prípade nahrávajú svoje obľúbené piesne.

¹⁰ V roku 2018 mala stránka celkom 150 umeleckých profilov, do roku 2021 pribudlo len 21 profilov. Medzi interpretmi sú tiež rómski umelci žijúci vo Veľkej Británii a v Českej republike. Takmer 500 žiadostí o tento typ účtu „čaká na overenie.“ Toto pomerne veľké číslo zahŕňa takisto množstvo falošných profilov niektorých známych rom-popových interpretov.

¹¹ Išlo o multimedialný prehrávač od spoločnosti RealNetworks, ktorý slúžil na sťahovanie videí z internetu. Videá bolo možné konvertovať do formátov videa (AVI, MOV, MP4 atď.), ako aj do MP3 iba na počúvanie.

zvukových súborov vo formáte MP3 a videí prostredníctvom linku na YouTube portáli. Každý mediálny súbor na stránke nadobudne svoju vlastnú podstránku, kde je ho možné prehrať cez integrovaný prehrávač. Súčasne sa hypertextový odkaz v podobe názvu skladby stáva súčasťou zoznamov, ku ktorým sa užívateľ dostane kliknutím na jednu zo žánrových kategórií v ľavom zvislom menu. Približne od roku 2013 podľa M. Krupičku citeľne vzrástol význam prezentácie tvorby formou videoklipov, resp. hudobných súborov upravených do podoby videa (hoc iba s fotografiou, resp. kolekciou fotografií), čo sa odzrkadlilo aj na zvýšenom množstve tohto typu obsahu na stránke. Navyše, keď sa pozrieme do podstránok najnovších skladieb, často v popise nájdeme link na totožný obsah nahrať aj na portáli Youtube vo forme videa.

Obrázok č. 2: Úvodná stránka (tzv. landing page) portálu Kolotoč

Zdroj: Internetová stránka www.kolotoc.sk (cit. 21-6-2021)

Hlavné horizontálne menu obsahuje podstránky: *Všetky piesne*, *Umelci*, *Pridať pieseň*, *Top 50* (rebríčky – za včera, za týždeň, za mesiac, za celé obdobie) a *Pomoc*. Menu sa po prihlásení do osobného účtu rozširuje o *Môj profil*, *Moje piesne* a *Oblíbené playlisty*. Vľavo dole je zvislé menu so žánrovými kategóriami. V centrálnej časti sa zobrazujú najnovšie nahraté skladby (s dátumom nahratia na stránku, menom majiteľa účtu a počtom prehratí) s vyhľadávacím oknom v hornej časti. Kliknutím na zelenú ikonku krúžku vedľa každej skladby je možné túto okamžite zaradiť do playlistu prehrávača vpravo. Po prihlásení sa do osobného účtu je v prehrávači možné vytvárať personalizované zoznamy skladieb.

Stránka obsahuje formulár, prostredníctvom ktorého používateľ s vlastným účtom nahráva skladbu do portálu. Zaškrtnutím vybraných žánrových kategórií – “tagovaním skladby” – sa nahratá skladba následne zobrazí nielen v centrálnej časti stránky, ale po kliknutí na príslušnú hudobnú kategóriu v ľavom zvislom menu takisto v zozname skladieb tejto kategórie (viď Obr. 2).

Obrázok č. 3: Formulár

Pridať pesieň

Názov pesne (* musí sa vyplniť)

Popis pesne (nemusí sa vyplniť, môže obsahovať informácie o autoroch, hudobníkoch, text pesne a iné informácie)

Vybrať kategórie pre pesieň:

☐ Pre zamilovaných	☐ Pre zlomené srdcia
☐ Live	☐ Funk/Funky
☐ Ploužáky	☐ Východoľanské
☐ Slovenské	☐ České
☐ Haigato	☐ Pavlovský štýl
☐ Čardáše	☐ Rumunské
☐ Maďarské	☐ Balkánske
☐ Cimbaloška	☐ Fox
☐ Gospel	☐ Hip-Hop/Rap
☐ Disko	☐ Rómsky folkdór
☐ Rómsky jazz	☐ Rom pop
☐ Staroďavne pesne	☐ Culy štýl
☐ Koro štýl	☐ Mix/Remix
☐ Inštrumentálne	☐ Kajkoš štýl
☐ Davon štýl	☐ Maľický štýl
☐ Žebra štýl	

☒ Pridať video rómskej hudby z portálu www.youtube.com

URL adresa videa v tvare <http://www.youtube.com/watch?v=MZXlgNMDK3E>

☐ Nahrať MP3 pesieň z počítača

Odoslať pesieň

Zdroj: Internetová stránka www.kolotoc.sk (cit. 21-6-2021)

Podstránka práve nahratej skladby (viď Obr. 4) obsahuje okrem názvu, mena užívateľa, ktorý ju nahral na stránku, fejsbukových tlačidiel a prehrávača skladby vidieť (zhora nadol): nástroj pre hlasovanie, ktoré skladbu posúva nahor v *Top 50* rebríčku, tlačidlo pre “zmenu kategórie” (zobrazená pesieň je napríklad zaradená do tzv. pavlovského štýlu), možnosť pridať skladbu do rádia, alebo do osobného playlistu, tlačidlo s textom “Ak pesieň nehrá alebo nie je rómskeho charakteru”, komentárová sekcia.

Obrázok č. 4: Podstránka práve nahratej skladby

Zdroj: Internetová stránka www.kolotoc.sk (cit. 21-6-2021)

Funkcie stránky, ktoré sa časom neosvedčili. Jednou z nich bola možnosť “Pridať správu” z umeleckého účtu, prostredníctvom ktorých mohli interpreti avizovať svoje nadchádzajúce koncerty. Okolo roku 2015 sa prestala úplne využívať. Približne v roku 2013 sa prestali piesne užívateľmi hodnotiť prostredníctvom systému 5 hviezdčiek (“rating skladieb”) – užívateľom to narúšalo aktuálnosť rebríčkov. Menej využívanou sa tiež stala funkcia vytvárania personalizovaných playlistov. Pravdepodobným dôvodom bola komplikovanosť používateľského grafického rozhrania pri ich tvorbe. Stránka tiež obsahuje duplikáty nahrávok, ktoré je nutné manuálne odstraňovať pri údržbe stránky. Medzi novinky patrí sekcia „Práca – Inzeráty“, ktorou by chcel administrátor opäť pritaiahnuť pozornosť svojej cieľovej skupiny. Ide o pomerne nezvyčajný prvok. Čas ukáže, či je v kontexte zamerania stránky opodstatnený.

Etnomuzikologicky zaujímavé prvky stránky: Kategórie. Výskum každej hudobnej kultúry implikuje taktiež dokumentáciu a sémantickú analýzu tzv. hudobnej folkstaxonómie. Do systému pojmov a kategórií v hudobnej rom-popovej kultúre možno zaradiť napríklad také, prostredníctvom ktorých interpreti a poslucháči rozlišujú medzi jednotlivými ansámbľami a ich tvorbou, charakterizujú interpretačné kvality hudobnej produkcie, či vymedzujú štýlové znaky a rozmanité zvukové kvality hudobného repertoáru (**štíl**).¹² Stránka od začiatku svojho vzniku pre tieto potreby prezentovala sekciu s názvom “Kategórie”, s využitím ktorých má každý pri nahrávaní skladby možnosť pieseň do jednej,

¹² Rovnako sú pre diskurz v prostredí rom-popu významné žánrové termíny tanečných a netanečných piesní (sladkák, fox, čardáš, bitpolka, latino, disko, halgato), označenia typov nahrávok (mix, remix, demo, cover, na želaňe), nehovoriac o vlastných hudobno-teoretických konceptoch a pojmoch spätých s ovládaním syntezátora a tvorbou/aranžovaním hudby.

alebo viacerých z nich zaradiť, aby uľahčil poslucháčom vyhľadávanie a selekciu skladieb. Ide o pomerne heterogénnu zmes pojmov, na ktorú sa užívatelia do určitej miery adaptovali. Vychádzajú: z označení piesňových žánrov, rom-pop štýlov, z charakteru nástrojového obsadenia ansámblu, komunikujú geografický pôvod piesne, druh tanečnej hudby atď.

Od momentu prvého kontaktu so stránkou ma zaujímalo, akého myšlienkového procesu, znalostí a zámerov je tento zoznam výsledkom. Ukázalo sa (Tab. 1), že administrátor vychádzal z vlastného internetového prieskumu a úsudku. Príznačné je, že sa na neho časom obrátili samotní interpreti, aby medzi ne vložil také, ktoré sami v rom-pop diskurze používajú. Posledné dva stĺpce tabuľky prezentujú počty skladieb priradené k jednotlivým kategóriám v rokoch 2018 a 2021. Uvedené čísla približne naznačujú, ktoré kategórie sú medzi interpretmi najvyužívanejšie. Do istej miery sa dá podľa nich tiež usudzovať o charaktere hudby, ktorú portál obsahuje, avšak tu je nutné brať čísla s istou rezervou, nakoľko nie všetky piesne sú podľa M. Krupičku “správne” zaradené (o duplikátoch som sa zmieňovala vyššie). V tomto ohľade vnímam ako potenciálne zaujímavé spätné preskúmanie stránky v spolupráci s expertmi – hudobníkmi a hudobníčkami z prostredia rom-pop-ovej hudobnej scény. Kontrola správnosti „tagovania“ skladieb by prezradila veľa dôležitých parciálnych informácií o tom, ktoré zvukové prvky a aspekty nahrávok považujú interpreti za štýlotvorné, resp. ktoré kritériá zohrávajú úlohu pri vyhodnocovaní kvality interpretácie, rozlišovaní regionálnych odlišností, oceňovaní estetických kvalít interpretácie.

Tabuľka č. 1: “Kategórie” skladieb na stránke *Kolotoc.sk*

pôvod označenia	kategória	2018	2021
admin	Pre zamilovaných	12 512	12 949
admin	Pre zlomené srdcia	7 430	7 769
admin	Live	12 537	12 777
admin	Funk/Funky	4 223	4 239
admin	Ploužáky	16 296	16 360
admin	Východňarské	3 926	3 949
admin	Slovenské	9 161	9 109
admin	České	3 184	3 228
admin	Halgato	2 572	2 564
užívatelia	Pavlovský štýl	37 446	37 941
admin	Čardáše	24 253	24 298
admin	Rumunské	1 905	1 879
admin	Maďarské	4 894	4 868
admin	Balkánske	358	355

admin	Cimbalovka	1 206	1 184
admin	Fox	3 650	3 634
admin	Gospel	1 844	1 844
admin	Hip-Hop/Rap	2 964	2 951
admin	Disko	8 834	8 920
admin	Rómsky folklór	1 817	1 808
admin	Rómsky jazz	2 443	2 462
admin	Rom pop	8 340	8 425
admin	Starodávne piesne	1 853	1 878
užívatelia	Culy štýl	17 996	18 537
užívatelia	Koro štýl	17 174	17 605
admin	Mix/Remix	5 523	5 516
admin	Inštrumentálne	4 211	4 336
užívatelia	Kajkoš štýl	8 954	9 207
užívatelia	Daxon štýl	7 890	9 732
užívatelia	Malčický štýl	9 460	9 846

Zdroj: Internetová stránka www.kolotoc.sk (cit. 5-5-2021), e-mailová komunikácia s M. Krupičkom z dňa 20. 6. 2021.

Názvy jednotlivých skladieb. Používatelia nahrávajú svoje, prípadne cudzie piesne pod rozmanitými názvami. Štruktúrou a obsahom názvu piesne komunikujú ďalšie informácie všetkým potenciálnym poslucháčom, rovnako informácie, ktoré prezrádzajú ďalšie podrobnosti o aktuálnej hudobnej a nahrávacej praxi v prostredí rom-pop-u. Vyberám desať príkladov:

1. *erika;*
2. *Oto Kral – Kec Ja Umrem;*
3. *kona band demo 2021 cover;*
4. *Pefek Band miri daj 2021 REMIX CARDAS Prosim odber na mojim kanalu pro dalsi skladby 2021 dekuji vsem odkaz pod tym;*
5. *stano blazice 2021 pre ivana Faka do blazic od svojej manzelky Evy fakovej k jeho 50 .rokov;*
6. *Gipsy tomas pepo 2021 bari dug man hin TLAK remix 2021 odkaz pod tym dekuji vsem;*
7. *Gipsy Mekenzi – So Dzanav So Dzanav – [KrasoTa] – PecKa;*
8. *Gipsy Mafo – PavlovCe – Phen Mange – [Vlastna Tvorba] – New – 2020;*
9. *Gipsy Mekenzi – Chvala – Mix – DIISKO – SLADAKY- Vyber McK ♪ ♪;*
10. *skuska.....nuda.*

Používatelia stránky označujú piesne svojím menom, alebo prezývkou (príklad 1.), bežná je kombinácia mena interpreta a názvu skladby (príklad 2.). Piesne nesúce názov kapely (príklad 3.) často obsahujú rok vydania (v tomto prípade nahratia a on-line zverejnenia hudby) a pojmy ako *cover* a *demo*. Posledné dve explicitne hovoria o metóde hudobného spracovania a o pôvode skladby. *Demo* je označenie pre pieseň albumu s repertoárom prevzatým od iných interpretov (muzikanti nie sú autormi textu, melódie). *Cover* v spojení s *demom* ale spresňuje, že ide o vlastnú hudobnú reinterpretáciu nahrávky cudzieho umelca, ktorý ale tiež nebol pôvodným autorom piesne. Ak názov skladby obsahuje slovo *remix* (príklad 4.), ide o inovatívne hudobné prepracovanie cudzej/vlastnej skladby v rovine tzv. **štílu**. Pefek Band navyše – ako mnohí ďalší užívatelia – vyzývajú cez názov takisto k sledovaniu na videoportáli Youtube.

Veľmi častou a – v čase ústupu šírenia rómskej hudby na CD nosičoch alebo USB – takmer jedinou cestou, ako monetizovať svoju tvorbu v čase pandémie, je nahrávať tzv. piesne *na želanie* (príklad 5.). Názvy skladieb niekedy obsahujú slová, ktorými používateľ vyjadruje pozitívny postoj k nahranej hudbe. Jedným z najbežnejších je aj v osobnej komunikácii muzikantov slovo *tlak*, menej *pecka* (príklady 6., 7.).

Vlastná tvorba (príklad 8.) je v prostredí rom-pop-u vnímaná ako výraz snahy profesionalizovať svoje aktivity, je tým takisto statusovou záležitosťou, niečím, čo kapelu/interpreta pri systematickej a pozitívne vnímanej tvorbe môže časom zaradiť medzi váženejších lídrov žánru. Pojem *mix* v názve skladby (príklad 9.) znamená, že ide o nahrávku obsahujúcu viacero samostatne nahraných skladieb. V tomto prípade názov skladby obsahuje označenie žánrový identifikátor piesne, resp. vzťah k druhu tanečnej hudby.

Posledný príklad (príklad 10.) odkazuje na bežnú prax súčasných rómskych kapiel, ku ktorej významne prispeli užívateľské možnosti sociálnych sietí a videoportálov – možnosť nahráť sa v štúdiu smartfónom alebo vysielat' záznam ako živé video na internete, či zverejniť ho ako hudobnú ukážku na vlastnom profile na videoportáli Youtube. V tomto prípade ide o zvukovú nahrávku, ktorá vznikla počas skúšky telesa, kapela súčasne indikuje, že ide o výsostne pracovný záznam, resp. nedokončený aranžmán.

Vybrané štatistické údaje zo stránky Google Analytics, platné pre stránku Kolotoc.sk

Obrázok č. 5: Celkový počet návštev za celé analyzované obdobie

Zdroj: Google Analytics – Kolotoc.sk, (cit. 22-6-2021)

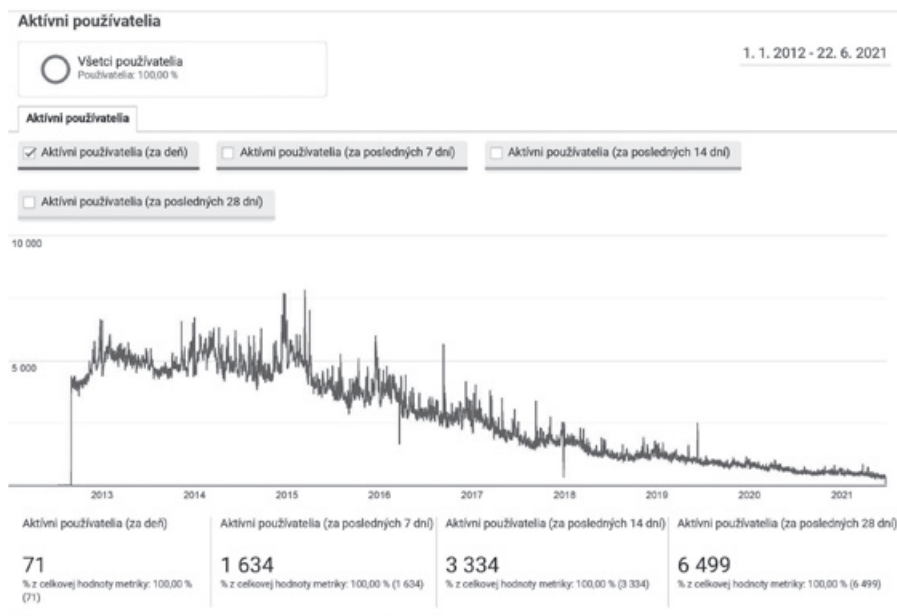
Stránka mala za celé obdobie využívania analytickej služby (nie za obdobie existencie stránky) vyše 3,3 milióna nových používateľov (s unikátnymi IP adresami), ktorí ju a jej jednotlivé podstránky zobrazili viac ako 126 mil. rás. Koláčový graf (Obr. 5) ukazuje pomer medzi novými a pravidelnými používateľmi. V dolnej časti sa zobrazuje miera využívania jednotlivých jazykových mutácií stránky. Počas prvého maxima krivky relácií (1. 12. 2012 – 31. 12. 2012) bolo zaznamenaných celkom 254 542 relácií; počas druhého maxima (1. 12. 2014 – 31. 12. 2014) 269 152 relácií; napríklad v období od 1. 12.

2018 do 31. 12. 2018 už len 59 445 relácií. V priebehu aktuálneho mesiaca (1. 6. 2021 do 22. 6. 2021) to bolo iba 9 657 relácií.

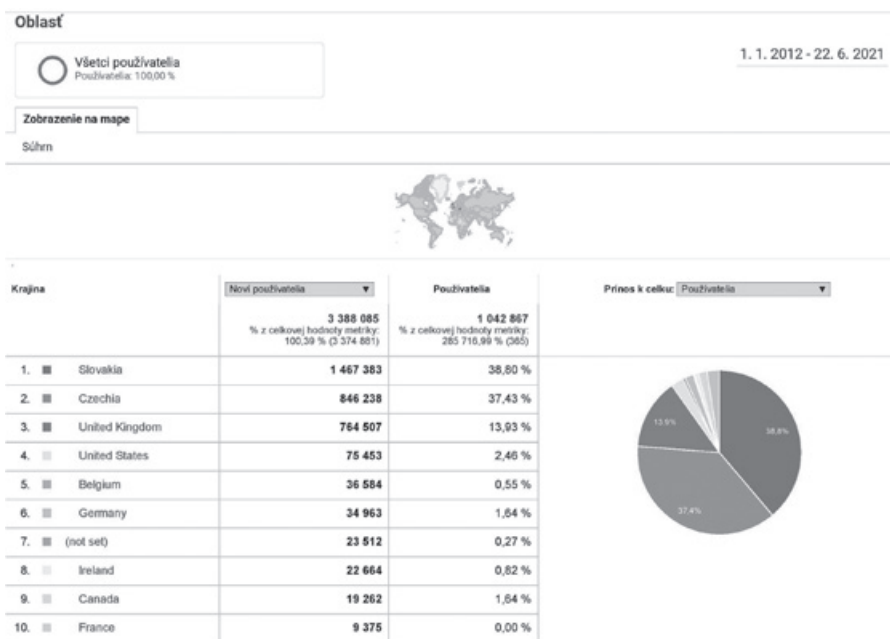
Aktívni používatelia predstavujú jedinečných používateľov, ktorí do posledného dňa aktívneho rozsahu vykonali aspoň 1 reláciu. Priemerný počet predstavuje 71 používateľov za deň. Dňa 24. 12. 2012 to však bolo 6653 používateľov, 24. 12. 2014 7679, 24. 12. 2017 2539 a 21. 6. 2021 celkom 316 aktívnych používateľov.

Zaujímavý je pomer používateľov pripájaných zo Slovenska a Českej republiky (Obr. 7). Rovnako pozoruhodná je miera pripájania z Veľkej Británie, čo možno vysvetliť vysokým počtom tu žijúcich alebo pracujúcich slovenských aj českých Rómov. Viacero rom-pop-ových kapiel pôsobí aj v tejto časti Európy.

Obrázok č. 6: Celkový počet tzv. aktívnych používateľov celé obdobie využívania analytickej služby

Zdroj: Google Analytics – Kolotoc.sk, (cit. 22-6-2021)

Obrázok č. 7: Počet nových používateľov podľa krajín za celé obdobie využívania analytickej služby

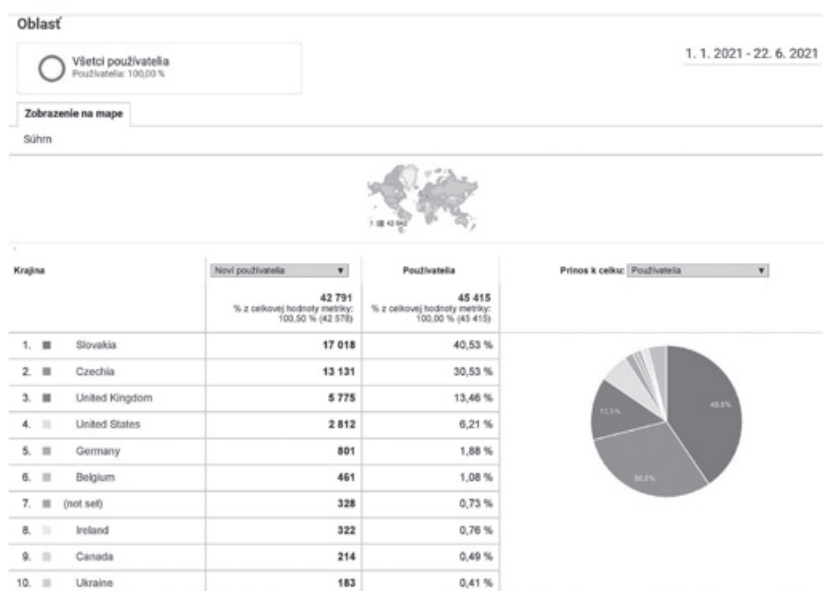
Zdroj: Google Analytics – Kolotoc.sk, (cit. 22-6-2021)

Počet nových používateľov podľa krajín zobrazuje Obrázok č. 8. Zaujímavá je hodnota platná pre používateľov pripájajúcich sa zo Spojeného kráľovstva.

Obrázok č. 8: Počet nových používateľov podľa krajín v období jej najväčšej popularity (2012-2016)

Krajina	Noví používatelia	Používatelia	Prínos k celku: Používatelia
	2 508 716 % z celkovej hodnoty metriky: 100,40 % (2 498 704)	0 % z celkovej hodnoty metriky: 0,00 % (0)	
1. 🇸🇰 Slovakia	1 076 940	-NaN %	Pre toto zobrazenie neexistujú žiadne údaje.
2. 🇬🇧 United Kingdom	615 723	-NaN %	
3. 🇨🇪 Czechia	600 785	-NaN %	
4. 🇺🇸 United States	40 349	-NaN %	
5. 🇧🇪 Belgium	27 737	-NaN %	
6. 🇩🇪 Germany	23 127	-NaN %	
7. 🇸🇪 (not set)	21 078	-NaN %	
8. 🇮🇪 Ireland	17 460	-NaN %	
9. 🇨🇦 Canada	15 225	-NaN %	
10. 🇳🇱 Netherlands	7 728	-NaN %	

Zdroj: Google Analytics – Kolotoc.sk, (cit. 22-6-2021)

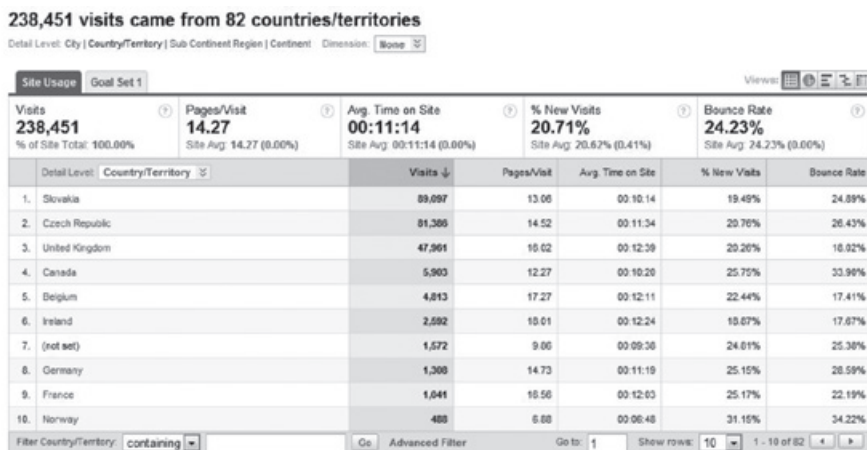
Obrázok č. 9: Počet nových používateľov podľa krajín v prvom polroku 2021

Zdroj: Google Analytics – Kolotoc.sk, (cit. 22-6-2021)

Obrázok č. 10: Prehľad zariadení (a ďalších údajov), cez ktoré používatelia navštevovali stránku za celé analyzované obdobie

Zdroj: Google Analytics – Kolotoc.sk, (cit. 22-6-2021)

Obrázok č. 11: Štatistika návštevníkov za marec 2011

Zdroj: Prevzaté z Krupička 2011: 34. S dovolením autora

Pre porovnanie uvádzam staršiu štatistiku platnú za marec 2011 (Obrázok č. 11). Počas jedného mesiaca mala stránka takmer 240 000 návštev, priemerný čas zotrvania na stránke bol vyše 11 minút. Takmer 21 % používateľov predstavovalo nových návštevníkov.

Záver – „Pomalá smrť stránky“. Týmito slovami M. Krupička opísal vývoj návštevnosti stránky v priebehu posledných piatich rokov. Štatistické údaje jasne poukazujú na to, že Kolotoc.sk má stále síce svojich používateľov, zďaleka však nedokáže konkurovať novým internetovým portálom, ktoré súčasným kapelám poskytujú rozmanité možnosti vlastnej sebareprezentácie a živej interakcie s publikom. Jednu z výraznejších zmien administrátor zaznamenal v období rozšírenia smartfónov a lepšej dostupnosti internetového (Wi-Fi) pripojenia. Umelecké účty dnes nahrádzajú profilové „stránky“ na Facebooku a profilové kontá s videoklipmi alebo videozáznamami na portáli Youtube.

Funkčné prvky súčasného náročného publika, ktoré stránka neobsahuje, a ktoré by si vyžadovali jej rozsiahlu, finančne náročnú rekonštrukciu, začali ponúkať iné dobrovoľnícke aj grantovo financované internetové projekty zamerané (aj) na verejnú prezentáciu hudby. Napríklad *Radio Lucka* [4] – súkromná iniciatíva Dagmar Horváthovej, žijúcej v Českej republike, saturuje limity v sťahovaní na *Kolotoc.sk* tým, že sa priamo špecializuje na sprístupňovanie najnovších albumov najprestížnejších rom-pop-ových kapiel na Slovensku a v Čechách.¹³ Druhým príkladom je populárne internetové *Rádio ROMA* [5], prevádzka ktorého bola finančne podporená Fondom

¹³ Paradoxne, na stránke Kolotoc.sk je možné nájsť na 6. mieste v rebríčku top 50 za posledný týždeň a na 2. mieste za posledný mesiac video-tutorial, ako sťahovať celé albumy skladieb práve z tohto „konkurenčného“ portálu [3].

na podporu kultúry národnostných menšín SR, ponúkajúce rôznorodý obsah (články, diskusie, živé prenosy).

Výrazný rozvoj navyše zaznamenávame vo sfére nahrávacích štúdií, ktoré cielia svoju ponuku na rómskych interpretov. Tie okrem samotného nahrávania často zastrešujú časť marketingových aktivít, tvorbu videoklipu a on-line propagáciu. Niektoré menej exponované, sídlia v menších mestách alebo obciach, sú finančne dostupné aj pre začínajúce kapely. Nahrať album totiž znamená oficiálne prekročiť prah hudobnej produkcie v rodinnom prostredí či blízkom okolí obce a vstúpiť do živého on-line sveta rom-popu ako „hotové“ hudobné teleso. Na Slovensku patria medzi najznámejšie napríklad *Slovak music recording Paul* – pôvodne nazývané ako Štúdio ESPRIT, ďalej štúdio jednej z najznámejších rom-pop-ových kapiel *Gipsy Culy*, ktoré zverejňuje videoklipy na Youtube účte *Studio – JD*, Štúdio *Gitano Records* založené Igorom Kmeťom ml., alebo *SG STUDIO PAVLOVCE* – nahrávacie štúdio v „Mekke“ slovenského rom-popu – v Pavlovciach nad Uhom.

Hoci prognózy stránky Kolotoc.sk nie sú vonkoncom pozitívne, svoju spoločenskú úlohu splnila. Tiež istým spôsobom svet rom-popu spolutvorila a tvarovala takisto očakávania a vkus jeho poslucháčskej základne. Obdobie rokov 2007 až 2015 predstavuje jednoznačne jej najúspešnejšiu fázu existencie. Založenie profilu na Kolotoc.sk malo vtedy iniciačnú príchut' zvýznamnenú prvou verejnou internetovou prezentáciou vlastnej tvorby.

Podrobnejšie skúmanie tohto aj ďalších portálov a internetových projektov má potenciál odkryť odbornej verejnosti množstvo dôležitých informácií o živote hudobného žánra, ktoré časom zmiznú pod ďalšími nánosmi internetového obsahu. Navyše, internetové správanie používateľov stránok, hudobníkov a spevákov sa organicky prispôsobuje, resp. živo reaguje na nové algoritmy, funkcionality a technické zdokonalenia. Má spätný vplyv na ich hudobné sebareflexie, muzikantskú identitu, prestíž, hodnotové nastavenia, hudobné preferencie, vkus. Aj preto sa výskum on-line aktivít (nielen) Rómov na Slovensku stáva otázkou nutnosti priebežného mapovania a dokumentácie, z analytického a vedecko-interpretačného hľadiska súčasne vyžaduje nevyhnutne interdisciplinárny prístup.

Literatúra a pramene:

- AGHA, A.: *Registers of Language*. In: Duranti, A. (ed.): *A Companion to Linguistic Anthropology*. Oxford: Blackwell Publishing, 2004, s. 23–45
- BELIŠOVÁ, J.: *Posuny v rómskej hudbe na Slovensku a jej funkcie v súčasnosti*. In: *Romano džaniiben*, 2012, roč. 19, č. 2, s. 77–99.
- CUREJOVÁ, L.: *Hľadáš rómsku hudbu, tak jedine www.kolotoc.sk*. Redakcia R1, 2013. [online] (cit. 15-6-2021) Dostupné na: <http://www.redakciar1.sk/2013/09/hladas-romsku-hudbu-tak-jedine.html>.
- DAVIDOVÁ, E.: *Cesty Romů: Romano drom 1945-1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995.

- DAVIDOVÁ, E. – GELNAR, J.: Tradiční i současný romský (cikánský) písňový folklor. In: Český lid, 1989, roč. 76, č. 1, s. 39-46.
- JURKOVÁ, Z.: Rompop (Printable version). Rombase: Didactically Edited Information on Roma: 2001. [online] (cit. 10-6-2021). Dostupné na: <http://rombase.uni-graz.at/cd/data/music/genres/data/rompop.en.pdf> Kolotoč. [online] (cit. 15-6-2021) Dostupné na: <http://www.kolotoc.sk/sk/home.html#/home>.
- KOVALCSIK, K.: Hudba Romů v Maďarsku. In: Jurková, Z. (ed.): Romská hudba na přelomu tisíciletí: Romani music at the Turn of the Millenium. Sborník referátů z etnomuzikologické konference. Praha, 26. 5. 2003. Praha: Studio Production Saga a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2003, s. 21-31.
- KRUPÍČKA, M.: Kolotoc.sk – prezentácia rómskej hudby na Internetu. In: Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet: „Integrácia marginalizovaných skupín do spoločnosti“. Ružomberok: katolícka univerzita v Ružomberku & Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Chełmie, 2001, s. 349-350. [online] (cit. 15-6-2021) Dostupné na: https://www.prohuman.sk/files/Zbornik_Integracia_marginalizovanych_skupin_do_spolocnosti.pdf.
- MANN, A. B.: Problém identity Rómov. In: Kiliánová, G. (Ed.): Etnologické štúdie 5 : Identita etnických spoločenstiev : Výsledky etnologických výskumov. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 1998, s. 45-70. Obyvateľstvo trvalo bývajúc v obciach SR podľa materinského jazyka. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011. In: Sčítanie obyvateľov, domov a bytov, 2011, riadok 56. 86 s. [online] (cit. 10-6-2021) Dostupné na: https://slovak.statistics.sk/wps/wcm/connect/e285abec-6b1c-46ea-93de-0507fc844183/Tab_5_Obyv_trvalo_byvajuca_v_obciach_SR_podla_materinskeho_jazyka_SODB_2011.pdf?MOD=AJPERES&CVID=kKC5u9T&CVID=kKC5u9T&CVID=kKC5u9T&CVID=kKC5u9T

Internetové odkazy na časti stránky Kolotoc.sk

- [1] <http://www.kolotoc.sk/sk/home.html#/home>, (cit. 21-6-2021).
- [2] <http://www.kolotoc.sk/#/detail/24442.html>, (cit. 21-6-2021).
- [3] <http://www.kolotoc.sk/sk/home.html#/detail/160811.html>, (cit. 21-6-2021). [4] <https://radiolucka.wixsite.com/radiolucka/albumy>, (cit. 5-5-2021). [5] <http://www.radioroma.sk/>, (cit. 5-5-2021).

Kontakt:

Mgr. Jana Ambrózová, PhD.
Katedra etnológie a folkloristiky
FF UKF v Nitre
Hodžova 1, 94901 Nitra
E-mail: jambrozova@ukf.sk

Recenzia

VONTORČÍK, E.: Bitka pri Viedni 1683. Stret civilizácií kresťanského kríža a islamského polmesiaca. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov, 2020, 651 s.

Etnokultúrne tradície slovenského národa sú od prelomu 10. a 11. storočia spojené s Uhorským kráľovstvom, respektíve s Rakúsko-Uhorskou monarchiou. Vysvetľovanie a chápanie historických a kultúrnych kontextov existencie slovenskej národnosti a vývoja slovenského národa nie je možné bez poznania širších dobových súvislostí. Ako etnológ, orientujúci sa na spôsob života a kultúrne tradície Slovákov na Dolnej zemi, som preštudoval rozsiahlu Vontorčíkovu knižnú publikáciu. Nie je mojím poslaním hodnotiť, ale ponúkam ju do pozornosti odbornej verejnosti

a študentov z viacerých aspektov:

1. objasnenie podstaty, základných hodnôt a charakteru kresťanstva a islamu;
2. zložité obdobie konca 17. storočia a príčiny následného sťahovania obyvateľstva Horného Uhorska (nepochybne prevažne slovenskej národnosti) na Dolnú zem;
3. politické, ekonomické, etnické, konfesijné a kultúrne vzťahy v Hornom Uhorsku a na Dolnej zemi v období jej revitalizácie – sťahovania obyvateľstva z hornouhorských stolíc v posledných štádiách osmanskej expanzie;
4. objasňovanie politickej, spoločenskej a ekonomickej situácie v štátoch strednej Európy a v západnej Európe vo vzťahu k migrantom, predovšetkým moslimským, v prvých desaťročiach 21. storočia.

Najskôr pripomeniem niekoľko faktov: Vontorčíkova interpretácia vzniku, ideologického základu a kultúrnych vzorov islamu je reálna; na základe

historických prameňov je objektívny aj opis šírenia islamu na troch kontinentoch; súhlasiť možno aj s kultúrno-vzdelanostným a hodnotovým rozdielom kresťanského a islamského sveta od čias jeho vzniku až na rozhranie 17. a 18. storočia; interpretácia mimoriadne bohatých údajov a súvislostí bitky pri Viedni v roku 1683 je na prvý pohľad neutrálna, no hodnotenie roly protestantských a katolíckych/cisárskych protagonistov by som nechal, aj vzhľadom na zložitú situáciu v Európe v 16. a 17. storočí (napríklad Francúzsko a Habsburská monarchia, Dóžovo povstanie, Európa a Rusko, katolicizmus a protestantizmus – Šopronský snem, pravoslávie a gréckokatolícku vieru), na akademických historikov; aktuálnu situáciu je možné chápať len v širších geografických, politických a historických súvislostiach.

Cieľom recenzie na rozsiahle monografické dielo je predovšetkým upozorniť naň, na vysokú hodnotu faktografických údajov vrátane záverečného výkladového slovníka, na chápanie spoločného a rozdielného medzi islamským a osmanským svetom, predovšetkým však na dlhodobý vplyv osmanskej invázie na Balkán aj do stredoeurópskeho priestoru a pre pochopenie vzťahu k migrácii do týchto štátov a západnej Európy v súčasnosti. Rôznymi spôsobmi zachovávaná historická pamäť je jedným z najdôležitejších etnoidentifikačných znakov každého národa.

Jaroslav Čukan

Recenzia

JAKUBOVSKÁ, K.: Vybrané kapitoly z regionálnej kultúry (Pre kulturológiu a príbuzné disciplíny). Nitra, 2021, 98 s.

Vychádzajúca vysokoškolská učebnica Mgr. Kristíny Jakubovskej, PhD. s názvom „Vybrané kapitoly z regionálnej kultúry (pre kulturológiu a príbuzné disciplíny)“ je výsledkom autorkinho výskumu a pôsobenia na Katedre kulturológie FF UKF v Nitre. Jej príprava nadväzuje na riešenie grantovej úlohy I-19-200-01 UGA 2019 „*Kulturologická reflexia vybraných problémov regionálnej kultúry a kultúrneho dedičstva (príprava vysokoškolskej učebnice k predmetu)*“ a grantovej

úlohy I-20-200-01 UGA 2020 „*Súčasný trendy kultúrno-pedagogickej praxe z kulturologickej perspektívy*“. Publikácia je modernou a praktickou formou spracovania učebného textu, reagujúcou na potreby prepájania teórie a praxe v edukačnom procese študentov univerzít.

Učebnica predstavuje zaujímavú a precízne spracovanú problematiku regionálnej kultúry z rôznych aspektov skúmania od regiónu, kultúry a subkultúry, tradícií, kultúrnej tvorivosti, kultúry a turizmu, až po kultúrny produkt a jeho konkurencieschopnosť. Pozornosť autorka venuje ich vzájomným prienikom a prepojeniam, čím zároveň poukazuje na interdisciplinárny charakter kulturológie. Vzhľadom na fakt, že problematike regionálnej kultúry sa venuje viacero autorov, či už z hľadiska teoretických východísk alebo praktických poznatkov a výskumov, musím konštatovať, že predkladaný text je svojím zameraním ako sama konštatuje: „*spleťou tematických okruhov, ktoré pôsobia relatívne autonómne, ale svojou podstatou sú neoddeliteľnou súčasťou skúmaného fenoménu*“. Učebnica predstavuje zaujímavé dielo, v súčasnosti s vysoko aktuálnym pedagogickým dopytom, keďže zámerom jednotlivých kapitol je u čitateľa podnietiť zamyslenie sa nad jednotlivými témami a vyvodiť v praxi uplatniteľné závery.

Cieľom učebnice je rozvíjať kompetencie, kritické a kauzálne myslenie študentov a ich schopnosti analyzovať a zhodnocovať daný text. Pri práci s jednotlivými kapitolami vedie publikácia študentov takým spôsobom, ktorý podnecuje ich kreatívne a strategické myslenie v danej oblasti.

Z formálneho hľadiska je učebnica spracovaná do 6 kapitol (Región a regionálna kultúra – objekt kulturologického výskumu, Regionálna kultúra ako subkultúra, Tradícia a tradovanie, Revitalizácia tradícií, Kultúra a tvorivosť a Idea ako rozvoj konkurencieschopnosti), pričom každá kapitola pozostáva zo vzájomne prepojenej výkladovej a interaktívnej časti. Interaktivita učebnice je zakomponovaná už v úvode každej témy, kde má čitateľ zadanú „Prípravu“, ktorá ho núti k štúdiu odporúčaných textov. Tie následne vedú do „Diskusie“, ktorá má uňho podnietiť náčrt danej problematiky. Nasleduje výkladový „Text“, v ktorom autorka vysvetľuje kľúčové pojmy a ich vzťahy k téme. Tie sú následne v interaktívnej časti podrobené preverovaniu a analýze. Za každým textom nasledujú „Úlohy“ a „Diskusia“, prostredníctvom ktorých má čitateľ možnosť uvažovať o skúmaných vzťahoch v hlbších súvislostiach. Každá kapitola obsahuje „Prípadovú štúdiu“, ktorú považujem v takto spracovanej učebnici za vysoko prínosnú. Práve tie majú ilustratívny charakter, čím podnecujú čitateľovu predstavivosť a možnosť zaradenia daného javu do praxe. Práve tu K. Jakubovská prezentuje početné a hodnotné príklady dobrej praxe v skúmaných súvislostiach. A práve na nich je možné vidieť účasť autorky na terénnom výskume.

Spracovanie jednotlivých kapitol je prehľadné a logické. Autorka využíva poznatky z kulturológie, etnológie, avšak i z manažmentu a marketingu kultúry a cestovného ruchu. Z pohľadu môjho profesijného zamerania osobitne

vyzdvihujem šiestu kapitolu venujúcu sa problematike kultúry a jej prepojenie na cestovný ruch a zároveň využitie idey, kreativity a kreatívneho priemyslu ako faktorov konkurencieschopnosti na trhu cestovného ruchu. Práve spojenie kultúry v kontexte cestovného ruchu vedie k efektívnemu rozvoju regiónu a zároveň podnecuje udržateľnosť regionálnej kultúry.

Predmetná vysokoškolská učebnica spĺňa všetky predpoklady kladené na tento typ práce. Autorka excelentným spôsobom obohacuje problematiku regionálnej kultúry nielen o odborné, ale i metodické prístupy.

Katarína Kompasová

Recenzia

SETH, G.: Tohle je marketing! Zcela nový přístup k marketingu, prodeji a reklamě. Grada, 2019, 208 s.

Kniha *Tohle je marketing!* vychádza nielen z vlastných úspechov a omylov autora Setha Godina, ale obsahuje tiež niekoľko užitočných rád, ktoré je potrebné vedieť, aby bolo podnikanie v dôsledku zmien, ktoré prinieslo 21. storočie, úspešné. Kto sa pohybuje v oblasti marketingu určite vie, že Seth Godin je autorom jedného z najpopulárnejších blogov na svete s názvom *seth.blog*, ktorý má formu krátkych zápiskov. Zároveň napísal osemnásť bestsellerov, je zakladateľom online workshopu *altMBA*, projektu *Squidoo* a startupu *Yoyodyne* a bývalým viceprezidentom spoločnosti

Yahoo. V priebehu uplynulého štvrtstoročia inšpiroval Seth Godin milióny business lídrov a fanúšikov všetkých možných profesií.

Kniha, určená pre začiatočníkov v oblasti marketingu, má hlavný cieľ, a to motivovať svojich čitateľov. Neobsahuje žiadne konkrétne návody ani stratégie. Koncepcia vychádza z jednej zásadnej myšlienky, že vynikajúci marketéri nevyužívajú spotrebiteľov na riešenie problémov svojich vlastných spoločností, ale využívajú marketing na riešenie problémov druhých ľudí. Nevyvolávajú iba rozruch, ale zlepšujú svet. Základom skutočne účinného

marketingu sú veľkorysost, empatia a emocionálna práca.

Autor knihy *Tohle je marketing!* chce upozorniť marketérov, aby nemysleli v tabuľkách, ľudí nezahrňali do sociodemografických skupín, ale pozorne ich počúvali. Dozvedia sa ich životné príbehy, a tak pochopia, čím si prechádzajú a prečo potrebujú daný produkt, ktoré potreby či emócie daný nákup nasýti. Zároveň marketérom hovorí, aby prestali klamať, zahŕňať ľudí spamom, využívať akékoľvek nátlakové techniky, pliesť metriky sociálnych médií so skutočným napojením na zákazníkov či vyhadzovať peniaze za to, že upútajú ich pozornosť. Ľuďom treba odovzdávať skutočnú hodnotu a nadväzovať so zákazníkmi celoživotné vzťahy. Doba sa už totiž orientuje na zákazníka, jeho potreby či pocity, celkovo na jeho zákaznícku skúsenosť pri kúpe produktu. Doba produktová spojená s marketingom zameraným na masy je už dávno preč. V súčasnosti je nutné upriamiť pozornosť na zákazníka, pretože on má moc a môže si vyberať aj vďaka rýchlemu šíreniu informácií skrz internet a sociálne siete.

Kniha sa skladá z krátkych článkov, ktoré pripomínajú facebookové príspevky, pričom pre svoju úspornosť pôsobia niekedy akoby bez kontextu. Odseky sú stručné, vety ostré. Ak si však niekto knihu číta ráno cestou do školy či práce, môže byť tento štýl písania príjemný, lebo sa dá rýchlo začať alebo prestať čítať. Kniha je vhodnou doplnkovou literatúrou v rámci štúdia predmetu základy marketingu. Obsahuje celkom 23 kapitol, ktoré vás donútia zamyslieť sa nad danou problematikou a hľadať riešenia, napríklad prvá kapitola sa venuje masovému a neetickému marketingu, ako zlepšiť kultúru. Autor sa snaží vysvetliť celý rad súvisiacich problémov: Ako šíriť myšlienky a nápady. Ako dosiahnuť požadovaný účinok. V druhej kapitole autor opisuje svoje začiatky ako mladý brandmanager v startupovej softvérovej spoločnosti Spinnaker, kde jeho nápady prispeli k vybudovaniu miliardových firiem. Tretia kapitola s názvom Marketing mení ľudí prostredníctvom príbehov, prepájaní a skúseností opisuje zaujímavý príbeh, ako sa Seth s malým tímom vydal do dedinky v Indii, aby pochopili problémy, ktoré podnik VisionSpring, dodávajúci okuliare na čítanie, musí riešiť pri svojej činnosti. Piata kapitola sa zaoberá empatiou. Keď marketér vyhlási: „Toto je lepšie,“ tak sa mylí. To, čo je najlepšie pre vás, nemusí byť pre iného a naopak. Zaujímavá je tiež dvanásť kapitola opisujúca podnikateľské plány, ktoré sú často mäťúce, nudné a jednoznačne z nich nevyplyva, či sú schopné splniť očakávanie. Rada na záver. Pokiaľ vám nerobí problém angličtina, siahnite radšej po originálnej verzii. Slovenský preklad je nepresný a mnohé myšlienky autora nie sú preložené správne.

Roman Zima

Správa

Kolokvium doktorandov študijného odboru kulturológia

Tak ako celý rok 2020 aj doktorandské kolokvium študentov odboru kulturológia sa nieslo v nezvyčajnom duchu. Každoročné kolokvium sa konalo v netradičnom termíne 9. decembra v online priestore prostredníctvom aplikácie Meet. Zúčastnilo sa ho osem doktorandov interného aj externého štúdia a šesť členov odborovej komisie a školiteľov, a to konkrétne doc. PhDr. Boris Michalík, PhD., prof. PhDr. Jaroslav Čukan, CSc., prof. PhDr. Július Fújak, PhD., doc. PhDr. Margita Jágerová, PhD., doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD. a doc. Mgr. Martin Štúr, PhD. Pointa podujatia spočíva v stretnutí doktorandov a odprezentovaní ich doterajšieho postupu v rámci výskumu pri písaní dizertačnej práce. Podľa ročníku a stavu spracovania práce niektorí predstavili svoje témy, hlavné problémy, ktorým sa budú venovať a postupy, ako ich budú riešiť a niektorí čiastkové štúdie, ktoré už stihli počas štúdia vypracovať.

Po úvodnom slove prvou prezentáciou kolokvium otvorila Mgr. Andrea Olejárová so svojím výskumom v oblasti simulakra a postpravdy v digitálnom priestore. Nasledovala Mgr. Dominika Krajčovičová, DiS. art., ktorá sa vo svojej dizertačnej práci venuje diverzifikácii tanečnej kultúry na Slovensku. Mgr. Adriana Švajdová sa zaoberala problematikou tradičnej kultúry ako inšpiračného zdroja spoločensko-kultúrnych aktivít. Kultúrou komunikácie v zdravotníctve a s ňou spojenými problémami sa zaoberá Mgr. Hana Nemčeková. Svoj postup v písaní práce na tému dopadu modernistického zmýšľania autormi ako Miguel de Unamuno, José Ortega y Gasset a Octavio Paz na dnešnú reflexiu berúc do úvahy dnešné kultúrne problémy feminizmu, slobody a smrti predstavila Mgr. Angelica Albuerne Gayo. PaedDr. et. Mgr. Miroslava Ďurkovičová sa vo svojom

príspevku venovala porovnaniu medzikultúrnosti v slovenských a talianskych cestopisných dielach 17. storočia. Stav spracovania a hlavné predmety záujmu dizertačnej práce predstavil aj Mgr. Jeremiáš Straka, ktorý sa venuje výskumu subkultúr súvisiacich so športom, pričom sa zameriava na slovenské futbalové prostredie. Na záver Mgr. Ján Válek predstavil svoj predmet výskumu, ktorému sa bude počas štúdia venovať, a to expanzia amerikanizmu a prítomnosť amerických kultúrnych prvkov v slovenskom prostredí.

Po každej prezentácii nasledovalo zhodnotenie témy a stavu spracovania školiteľom doktoranda. Následne sa do diskusie zapojili aj ostatní členovia kolokvia, ktorí priniesli svoje cenné rady a náhľady na možné spracovanie danej problematiky. Každý prezentujúci si určite z diskusie odniesol nový uhol pohľadu na svoju tému, ktorý mu pomôže pri ďalšom skúmaní a spracovávaní dizertačnej práce.

Ján Válek

Správa

Deň otvorených dverí na KMKT FF UKF v Nitre

V dňoch 10. a 11. februára 2021 sa uskutočnili online Dni otvorených dverí pre potenciálnych uchádzačov o štúdium spoločenských a humanitných vied a príbuzných odborov na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre.

Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre v rámci fakultného programu predstavila študijný odbor prostredníctvom živého vysielania, ktorého sa zúčastnili a ktoré moderovali zamestnanci katedry. Vedúci katedry doc. PhDr. Boris Michalík, PhD. privítal záujemcov a predstavil študijný program riadenie kultúry a turizmu, oboznámil uchádzačov s podmienkami a priebehom štúdia. Doc. Mgr. Silvia Letavajová, PhD. priblížila predmety kulturologického, historického a etnologického zamerania, ktoré sú súčasťou študijných plánov na bakalárskom a magisterskom stupni štúdia. PhDr. Katarína Kompasová, PhD., ktorá sa zameriava na predmety súvisiace s cestovným ruchom, objasnila obsah prednášok z gastronómie, hotelierstva, riadenia cestovných kancelárií aj ostatných príbuzných vedných disciplín. PhDr. Roman Zima, PhD. s využitím katedrovej filmovej a fotografickej dokumentácie zaujal uchádzačov prezentovaním množstva atraktívnych aktivít, podujatí a najmä projektov, na ktorých katedra participuje alebo ich

organizuje. O technické zabezpečenie, prípravu a bezproblémový priebeh živého prenosu sa postaral PhDr. Michal Kurpaš, PhD.

Online forma DOD bola zvolená z dôvodu protipandemických opatrení na Slovensku, no osvedčila sa a podujatie môžeme hodnotiť ako úspešné. Živé vysielanie sa realizovalo prostredníctvom youtube kanálu katedry, ktorý obsahuje atraktívny materiál s potenciálom osloviť mladých študentov. Kvalita obsahu je prispôbená aktuálnym moderným trendom blízky nielen mladšej generácii. Živé vysielanie sledovalo v prvý deň viac ako 300 účastníkov. Počas niekoľkohodinového programu bolo vždy minimálne 30 súbežných sledujúcich, čo predstavuje zaujímavé číslo. Najmä pri porovnaní s nižšou fyzickou účasťou na DOD v posledných rokoch. Porovnať to môžeme s neustále zaplnenou prednáškovou miestnosťou v trojhodinovom prednáškovom cykle. Tieto ukazovatele dokazujú význam a potrebu informačno-komunikačných technológií nielen počas pandémie, ale aj kvôli efektívnej propagácii štúdia na Katedre manažmentu kultúry a turizmu aj v rámci ostatných vzdelávacích pracovísk FF UKF v Nitre.

Michal Kurpaš

Správa

ŠVOČ 2021 na Katedre manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre

Tradičná študentská vedecká odborná činnosť, ktorú Katedra manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre usporadúva každý rok, sa konala aj v čase obmedzení z dôvodu pandémie covid-19. Presun podujatia do online priestoru neubral konferencii na početnosti ani kvalite príspevkov. Podujatia, ktoré sa konalo 24. 3. 2021, sa zúčastnilo 28 študentov. Individuálne alebo vo dvojiciach odprezentovali študenti celkovo 23 prác.

Práce boli rozdelené do dvoch sekcií – 1. cestovný ruch a jeho rozvoj a 2. kultúra a jej rozvoj. Predsedom komisie v prvej sekcii bol doc. Boris Michalík, ďalšími členmi dr. Jana Hučková, dr. Katarína Kompasová, dr. Michal Kurpaš a doc. Marián Žabenský. V rámci tejto skupiny boli posudzované nasledovné práce:

1. Michal Laktiš, 2. roč. Bc. – Rekonštrukcia cyklistického chodníka
2. Adam Zachar, 2. roč. Mgr. – Možnosti rozvoja cestovného ruchu v Pliešovciach s akcentom na tvorbu turistickej trasy

3. Alexandra Ďurčovičová, 2. roč. Mgr. – Možnosti rozvoja cestovného ruchu v Pliešovciach s akcentom na tvorbu investičného projektu ubytovacieho a stravovacieho zariadenia
4. Barbora Czvedlerová, 2. roč. Mgr. – Možnosti rozvoja cestovného ruchu v Pliešovciach s akcentom na tvorbu hipotrazy
5. Kristína Gazdíkova a Nikola Korienková, 2. roč. Bc. – Kultúrny cestovný ruch v Trenčíne
6. Adam Földes, 2. roč. Bc. – Možnosti rozvoja ekoturizmu na regionálnej úrovni
7. Simona Kőňová, 3. roč. Bc. – Komparácia kultúrnych metropol Boston a New York City
8. Yelyzaveta Solianik a Mariia Chernai, 2. roč. Bc. – Ukrajina ako cieľová destinácia cestovného ruchu
9. Zdenka Šuhajdová a Magdaléna Omastová, 2. roč. Bc. – Banská Bystrica – Okolie ako cieľová destinácia cestovného ruchu
10. Radka Klemanová, 2. roč. Bc. – Springs of Liptov as a part of water wealth of Slovakia (Pramene na Liptove ako súčasť vodného bohatstva Slovenska)
11. Daniela Valachová, 2. roč. Bc. – Potenciál rozvoja gastronomických zariadení so zameraním na potravinové intolerancie
12. Katsiaryna Lobach, 2. roč. Bc. – Marketing CR na národnej úrovni
13. Diana Školnikovičová, 2. roč. Mgr. – Balkánska kuchyňa a jej využitie v podmienkach Slovenska
14. Kristián Lencsés, 1. roč. Bc. – Zábavná gastronómia

Druhú sekciu viedol prof. Jaroslav Čukan, spolu s ním rozhodovali o prácach doc. Silvia Letavajová, dr. Andrea Molnárová, dr. Lucia Záhumenská a dr. Roman Zima. V skupine súťažili nasledovné práce:

1. Alexandra Vargová, 2. roč. Bc. – Postoje mladých ľudí k manželstvu
2. Adam Benko, 2. roč. Bc. – Od bieleho plátna k modrému zlatu
3. Viktória Zhuravska, 2. roč. Bc. – Plánovanie v projektovom manažmente (na príklade knižného festivalu v Nitre)
4. Monika Gurmusová, 2. roč. Bc. – Hallyu – The Korean Wave (Hallyu – Kórejská Vlna)
5. Petra Ježíková, Nikola Margušová, 2. roč. Bc. – Hudobné podujatia v meste Trenčín
6. Liudmyla Trubinova, 1. roč. Bc. – Slovanská mytológia a jej vplyv na formovanie kultúry slovanských národov
7. Slávka Čertíková a Rebeka Guttmannová, 2. roč. Bc. – Tea Culture (**Čajová kultúra**)
8. Adam Slovák, 3. roč. Bc. – Kultúrno-historické pamiatky v oblasti Zobora

9. Michaela Červenková, 2. roč. Mgr. – Postavenie cudzincov na Slovensku a ich integrácia do spoločnosti

Vítazmi sa po dôkladnom zvážení stali nasledovní študenti:

Sekcia: Cestový ruch a jeho rozvoj

1. miesto – Adam Földes
2. miesto – Radka Klemanová
3. miesto – Alexandra Ďurčovičová

Sekcia: Kultúra a jej rozvoj

1. miesto – Adam Benko
2. miesto – Liudmyla Trubinova
3. miesto – Slávka Čertíková a Rebeka Guttmanová

Konštatujeme, že úroveň prác a ich prezentácia boli na pomerne vysokej úrovni. Študenti majú možnosť prostredníctvom tohto typu súťaže prezentovať svoje projekty a neskôr ich rozvíjať v praxi. Teší nás, že záujem študentov KMKT FF UKF v Nitre o tento typ práce, ktorá je nad rámec študentských povinností, stále pretrváva.

Silvia Letavajová, Marcel Mudrák

Správa

Diskusia „Na slovíčko... dopady pandémie na cestovný ruch v regiónoch“

Aj v časoch neúprosných protipandemických opatrení a prísneho lockdownu sa podarilo Katedre cestovného ruchu Vysokej školy polytechnickej v Jihlave zorganizovať 3. marca 2021 online podujatie s názvom „Na slovíčko... Dopady pandémie na cestovný ruch v regiónoch“. Diskusného stretnutia sa zúčastnili štyria diskutujúci odborníci z oblasti cestovného ruchu a približne 130 poslucháčov z akademického, podnikateľského aj správneho prostredia. Katedru manažmentu kultúry a turizmu FF UKF v Nitre zastupovali Mgr. Jeremiáš Straka a Mgr. Ján Válek.

Podujatie sa konalo ako náhrada medzinárodnej konferencie o problémoch cestovného ruchu v Jihlave, ktoré katedra každoročne usporadúva v tomto termíne už 15 rokov, no vzhľadom na súčasnú situáciu bolo presunuté na budúci rok. Napriek tomu, že témy príspevkov a diskusie boli zamerané na české kraje, mnoho poznatkov by sa dalo zovšeobecniť a aplikovať aj na slovenský cestovný ruch. Navrhnuté riešenia a postrehy smerujúce k zlepšeniu situácie by sa tiež dali implementovať aj na našom území.

Úvodného slova sa ujala RNDr. Mgr. Stanislava Pachrová PhD., ktorá následne aj moderovala ďalšiu diskusiu. Účastníkov privítal aj rektor Vysokej školy polytechnickej v Jihlave prof. MUDr. Václav Báča, PhD., ktorý pripomenul minuloročnú tému konferencie – „overtourism“, a tým poukázal na bezprecedentnosť súčasného stavu cestovného ruchu.

Ako prvá prezentujúca sa predstavila Soňa Machová, analytička webového portálu tourdata.cz. Predstavila číselné zhodnotenie situácie v cestovnom ruchu v Českej republike za rok 2020. Z dostupných údajov vyplýva, že počet domácich prenocovaní medziročne klesol priemerne o vyše 20 % a počet zahraničných prenocovaní o 73 %. Samozrejme, rozdielne poklesy zaznamenali jednotlivé kraje, ako aj rôzne druhy ubytovaní, napríklad kempingy zaznamenali aj v tomto roku nárast návštevníkov. Poukázala aj na presun z mestského turizmu na turistiku v prírode, zníženie využívania hromadnej dopravy a pokles výdavkov na jednu osobu počas cestovania.

Nasledovali Ing. Tomáš Čihák, riaditeľ organizácie Vysočina tourism, a Ing. Jaromír Polášek, riaditeľ Juhočeskej centrály cestovného ruchu. Obaja riaditelia sa venovali dopadom pandémie na kraje v ich pôsobnosti a predstavili plány, ako sa budú snažiť o zmiernenie jej dopadov v najbližších obdobiach. Vyzdvihli pozitívny aspekt predĺženia dĺžky pobytu návštevníkov v minulom roku a kládli dôraz na potrebu udržania domácich obyvateľov v domácom cestovnom ruchu aj po uvoľnení opatrení a otvorení hraníc.

Posledný príspevok priniesla Ing. Zdenka Nosková, predsedníčka Zväzu vidieckeho turizmu a agroturistiky. Uviedla problémy malých podnikateľov v oblasti vidieckeho turizmu a agroturizmu, ktorí v prevažnej miere disponujú iba malým počtom poskytovaných ubytovacích miest, a teda im ani voľnejšia letná sezóna nedokázala plne nahradiť straty počas jarných a jesenných zákazov. Zároveň podotkla, že obmedzenia ubytovacích zariadení najväčšími vplyvajú na zodpovedných podnikateľov vyššej kvality, pretože títo sa snažia o udržanie reputácie, zatiaľ čo menej kvalitné zariadenia si nájdu v obmedzeniach medzeru, vďaka ktorej ubytovanie poskytujú stále za iných podmienok.

Po jednotlivých príspevkoch nasledovala moderovaná diskusia, v rámci ktorej sa účastníci venovali viacerým témam, no predovšetkým predikciám na vývoj turizmu v roku 2021. Vyjadrili jednoznačnú myšlienku potreby jednotnej a jasne formulovanej metodiky ako ďalej postupovať v prípade otvárania jednotlivých prevádzok, aby podnikatelia mohli včasne pripraviť všetky potrebné náležitosti. Vyzdvihli tiež úlohu oblastných a miestnych

organizácií cestovného ruchu, ktoré by okrem finančnej pomoci mali poskytovať subjektom aj „psychologickú pomoc“ vo forme záujmu a snahy o pomoc konkrétnym poskytovateľom služieb. Okrem toho bude dôležité pracovať na dlhodobých cieľoch vzpruženia cestovného ruchu v najbližších rokoch vzhľadom na jeho výrazný pokles v minulom a na začiatku tohto roku a následnú zmenu trhu a vnímania služieb turistami. Problémom tiež bude kvalita služieb, ktorá pravdepodobne klesne vzhľadom na odchod schopných pracovných síl a nemožnosť ich promptnej náhrady. S tým je spojená nutnosť spolupráce s odbornými strednými a vysokými školami, ktorá vedie k výchove mladých profesionálov v oblasti cestovného ruchu.

Aj napriek tomu, že pandémia priniesla odvetviu turizmu ťažké časy, v závere padli aj pozitívne aspekty tejto situácie. Sú nimi začatie využívania číselných údajov na dokladovanie významnosti cestovného ruchu, zmena vnímania turistov očami domáceho obyvateľstva a pochopenie jeho multiplikačného efektu aj v iných oblastiach hospodárstva, opätovné váženie si hostí z domovskej krajiny a zvýšenie potreby a vôle spolupracovať medzi subjektmi cestovného ruchu.

Ján Válek

